

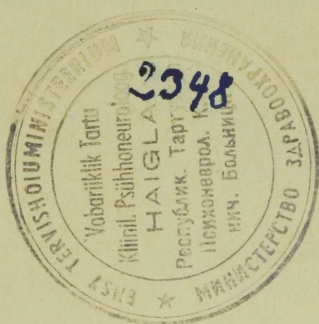
KARL TAMBERG

*Tgavene
tuli*

K. TAMBERG

IGAVENE TULI

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

Ilustreerinud U. Kõlv

SISSEJUHATUSEKS

Käesolevasse raamatusse koondatud jutud, olukirjeldused, laastud on kirjutatud peamiselt Kasahstani uudismaalt. Viibisin seal 1955. aasta kevadel, siis, kui puutumata steppi sõitsid elama paljud meie noored uusasunikud, ja suvel-sügisel 1956, lõikuse aegu, mil tollesamas endises stepis kauge silmapiirini kullendas nisu, ning meie, Eesti NSV noored, tulid seda appi lõikama.

Kogumiku avajutud «Kaks natuuri» ja «Punased tulbid» said sünniõiguse esimeselt stepireisilt, ülejäänud põhiliselt järgmiselt suvelt.

Nii mõnigi kuju on elust võetud. Näiteks nimijutus «Igavene tuli». Selline direktor ühes stepisovhoosis oli tõesti olemas. Ja ta võeti hiljem ka tööpoolest kohalt maha. Ka fakti ühe kohaliku kino-studio käitumisest andis elu. Samuti elavad veel praegugi vist kaks vaikset venda, kellest üks jooksis uudismaalt ära, läks otsima romantilisi seiklusi.

Elupildid «Stepp ja inimesed» on kirjutatud Tallinna noortest, kes 1956. aasta suvel-sügisel olid Lääne-Kasahstanis vilja koristamas. Kuid siin ei ole tarvitatud õigeid nimesid, sest tegelasedki ju pole otsejoones elust kopeeritud. Neis igaühes on midagi rohkem kui ühest inimesest.

Oli stepis üks uudismaalane, löökrühma komandör, tolleaegne ELKNU Tallinna Kalinini Rajoonikomitee sekretär Klaus Mikko, kellega me saime sõpradeks ja kes mind paljuski aitas. Nii sündis «Stepp ja inimesed».

Autor

KAKS NATUURI

Mõtted, mõtted — kummalised mõtted
päevad läbi kihutavad sind.
Päikses nad on nooruslikult nõtked,
mehine on nende tormav hing.

Juhan Sütiste.

Rong sõitis väljaspool graafikut. Seepärast tuli jaamades tihtigi üsna kaua seista, et mööda lasta plaani järgi kihutavaid ekspresse ja teisi reisironge. Mõni neist välgutas vaid korraks akendega meie pikale metallvagunitega ešelonile ja minut hiljem märkis ainult stepi kohal hõljuv suitsusaba tema teed. Meie rongi taolisi oli tollal palju. Kui kõikidele neile oleks antud roheline tänav, siis pidanuks mõnedel raudteedel teised rongid seisma jääma. Nii palju oli neid, uudismaaharijate ešelone, 1955. aasta kevadel.

Rong sõitis neljandat päeva. Eestimaa külm kevad ja Moskva olid juba seljataga.

Ühe vaguni eesruumis seisis tütarlaps, silmitsedes läbi ukseklaasi maastikku. Mõni päev, ja nad ongi juba kodupaikadest hoopis erinevas ümbruses, suures stepis. Isegi suslikud on siin, ühes jaamas ajasid poisid neid kaikaga taga. Ja õhkki, mida hingad, on kuidagi lõunamaine.

Tore oleks praegu üks valla teha ja istuda trepile, aga vagunisaatja on halastamatu.

... Aastat-paar tagasi. Tema, Riina Pilliroog, kes tollal käis Tallinnas tehnikumis, sõitis sageli kevaditi-suviti öise Pärnu kiirrongiga koju, emale külla. Valgejuukseline, heledas suvekleidis, istus ta vaguni trepil — seal, kitsarööpmelisel, ei olnud ju nii kategoorilisi vagunisaatjaid, — ning jälgis, kuidas silme eest kihutab mööda

öine kodumaa. Puud paistavad tumedate siluettidena, vedurisuitsuga seguneb värske heina lõhna. Valge öö. Süda peksab ärevalt. See on loodus, mis paneb hinges helisema kummalise igatsuse. Tore on tormata, kui kogu elu on alles ees ...

Praegu on jälle veres ärevus. Ümberringi on avarust rohkem kui kunagi varem. Huvitav, mis ootab ees seal uuel maal? ... Stepp aina kihutab, supeldes päikeses ja tuules. Varsti saabub õhtu. Aga öine stepp on kindlasti midagi muud kui Pärnu raudtee-äärsed niidud oma valge ristiku ja hellerheina lõhnaga? ...

Vaguni uks kriiksatas. Esikusse tuli veel üks inimene, poiss paljude helkivate tõmblukkudega sinisest pesusametist pluusis ja kitsastes heledates lühikesevõitu pükstes. Kõrgema kategooria müürsepp Joosep Vares, nagu ta end Riinale oli tutvustanud.

«Tervist, sitkust ja jõudu!»

«Tere.»

Vaikus.

«Saad külma siin. Jääd haigeks!»

«Mina?» Neiu pööras ütleja poole oma meresinised naervad silmad. «Jaanipäev on ju veel ees! Ja kui siis külm ära ei võta ...»

Vaikus.

«Sõit on väga tore,» lausus tüdruk tüki aja pärast uuesti.

«Ürgselt sünge,» vastas noormees. See pidi tähendama — ilus.

«Kas varsti jõuame kohale?»

«Mina võiksin nõndaviisi pörutada — kas või maailma veerele ...»

Riina ei vastanud. Ta sai ju aru. Sest inimene, kes teise suhtes ei ole ükskõikne, taipab isegi selle kõige peenemaid vihjeid. Ja Riina ei olnud ... Miks? Ta isegi ei tea, miks. Ja kas peab inimene siis uue sõbra leidmisel silmapilk kõik tema positiivsed iseloomujooned apteegikaalule panema? Riinale meeldis Joosepi sõbralikkus, avameelsus ja võib-olla ka ta kõne ning veidi ekstravagantne riietuski ...

Nad olid reisituttavad. Enne Tallinnast rongile peale istumist ei olnud teineteist kordagi elus näinud. Sõitsid

erinevates vagunites. Aga ühes jaamas, pikema peatuse ajal, said tuttavaks. Ja kõik.

Kaks inimest ei olnud seni omavahel midagi tõsist rääkinud. Jaamades, kus olid pikemad peatused, rahvas tantsis. Tantsisid ka nemad. Või vaatasid, kuidas vene tantsudes lõi sädelema põlevkivibasseini inimeste temperament. Riinal oli siin palju tuttavaid, ta ise töötas ju kuni seniajani kombinaadis planeerijana. Jah, kuidas inimese mingi poolus võib vahel täiesti ootamatult välja lüüa. Riinal on sõbratar. Nad olid omavahel kõnelnud paljudest maailma asjadest, käinud koos kinos ja piduõhtutel, aga ühte sädet polnud Riina oma sõbrataris siiski seni märganud.

Neiu oli tavalises elus olnud tähelepandamatu abitööline, ja alles siin, uudismaaharijate ešelonis, stepijaamade pikkades peatustes, oma rahvuse tantsudes lõi õiena valla ta anne ning ta sai äkki kõikide lemmikuks...

Stepp kihutas edasi. Tüdruk heitis kõrvalpilgu poisile, kes seisis, toetudes hooletult õlaga vastu vaguni otsaseina, pilk suunatud kaugusse. Sellest pilgust ei saanud midagi välja lugeda. Kumbki ei tundnud ju teineteist veel. Kahest päevast on selleks vist vähe. Joosep ise rääkis, et ta on kõva müürsepp, töömees läbi ja lõhki. Ainult välimus on tal niisuguse reisi jaoks natuke peen. Silindrit ja hõbenupuga keppi veel vaja!

Ja nüüd tuli Riinale ootamatult hea mõte. Mitte midagi erilist, ainult väike naiselik kavalus.

«Jah, ka mulle meeldib sõita,» lausus ta nagu eelmise jutu jätkuks, «aga nii, et üldse poleks vaja tööd teha. Vabalt nagu lind!»

See oli püünis. Aga poiss ei saanud aru.

«Riina,» lausus Joosep, «ma kohe sirgeldasin, kui ma sind rongi peal nägin, et meil peab olema ... noh, niisugune hingesugulus või midagi! Ja minu äratundmine pole mind alt vedanud ... Elu peab jooksuma nagu Niagara kosk! ...»

«Aga kus sa elada tahaksid?» päris tüdruk edasi.

«Seal, kus on kõige marudam ...»

Vagunirataste rütmiline tagumine roopajätkudel jäi ikka aeglasemaks.

Seekordne peatus oli lühike.

Teised olid kõik juba kolinud vagunitesse. Nad kõndisid veel kahekesi jaamaesisel. Suure stepitaeva serval hõõgus tulekuul. Vedur manööverdas.

«See on küll kehv,» ütles Joosep, «et sina rändad Uralski linna, aga mina pean juba mingisuguses Šipovos astuma hakkama. Põnev oleks olla ühes sovhoosis! Blass see elu siin niikuinii ...»

«Blass? Tähendab igav ... Arvad? Aga, kuule — ütle, miks me siis siia üldse sõitsimegi?»

«Vaat sulle pauk! Aga siin saab ju plekki võimsalt välja taguda ... noh meile vähemalt puhuti sedamoodi!»

«Ja muud midagi?»

Vastus jäi õhku rippuma, sest nad pidid jooksuma rongile.

Järgmine jaam pidigi olema Šipovo. Riina ei väljunud oma vagunist.

Joosep aga vilistas üht raadiost kuulnud kauboiviisi. Ta süda oli rahul. Tüdrukul on kahju temast lahkuda ja seepärast ta vaikibki, ei näita nägu enne traagilist ja kurblikku momenti ...

Riina nukrutses tõesti, oli enda peale vihane. Oli tal vaja teeselda? Selleks, et teine laotaks oma elu unistused tema ees laiali nagu laudlina. Ja tuli välja, et too lina oli auklik ja määrdunud, plekke täis ...

Ja siiski oli tal poisist kahju. Või isegi rohkem. Oma

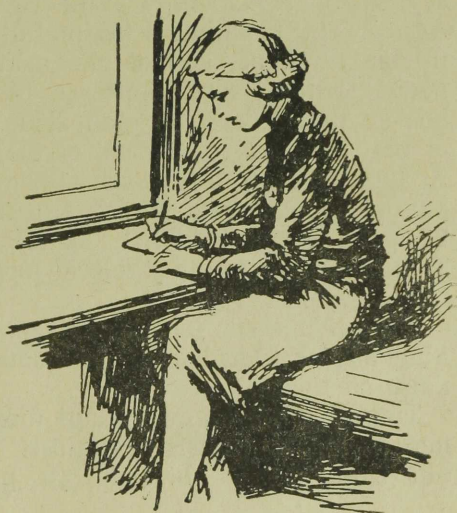
tundeid ei saa inimene juhtida. Nad ei ole nagu auto-
rool, et keerad siia või sinna ...

Riina Pilliroog oli harjunud elu kujutlema mingi mägestikuteena või tõkkeribana, kus tuli vahel päris kõvasti rabelda, kiirustada, kõrgusi ületada. Aga see oligi huvitav. Selleks ta sõitiski ju uudismaale, koos ehitajate — müürseppade, puuseppade, krohvijate ešeloniga, kuigi ta enda elukutse oli hoopis teine. Stepp tõmbas, uus elu ahvatles, raskusi ta ei kartnud.

Ja temagi unistas. Unistas tulevikust... Võib-olla väikesest majakesest keset endist tühja steppi, õunapuudest akna all, mis jutustavad sünnimaale maha jäänud põhjametsadest. Kuigi viimaste pärast hakkabki vahel kurb, aga ümberringi on ju sõbrad ja ... Igal aastal sõidab ta kord sünnipaika ning emagi toob ta siia elama. Ja kunagi jutustab ajalugu nendest, noortest, steppide vallutajatest... Võib-olla ehk siis, kui tema, Riina, on juba hallpea, hallipäisem kui ta oma ema praegu, ning suurte haraliste õunapuude all jooksevad ringi Riina lapselapsed, stepipäikeses pruuniks põlenud tillukesed inimesed, ning kilkavad: «Vanaema, me nägime jõe ääres kilpkonna!...»

Riina avas kohvri. Siin, ühes nurgas on kirjad, pildid, talisman — väike ümargune ränikivike. Siin ongi üks pilt, jah, kindlasti see — foto vanast, ei tea mitmesaja - aastasest tammest. Ise ta selle tegi ühel suvel, oma väikese fotoaparaadiga. Riinale meeldib see pilt väga ... Talle üldse meeldivad suured ja tugevad puud, mille küljest isegi oksa murda on raske ...

Tüdruk võttis sülle pea ning jäi mõtlesse.

Vagunis algas sagimine. Jaam seisis veel kaugel, aga juba olid paljudel, kes pidid siin maha minema, seljakotid seljas, kohvrid käeotsas. Ärevus kasvas. Milline ta on, see uus elupaik? Kas seal ongi ühtegi majakest või tuleb ööbida lagedas stepis?

Akende taga oli kiskunud hämaraks. Vagunis lauldi. Vedur huikas pikalt. Vagunisaatjad jooksid pidurite juurde.

Riina kohtas Joosepit jaamaesisel. Joosep oli lahkujate grupist tema ainuke tuttav. Põlevkivilased sõitsid kõik edasi.

Pimeduses ei näinud kumbki teineteise näoilmet. Ainult võisid aimata.

«Mina panen oma napad siis jah praegu siia maha. Sa võiksid mulle, Riina, mälestuseks midagi kinkida... noh, kas või nõopnõela. Ja kirjutad kindlasti, eks?»

Riina otsis käekotist postkaardi, ulatas selle vaikides poisile. Lausus:

«Praegu jääd siia. Aga pärast?»

«Eks seda näe varsti. Põrutan koju tagasi... Või...»

«Või?»

«Ükspuha. Tulen sinna, kus elad sina!»

«Ükspuha...» mõtles tüdruk. Kuid vaikis. Kuskil tuiкас midagi valusalt. Võib-olla ta ongi ülekohtune Joosepi vastu. Nõuab liiga palju. Ega igaüks ole ju tamm. Aga praegu ta kujutles tahtmatult end Joosepi kõrval — ütleme nii kahe, kolme, viie aasta pärast. Ja siis ühel päeval võtab Joosep kätte ja läheb ära. Läheb sinna, kus on parem, sest ta leiab äkki, et tema, Riina juures, ei ole ikka kõige parem, ei ole «kõige marudam»... Aga uudismaalt ta jookseb minema võib-olla juba mõne kuu või poole aasta pärast. Elu temasuguseid ei hellita. Ükspuha?... Hea küll, ka temal, Riinal, on ükspuha... Tema igatahes tuulte järele ei jookse. Ei hakka jooksma tuulte järele...

«Eks jääme siis jah nägemiseni, Riina,» lausus Joosep ning haaras tüdruku kae oma suurde pihku. See hõõgus nagu söetükk.

Tüdruk tahtis nagu midagi ütelda, purskas siis: «Jumalaga,» ning jooksis vagunisse. Vedur vilistas. Mis see oli? Riina silmis helkisid ju pisarad. Miks ta siis

nii? Ja milleks — «jumalaga»? Joosep ei saa aru. Kuigi ta pole just kõva peaga.

Noormees hakkas vaatlema fotot, mida ta kogu aeg oli käes hoidnud. Suur haraliste okstega tammehiiglane. Ilus puu küll. Aga mida see pilt siis tähendab?

Foto tagumisele küljele oli kirjutatud väikese selge tütarlapsekäekirjaga:

«Kallis poiss!

Mõtlesin ja mõtlesin, tahtsin Sulle siia kirjutada midagi mälestuseks, aga — kõik laulud on vist stepituul peast minema puhunud. Viimaks tuli meelde üks mõte ühest raamatust: «Karglemisest siia-sinna jäävad vaid jänesejäljed.» Täpselt ei mäleta, kustkohast. Aga väga hästi öeldud, eks ole.

Riina»

Jänes liigutas kõrvu. Tähendab — midagi ta siiski taipas ...

PUNASED TULBID

Kus puhkes ta? Kas hetke ainult
või kaua õilmitseda võis?
Kes küll ta ükskord noppis vainult?
Miks siia pandud on see õis?

Aleksander Puškin.

Lõputu lumise legendiku kohal hõljus üksik stepikotkas. Äkki jäi lindude kuningas sekundiks nagu taevasse rippuma ning võttis siis ootamatult kõrgust. Taevaranal hakkas miski mürisema, tuli ikka lähemale ja lähemale.

Traktorist Ivar Karelin lükkas rusikaga üle oma heledate, peaaegu tütarlapselike sinisilmade ning siunas end, et ta päikesepillid laagrisse unustas — lumine avarus kiiskab nii hullusti, et sõida või kinnisilmi. Vaja gaasi anda, jõuab rutem pärale . . .

Äkki — trahh! Lumekoorik murdis. Vaata, kuhu kevad on juba jõudnud peitu pugeda! Traktoril muidugi pole sellest sooja ega külma. Ka kelgud tulid lohust õnnelikult läbi. Välivagunil aga olid madalad jalased ning vesi murdis üle läve sisse. Kostis kiljumist. Lahtipaiskunud vaguniuksest ujus majesteetlikult välja üksik puukohver ning jäi vee peale triivima. Traktorist vaatas tagasi, kuid ei peatanud enne, kui kogu kaadervärk oli kuival. Hüppas siis masinalt maha ning marssis lumesogasesse vette. Ta teadis, et vagunis on tütarlapsed, ning kindlasti pisikeste kingadega. See rahvas on ju teada. Isegi uudismaale sõidavad siidsukkades . . .

Vesi ei ulatanud üle kirsavoide. Ivar haaras kohvri sangast ning hakkas sulistades tagasi tulema. Äkki jäi ta keset vett seisma nagu mõrravai. Ei tundnud isegi seda, kuidas vasak saapasäär rüüpas lonksu lumevett. Va-

guni uksele oli ilmunud tütarlaps. Tema olemuses oli midagi omapärast, habrast ja ühtlasi tugevat. Silmadel olid tal pikad varjulised ripsmed, nende pilk aga säras tumeda, ohjeldamatu leegiga. Näonahk oli veel päikesest põlemata, kuid huulte jonnakas joon rääkis juba uue stepielaniku tahtekindlusest. Ise oli ta suusaülikonnas ja tanksaabastes. Veera! Noormees sai siiski kohe oma hämmeldusest jagu, rühmas veest välja ning ulatas neiule kohvri.

«Palun!»

Tütarlaps raputas sumadanilt vett ning vastas midagi. Ta ei tundnud ära Ivar Karelinit.

Traktorist lülitas käigu sisse. Pistis kihutama, nagu oleks ta jalge all mitte traktor, vaid Gogoli troika ... Mõnikord juhtub nii. Tunned, nagu hakkaks sinus õhetama midagi valusat, söetaolist, mida ootamatult kerkinud aastate eesriide tagant puhub hõõgvele mälestuste tuulehoogu ...

*

See juhtus aastat kaks tagasi. Tema, Ivar Karelin, tööline ühes Tallinna tehases, sai käitise ametiühingukomiteelt tuusiku, turismituusiku, mis andis õiguse sõita laevaga mööda Volgat Moskvast Astrahanini ja tagasi. See oli Ivar Karelini esimene pikem reis. Ja see ei unune.

Kõigepealt Volga ise, see rahulik ja hele, või teinekord jälle hall, sünge, mõtlik hiiglane. Kallastel linnad, liivaleeted, puuviljaaiad, tehased, vabrikud, kalurikülad, mäed, metsad, suvilad. Ning selgete ilmadega nii kõrguses kui ka sügavuses taevas ...

Nad olid teel olnud juba rohkem kui nädala. Seljataha jäi Jaroslavl oma seitsmeteistkümne sibultorniga, Gorki — üks maailma ilusamaid linnu, vana Kaasan.

Muljed, muljed, muljed ...

Inimesi laeval oli igalt poolt üle terve kodumaa — tõmmusid lõunamaalasi, väarikaid moskvalasi, inimesi kaugelt põhjast, kes juba Kostromas ei kannatanud enam olla päikesest köetud laevalael, ning isegi keegi professor Vladivostokist.

Igal õhtul käis laeva klubiruumis tants — rahva temperament lõi välja. Ivar Karelinit oli vaikne iseloom ja

seepärast oli tal raske paljude inimestega tuttavaks saada. Muu ei tekitanud küsimust — Ivar oli sündinud Kaukaasias ning kõneles vabalt nii eesti kui ka vene keelt.

Päevad jooksid. Laev sõitis tagasiteed. Majesteetlikud Žigulid olid ammu allavett ujunud. Moskva tuli iga päevaga lähemale.

Ühel tavaliselt soojal suveõhtul olid laevalagi ja reelingud jälle reisijatest tulvil. Varsti pidid nad mööduma Nekrassovost, väikesest külakesest, kus suur poeet veetis oma lapsepõlve. Volga kallas oli siin lausik. Tumenev kaugus. Vesi jões helkis sulatinana.

Ivar Karelinil oli nõrkus luule vastu. Vahel tegi ta isegi niisugust pattu, et kirjutas kuskilt loetud värsse endale taskuraamatusse.

Meelde aga jäid paljud neist iseenesest.

«Siin on nad jällegi — need paigad tuttavad

— — — — —
kus vaikne kasvuaeg liig ruttu mööda lendas,
liig vara valmisin, liig ruttu tundsin endas
kui lõõma, millele ei leidu jahutust,
ja soove hämaraid ja scövat rahutust...»

Unistaja ei pannud tähelegi, millal ta hakkas valjusti lugema. Tundis ainult äkki, et teda vaadeldakse, ning lõi pilgu üles. See oli tütarlaps, hämmastavalt ilus, tule-sädeme karakteriga; laeval tundsid teda kõik ja ka tema tundis paljusid. Ivar Karelin aga polnud Veera Sokolovaga seni veel sõnakestki vahetanud. Ta tundis end liiga tähtsusetuna, ei osanud millegagi teise inimese tähelepanu endale tõmmata.

«Vabandust,» pomises noormees ning jäi vait.

Tütarlaps vaatas punastavat poissi korraks mõtliku pilguga (mõtlikkus — see oli Ivari silmis tema juures uueks jooneks), ning selgitas siis, et ka tema armastab Nekrassovit. Sellepärast tuligi talle üllatusena, et ...

Marsruudiülem hakkas läbi viima oma igaõhtust missiooni — inimesi kajutisse ajama. Sageli aga hiiliti nõudliku vanamehe pilgu alt ära ning uuriti veel kaua õist Volgat või kolati poole ööni laevalael. Räägitakse, et kuu külgetõmbejõud ...

Need kaks aga täitsid täpselt marsruudiülema käsku, jätsid head ööd. Kuusirp oli juba pilveserva tagant välja hiilinud. Ta pudenes virvendavas Volgas tuhandeks kiluks.

Sellest päevast alates käisid nad ekskursioonidel ühes grupis. Tahtsid ronida senini maailma suurima, Ššerbakovi lüüsi valgekivilisse torni, kuid ei lastud; vaatlesid päikeseloojangut Rõbinski merel; takseerisid Kaljazini kirikut, millel paistis uue veekogu lainetest ainult tornitipp; tundsid huvi ajaloolise Uglitši kirikukella vastu, mille valumis pidi leiduma suur protsent hõbedat. Kunagi oli see viidud Siberisse, Tobolski vürstiriiki, kuid tagasi tõi uglitšlased oma haruldase kõlaga kella.

Saatusekell aga luges viimaseid reispäevi. Öösiti palistasid laeva teed kanali ja ümbruse tuled — valged, sinised, punased, kollased, rohelised... Kõikjal vilkus palju tulesid — Moskva lähenes.

Nad istusid sõnavaikselt laeva ahtris pingil, kummalgi raamat põlvedel. Vaikitakse ju alati siis, kui mingi etapp elust jääb seljataha. Käesoleval juhul oli see reis. Kiiresti lõppes. Ehk nagu ütles üks idamaa luuletaja: «Tunnid tippavad kiiresti ära, peites omi unelmaid oma kuue palistusesse...»

Noormees lausus:

«Teil on ju homme veel puhkusepäev... Mis teil homme on plaanis?»

Tütarlaps ei vastanud. Ivar jätkas:

«Näidake mulle Moskvat! Lähme Tretjakovi galeerisse... Ma olen siin ju täiesti võõras...»

«Hästi,» vastas neiu tüki aja pärast. «Ekskursioonijuhiks — seda küll. Tulge homme kell kaksteist Sverdlovi väljakule. Teate sinna, kus on ajakirjanduse kiosk. Ka mina tulen, kui võimalik. Ega ma ole ju elukutseline ekskursioonijuht!...»

Tore! Ainult kui ta äkki tõesti millegipärast tulla ei saa? Aga aadressi küsida pole julgust. Olgu peale, eks ta homme uurib välja...

Ja peale selle — nad polnud ju veel sinasõbradki.

«Millest te mõtlete?»

Tütarlaps vaikis. Lausus lõpuks: «Sellest, et kõik inimesed peaksid olema nii, noh — julged nagu kotkad,

ilusad, otsekohesed, ausad. Aga ...» Ta ei rääkinud edasi, ja pööras pilgu ära.

Temas oli kord vist midagi purunenud.

Niisuguseid asju ei pärita. Ivar Karelin vaikis. Ning ei saanudki tookord teada oma teekaaslase ootamatu nukruse põhjust.

Õhtuks saabus laev Himki jõesadamasse. Igas sõlmjaamas toimuvad jumalagajätud ja kohtumised nagu alati maailmas — sõnatud, kärarikkad, ilusad ja kurvad. See siin ei olnud just kurb.

Ivar Karelin oli teist korda elus Moskvas. Milline linn! Miljonid inimesed ... Ja ka sina kuulud nende hiigelperre. Isegi läbi võõrastemaja akende aimad õhtuti Moskva südametukset. Ja tunned end õnnelikuna, nagu alati suurtes, ilusates ja heades linnades. Sind valdab ärevus, suur ja paratamatu ärevus, et sa oma lühikese peatuse jooksul ei suuda murdosakestki näha ja tundma õppida nendest aaretest, mis on peidetud hiigellinna müüride vahele.

Teisel päeval oli noormees aegsasti kokkulepitud kohal. Ta jalutas edasi-tagasi, uuris uudishimuliku turistipilguga monumentaalset ratsude skulptuurgrupp Suure Teatri fassaadil, autode liike, inimeste riietust. Ja mõtles kogu aeg oma teekaaslasest. Kes ta on? Kunagi esines Tallinnas mustlasansambel. Sealhulgas ka solist, kes oli väga sarnane Veeraga. Ka temas oli palju omapärast sarmi, murdvat sära. Kui Veera Sokolova laeval esimest korda turistide isetegevusõhtul laulis, mõtles noormees, et tema ongi toosama mustlastüdruk. Aga ei olnud muidugi ...

Noormees vaatas kella. Osutid nihkusid üle kaheteistkümne. Ja siitpeale — aina tormasid. Väljakul hüüdsid trollibusside pasunad, helisesid autode signaalid, sagis tuhandepäine rahvahulk. Aga nende seas ei olnud ühte inimest. Kioski juurde hakkas kogunema hiigelpikk saba — inimesed ootasid õhtust ajalehte. Oli juba hilja.

Ivar Karelin istus Leningradi vaksalis rongile. Ta kirjutas kirja kellelegi reisituttavale, paludes temalt kadunud inimese aadressi.

Kodunt läkitati teele pikk süüdistusakt täitmata lubaduse pärast. Saabus vastus.

«Ärge olge minu peale pahane, et ma tookord tulla ei saanud. Ema sõitis ootamatult külla. Arvan, et ega sest olegi midagi — olime ju ainult reisituttavad. Igal on oma tee. Tunnen niipalju inimesi.

Et kiri väga lühike ei tuleks, jutustan Teile ühe loo. Mullu käisin Kaukaasias. Seal oli ka üks noormees — tantsis, laulis, ainult Nekrassovit ei lugenud. Olime temaga kirjavahetuses. Aga sõprus hajus varsti nagu suits — ta ei kirjutanud enam. Pärast sain teada, et ta on kollektсионäär, kogub tütarlaste aadresse, pilte ja tutvusi. Ärge muidugi võtke seda solvamisenä end aadressil, sest ma ei tunne ju Teid, oleme vaid reisituttavad.

Kõike head!

Veera»

Noormees solvus siiski. Ta saatis veel ühe kirja, aga et aadress oli nõudmiseni, tuli see tähtaja möödumisel tagasi.

*

Elu veeres omasoodu. Möödus kaks aastat. Ivar Karelin oli üks nende noorte hulgast, kes sõitis Kasahstani uudismaad üles harima. Nad lõid lumisesse steppi teiba püsti ja ütlesid nagu jumalad: «Saagu sovhoos!» Ja sovhoos sai. Iga päev kurseerisid suurel Moskva — Alma-Ata magistraalil uudismaaharijate ešelonid. Ka nende sovhoosi tuli inimesi juurde.

Täna siis saabusid moskvalased ning nende hulgas... Jah, elu teed on kummalised! ...

«Põlised» uudismaalased võtsid võitluskaaslasi südamilikult vastu.

«Oi, lapsed, te olete ju päris sibulaks külmunud. Tulge kiiresti tuppa, keedame teed!» Igas vagunis hakkas hõõguma raudahi, muutes tillukese ruumi nagu saunaks.

Galina Smirnova, Veera endine töökaaslane, kellega ühisel nõul nad siia steppi sõitsidki, tahtis sõbratari kohe kaasa vedada, aga Veera raputas end temast lahti.

«Oota ometi! Las ma vaatan veidi ringi uuel kodumaal!»

Sovhoosi keskuses polnud midagi tähelepanuväärset —

paar valget samannmajakest¹, välivagunid reas, traktorid. Aga stepp! Päike hakkas parajasti loojuma. Niikaugele kui silm ulatus, oli lumi nagu helkiv purpur. Mõõdus mõni minut ja stepilagendik muutus tumesiniseks...

Veera seisis keset laagri õue ja vaatas. Ainult vaatas nagu laps. Äkki lausus keegi siinsamas: «Eks ole ilus! Aga hommikul, kui päike tõuseb, siis on stepp täitsa kullast taotud...»

Neiu pöördus kohkunult. Tema kõrval seisis toosama traktorist, kes päeval ta kohvri oli veest välja toonud. Alles nüüd tundis tüdruk ta ära... Nad seisis ainult kahekesi vastse sovhoosi hämarduval õuel nagu tookord laevalael.

«Tulge, ma viin teid komandandi juurde, saate kuskile vagunisse aseme. Siin võib ära külmuda!» lausus poiss lõpuks otsustavalt. Ja teine ei vaielnudki vastu.

Sõbratarid sattusid siiski ühte vagunisse. Hiline õhtu. Kitsastel riivilitel oli madratsile vaatamata kõva ja harjumata magada. Läbi jäälilledes vaguniakna murdus ruumi täiskuu kollakat valgust.

«Veera!»

«Jah!»

«Kuule, ütle, kes see kavaler sul oli?»

«Ah sind,» vihastus teine selle peale, «mida sa kõik välja ei mõtle. Kunagine reisituttav. Noh, oled nüüd rahul!»

«Olen küll! Aga sina ära suhtu inimestesse nipsakalt. Näiteks minusse!» Ja tüki aja pärast: «Äkki satud veel tema traktorile haakijaks...» Häälest ei saanud aru, kas Galja rääkis tõsiselt või tegi nalja. Temast ei saanud ju üldse kunagi aru.

«Mis sa norid, ma tahan magada,» keeras Veera näo vastu seina. «Ma ei tea, kas ta üldse ongi traktorist. Selline unistaja. Vaat, kus nüüd leidis...»

«Oh sind küll, kulla laps! Ei tea, kes see oli, kes sind oma traktoriga raudteejaamast ära tõi!»

*

¹ S a m a n n — stepirajoonides kasutatav odav ehitusmaterjal: savi ja õled tambitakse segi, vormitakse tellised ja kuivatatakse need päikese käes.

Aeg veeres vurinal. Lumi stepilagendikelt hakkas kaduma.

Ühel õhtul tulid sovhoosi direktor ja peaagronoom maastikumasinaga ringsõidult tagasi ning teatasid, et järgmisel päeval tuleb brigaadidel kolida oma asukohtadesse. Ja nii nad läksidki — traktor võttis jälle vagunid perra, teine vee- ja õlipaagid, aga kaamelid, steppide revolutsiooni ustavad veevedajad, kõmpisid takka järel. Brigaadide vahemaa ulatus siin kümnete kilomeetriteni.

Ivar Karelin ja Veera Sokolova sattusid ühte brigaadi. Ja hiljem määrati Sokolova nagu saatusepilkeks tõesti Karelini traktorile haakijaks. Traktoristil polnud selle vastu midagi.

Algul läks kõik hästi. Traktorist püüdis olla range ja nõudlik, kuigi see tal oma iseloomu tõttu eriti ei õnnestunud.

«Milleks see köis?» küsis haakija traktoristilt, kui see kord enne öisesse vahetusse väljasõitu hakkas seadma mingit nõõri adra tellimismehhanismi külge, teise otsa aga viis traktori kabiini. «Või mõtled pesu kuivatama hakata!»

«Tellimiseks,» vastati napolisõnaliselt ning selgitati: «Ka traktori kabiinist saab atra reguleerida. Öösel on väljas külm. Ja paljudel traktoritel on see niiviisi sisse seatud ...»

Kevadel Kasahstanis päike põletab, aga öödest hoovab tõesti raudset külmust.

Nad rääkisid omavahel ainult niipalju, kui just hädapärast vaja. Suuri, raskeid eluteemasid lahendama ei hakatud. Aga kui kaua inimene ikka ennast varjab?

Nii juhtuski, et Ivar Karelini süda vedas teda kord raskesti alt.

*

Nad töötasid öises vahetuses. Musta stepi kohal kummus kõrge Kasahstani tähistaevas. Traktori prožektorid lõikusid teravalt öösse. Masin undas monotoonselt.

Haakija istus jälle traktori kabiinis. Teda valdasid kummalised tunded. Oli pime. Monotoonne mürin jättis vaikusemulje. Kõrval istus traktorist. Tütarlaps püüdis kujutleda tema nägu — kitsas kreeka nina, õhukesed

huuled, peaaegu lapselikud silmad, kergelt kohevil heledad juuksed, mis sageli tükkisid soni alt välja. Unistaja. Ja ometi on ta traktorist. Oma masina üle täielik pemees. Tähendab, tema, Veera, suhtub Ivarisse asjata nii üleolevalt ... Kuid mis sa teed, ta pole inimesi õppinud austama nende ameti pärast ...

Huvitav, mida Ivar praegu mõtleb?

Ivar polnudki vait, viskas valju häälega paar repliiki (tavalist kõnet ju traktoril ei kuule), aga tütarlaps vastas hajameelselt. Siis jäi traktorist vakka. Nähtavasti vihastus ...

Traktor läbis stepirohu. Traktorist vahetas käiku. Vaja kontrollida atra. Ta heitis kõrvalpilgu haakijale. Tütarlaps oli toetanud pea peopesadele, nagu oleks ta millegi üle sügavalt mõttes, ning uinunud.

Jah, väsinud, kallid ... vabandust ... Las puhkab ...

Nad olid jõudnud vaoga põllu alumisse serva, mis polnud brigaadikeskusest eriti kaugel. Traktorist puudutas oma abilist õlast.

«Veera,» hüüdis ta talle kõrva, «mine koju ja maga natuke! Ma saan siin praegu üksigi hakkama — maa on hea ...»

Tüdruk virgus paugupealt. Ah siis niiviisi, enne vihastas ja nüüd torkab nii õelalt. Muidugi, tema, haakija, on süüdi, et ta suikuma jäi, aga ... Seda ta küll ei uskunud, et see tema vaikne traktorist nii halastamatult võib pilgata.

«Kuhugi ma ei lähe!» hüüdis ta ja hüppas hoolimatult kabiinist välja. Ivaril käis torge südamest läbi — nüüd jääb roomiku alla ... Ta jättis traktori seisma, tahtis midagi öelda, kuid haakija oli roninud juba adra istmele ning lõi kas sõna suust: «Lase käia!»

Ja ta istus seal hommikuni. Tõmbus külmast kerra, aga kabiini enam ei tulnud.

Vahetuse lõppedes püüdis traktorist kinni haakija pilgu, millest helkis vastu südatalve jääd.

Ivar läks läbi kuivanud mulluse stepirohu, mis kolletas veel brigaadi laagripaiga ümber, välikööki, pesi end tahmast puhtaks, võttis paar palakest ning kadus.

Brigaadi kokk Galina märkas poisi morni nägu, kuid ei küsinud midagi. Tema järel tuli välikööki Veera.

«Kuule, ütle, miks su traktorist nii murelik on? Mis sa tegid talle?»

«Mina? Mina pole midagi teinud.» Tütarlaps vaatas ümber. Köök oli tühi. Ja kõneles siis kogu loo.

Galina kolistas oma pottide ja pannidega ning kuulas ühe kõrvaga sõbratari juttu. Siis pani ta käed puusa, jäi Veera ette seisma ning lausus:

«Vaat, mis ma sulle ütlen! Purukarask oled! Tal oli ju õigus. Ja mispärast sa siis vihastusid? Õige mul haakija! Istu kohe siia puljongit tegema ja mina lähen sinu asemel kündma. Kangrud olime mõlemad, aga sind määrati haakijaks, mind putru keetma. Mulle ei meeldi see amet ... Dire aga ütleb, et kui juba uudismaale tulid, siis tee, mida vaja. Kust me ikka neid kutsega kokkasid pidavat välja võtma. Nii et, hing, ole rahul ja keeda teiste suppi, kuni nad stepi üles künnavad! ... Aga nemad veel virisevad! ...»

Galja lõpetas oma jutu nukralt ja vaatas nõudepesukatlasse. Vesi hakkas pahinal keema.

Veera ei vastanud, istus puuriidal ja näris rohukõrt.

«Ja tead mis,» tuli Galja äkki salapärase näoga ning võttis tal käealt kinni. «Mina arvan, et ta ei mõelnud sulle üldse märkust teha, võib-olla kukkus lihtsalt nõndaviisi välja.»

Veera jätkas nagu endamisi:

«Miks peab küll üks poiss olema niisugune õrnake, unistaja. Läheb pärast vahetust steppi, bajaan rihmapidi kaelas, ja võib seal istuda terve õhtu nagu suslik künka otsas. Ja solvub kergesti ...»

«Nagu sinagi!»

«Mina aga armastan uhkeid, julgeid stepikotkaid!»

«Oli ju sul üks Kaukaasia mägikotkas — kuhu ta jäi!»

Veera jättis teise sinnapaika ning jooksis telki.

Halastamatu sõbratar. Kui saab, siis torkab. Nagu rätsep nõelaga su rahutu südame kallal.

Õise vahetuse tüdrukud magasid juba kõige õndsamat und. Aga temal ei olnud äkki enam tahtmist magama heita. Telk lõhnas nõrgalt tolmava stepi ja lillede järele. Peaaegu iga voodi juures öökapikesel purgis või teeklaasis oli peotäis mitmevärvilisi tulpe. Tema omad olid

juba närtsima hakanud. Vaat mis, tuleb minna steppi ja uued tuua!

Traktorist Ivar Karelin vähkres oma vagunis asemel. Muidugi, ta tegi valesti, et käskis tüdrukul koju minna, aga kõige hullem on see, kuidas tema sõnad ümber keerati. Veera on siiski väga tore tüdruk, valus on tema pärast... Juba sellest kirjast alates. Kolleksionäär!... Nüüd veel saboteerija ka, käskis inimest töölt ära joosta!

Päikesevalguse kuldne prisma ulatus läbi akna sisse, joonistades põrandal korrapärase nelinurga... Aga elus pole kõik reeglipärane...

*

Ta ärkas äkitselt. Õues kuuldus paljusid ärevaid hääli.

«Tooge vett!»

«Kaamelid venivad, ei jõua...»

«Labidad, kus on labidad!»

Ivar kargas üles, haaras soni ning jooksis pluusiväel õue. Oli puhkenud stepitulekahju. Siit küll tükk maad eemal, kuid pealtnuule. Brigaadi keskuses aga asus naftabaas, bensiin... Inimesed sõelusid ringi, keegi ei osanud paugupealt midagi otsustavat ette võtta. Tuhat mõtet välgatas läbi pea. Äkki tuli ta otsusele, jooksis vaguni taga seisva üksiku traktori juurde. Tõmbas starteri nööri — üks kord... teine kord... käed värisesid... kolmas... Heleda plaksatusega pistis käivitusmootor minema. Möödus aga peaaegu igavik, enne kui suur diisel

tuurid peale võttis. Brigadir, kes suurte sammudega üle välja kohale jõudis, taipas kohe.

«Haakige ader järele!»

Traktor hakkas unnates vedama. Traktorist võttis

suure kaarega suuna ümber laagri. Tuli oli juba silma piiril, vuhises järjest lähemale. Traktor undas kurjaenustavalt. Kui ta nüüd ainult välja ei sureks... Vahetaks käiku, aga vähendad kiirust, ei jõua vastu...

Veel üks traktor hakkas mürisema ning teisest suunast põiki vastu sõites jõudis küntud vaoni välja. Ivar ei kuulnud ega näinud midagi. Ta kihutas aina edasi ja tulekeeled lakkusid juba tema traktori kabiini.

«Jäta seisma!» kisendas brigadir. Traktorist peaaegu kisti kabiinist välja, tulest ja suitsust tumm. Inimesed hakkasid traktorile mulda peale loopima, ise hirmul, et selle bensiinipaak võib iga hetk plahvatada.

Ivar Karelin oli sel päeval kangelane. Sovhoosikeskusest sõitis veoautol kohale meditsiiniõde, kuid leidis vaid käeseljalt põletushaava. Keegi eideke, kelle kaks poega töötasid traktoristidena samas brigaadis, tõi talle vagunisse klaasi külma vett.

«Joo, pojake, vesi on just kokkumise vastu!» Ivar naeratas heasüdamliku lihtsameelsuse üle ning tegi huuled seks. Ta ei tundnudki end väsinuna. Uni oli nagu

pühitud. Noormees võttis vaguninurgast bajaani ning lonkis steppi.

Tulekahju suits oli hajunud, päike paistis jälle endiselt. Ainult suur lahmakas steppi pealtnuule oli kõrbenud, pruunikaskollane ja alasti.

Hommikupoolne stepp aga elas puutumatu edasi. Tasakesi vilistasid suslikud, rohelised pikasabalised sisalikud jooksid ringi krobelistel stepimaal, rohututtide ja vana kulu vahel, lõoke taevaskruvis end järjest kõrgemale. Steps kõndis tütarlaps, korjas tulpe.

Ta märkas suitsueesriiet laagri kohal alles siis, kui ta koju tagasi hakkas minema. Mida see tähendas? Väliköögirahvas maalis talle sündmuste käigust värvirikka pildi, kusjuures muuhulgas ei jäetud märkimata ka seda asjaolu, et dramaatiline kangeline lamab vagunis rasketes põletushaavades.

Veera ei uskunud. Telki minnes möödus ta nagu kogemata vaguni lahtistest akendest. Tillukesest otsmisest «kambrist» kuuldus heledat norskamist. Ivari korterikaaslane saagis oma ninaga ülemisel riulil nagu kuivi kasepuid, alumine ase aga oli tühi. Aknalaua seisis ainult klaas vett. Siis tõi tuulehoog traktorimürina sekka stepist äkki ühe melanhoalse bajaanitrilleri ja neiu taipas. Tähen-dab, tüdrukud ikka luiskasid, et ta on ennast ära põletanud.

Brigaadikeskuses oli vaikne. Ainult tuul liigutas tasakesi telgi aknakatteid. Väliköögis polnud enam ühtki inimest. Ainult päike sädeles ei tea kuidas siia steppi sattunud, puhtaks küüritud ja kummulikeeratud alumiumkastrulil, suitsunud välikatlad aga seisid nagu mustad mungad telgi kõrval püsti. Tütarlaps vaatles lilli enda käes, kaalus hetke ja pistis siis kõik need punased tulbiõied (teisi ta ei armastanud) aknalaua seisvasse klaasi ...

*

Kui traktorid sõitsid tankima, kõmpis ka Ivar Karelin stepist vagunisse ümber riietuma. Käeselg valutas siiski. Taheti talle ju küll sinist lehte kaela määrada, aga tema polnud nõus. Muidu haakija äkki arvab veel, et

ta ise nüüd käitubki nii, nagu ta teisele soovitas — hii lib põllult minema.

Ivar Karelini korterinaaber peab ju ka öösel tööle minema. Ivar sikutas teda jalast.

«Kobi üles.»

«Veel viis minutit,» viskas see vastuseks, tõmbas koiva teki alla ning norskas edasi.

«Jõuad sa maailma üles ajada,» porises Ivar Karelin ning oleks kogemata küünarnukiga lilled aknalaualt maha lükanud. Kellele need? ... Aga võib-olla neil üldse polegi aadressi? Keegi ehk pistis need kogemata siia. Aadressidega on üldse elus raskusi ...

Päike hakkas loojuma. Brigaadi keskuses vaguni katusel istus jällegi üks traktorist ning mängis bajaani. (Pille oli brigaadis vist rohkem kui labidaid.) Mängis

nukrutsevast pillimehest, sügisel lõunasse lendavatest kurgedest ja sellest, et sina üksi oled kõiges süüdi.

Ivar Karelin ja Veera Sokolova tundsid aga mõlemad end süüdlastena. Haakija heitis kabiinis istudes traktoristile altkulmu pilke. Tal ei jätku praegu enesekindlust, et lepitust otsida. Teine võib äkki veel vastata, et mulle pole su lepitust vajagi! Nagu elu näitab, võib ka vaikes unistajas olla tilgake uhke kotkapoja verd ...

Traktori süda tuksus ühtlases taktis, vana stepikulu ja noored õitsvad tulbid vajusid silmili muldsesse hauda. Aga inimesed ei saa unustada möödunud sündmuste vana kulu, see ikkagi häirib kuidagi. Sageli seavad nad endale ise tõkked teele ja ehitavad sildadele risti ette kujutluste seinu. Oma sõgeduses on nad mõnikord valmis maha tallama isegi õitsema puhkevaid lilli, äsja puhkenud tulipunaseid õisi ...

Traktor undas.

Päike oli loojunud, loodetaevas ääretu stepi kohal ei helendanud enam. Suur sepp Loodus oli oma ääsil tule lasknud vaibuda. Kuid ainult ajutiseks. Uue päeva puhtel jälle hakkab ta elutules oma rauda taguma.

STEPP JA INIMESED

Ešelon sõitis. Kihutas mööda kuusetukkadest, kasesaludest, üle põldude, niitude, heinamaade. Auväärsed kuusetaadid noogutasid talle majesteetlikult latvadega, vahtrad, tammed, saarepuud lehvitasid oma rohelisi leht-taskurätikuid.

Vagunid rappusid, elasid, lärmitsesid. Kuskil tõmbas lõõtspill marupolkat, teisal lauldi kitarril saatel nukrat šoti rahvalaulu. Staabivagunist aga kuuldus norskamist. Organisaatorid olid väsinud. Ainult tillukese lauakese ääres puukohvri otsas istus kõveras nagu kreeka «e» keegi pikakasvuline šatään noormees. Staabivagun on väike nagu tikutoos — kõik korruga magada ei saagi. Ja kõigub kohutavalt.

«Nagu Tallinna televisioonimasti tipp, ikka meeterpoolteist edasi-tagasi,» oli keegi võrrelnud.

Katsu sa niisuguses kõikusvas vagunis kas või nimekirja kirjutada. Tühi töö. Rajoonikomitee sekretär Kalev Paemurd — tema see oligi — pani täitesulepea taskusse ja hakkas lugema nimekirja mustandit. Tema rajoonist sõidab kaasa kakssada viiskümmend noort. Tal oli pea-aegu igaühega neist jutuajamine. Iga nime juures meenub midagi. Enamasti noored töökad inimesed. Aga siin — nimi, mis on mitu korda punase pliatsiga läbi kriipsutatud — Kuldhein ...

Astus kabinetti, asetas oma kaabu ettevaatlikult lauanurgale, ulatas elegantse kaarega rajoonikomitee sekretärile käe. Võõra käsi oli pehme ja siidine. Naeratus sahariinne «keep smiling!» Kuldhein ... Kuldhein — kus ta on seda nime kuulnud? Ja äkki välgatas. Eelmise sekretäri ajal olnud too ühe tehase komsorg, kes tööga mitte-toimetulemise pärast vabastatud. Pidanud veel mitmesuguseid ameteid. Kuid erilist andekust näidanud

üles intriigivõrgu punumise alal. Praegu pidi kirjutama ajalehtedele väikesi informatsioone — «nuppe» — ja end kõikjal tutvustama ajakirjanikuna. Igas toimetuses pidi käituma väga familiaarselt, «omamehena» ja välgukiirusel «uudiseid» laiali kandma. Seepärast kutsutavat teda Toimetuste Kellaks.

«Seltsimees Paemurd, te loodetavasti aimate, milleks ma tulin!»

«Kahjuks ei.»

Võõras vaatas kabinetis ringi ja laskus siis mugavalt toolile.

«Kogu nõukogude noorsugu näitab üles suurt patriotismi uudismaaharijate abistamisel. Ja mina ka, kes ma loen end veel selle generatsiooni hulka,» (milline gratsiosne kummardus!) «kaalutlesin ...»

«Teid me uudismaale saata ei saa,» katkestas Kalev Paemurd. «Sinna on vaja töökaid ja ...» sekretäri hääl muutus madalaks ning vaikseks, «ausaid inimesi. Võite minna. Palun!»

Ja ta avas külalisele lahkelt ukse.

Rajoonikomiteel oli üldse raske otsustada, keda saata, keda mitte. Avaldusi saabus palju. Mõned inimesed levitasid küll Kasahstani kohta hirmu- ja õudusejutte. Räägiti, et sinna sõita olevat väga hädaohtlik neidudel, sest need mustad mehed ...

Tallinna jaamas ärasaatmisel arutas üks eideke traagiliselt: «Milleks küll need noored inimesed sõidavad sinna ennast tapma? Kas jumalale on seda tarvis?»

Keegi vallatu inimlaps aga hõikas veel liikuva vaguni lähelt vastu: «Vanaema, meie ise oleme jumalad!»

Mõnikord ei saa inimesi süüdistada ebateadlikkuses. Eriti tarku ja haritud mehi. Kuid saavad nemadki hakkama lapsustega. Pärast seda, kui ajalehtedes ära trükiti ÜLKNÜ Keskkomitee üleskutse, ilmus ühe Tallinna kõrgema õppeasutuse teadetetahvlile umbes järgmine käskkiri:

K o h u s t a n kõiki instituudi II ja III kursuse üliõpilasi suveks vabatahtlikult siirduma viljakoristamistöödele Kasahstani.

Instituudi direktor (Allkiri)
Pitser

Igas teaduskonnas moodustati direktsiooni esindaja osavõtul erilised komisjonid, kes hakkasid tegelema «vabatahtlike» avaldustega. Üliõpilaste meelsus, kes leidsid, et neil pole seekord võimalik sõita, võeti põhjaliku juurdluse alla.

Ja resultaat? Tekkis opositsioonimeeleolu ning sõita soovijaid oli lõpuks üpris vähe. Igatahes tunduvalt vähem kui kavatsejaid. Vaene direktsioon! Ta unustas ära, et vahepeal oli toimunud partei XX kongress, et aegunud juhtimismeetoditega enam kaugele ei jõua...

Millest niisugused kurioosumid tulevad? «Matriitsidega mõtlemisest,» seletas kord Kalev Paemurrule keegi tema sõber, noor kirjanduskriitik Tartust. Ning arendas oma teooriat järgmiselt.

Mõned inimesed on harjunud matriitsidega mõtlema. Iga elujuhtumi jaoks on neil peaajju paigutatud standardmatriits, mis stantsib täpselt vastavaid mõttejupikesi. Ainuke raskus seisab selles, missuguse matriitsiga küsimusele läheneda. Seal äkki tehti korraldus — kõik matriitsid ära hävitada, inimesel tuleb oma peaga mõtlema hakata. Ja meie kangelane langes soss! kokku — iseseisvalt mõtlemine hukutas ta...

Aitab filosoferimisest. Kalev Paemurd tõusis, astus vaguni lävele. Ešelon sõitis tasemini. Vedur hakkas puhkima. Rong ligines Tapa jaamale.

Vaksaliesine täitus sõeluvate noortega. Paemurd võttis narilt kuue, et välja minna, vedurivileni muretult jalutada. Rahva pärast ta muret ei tunne. Rahvas on kindel. Intrigante, pugejaid, lakekrantse, suurustajaid, liblikaid, venivillemeid, lõnguseid kaasa ei võetud...

Ja just vaguni lävel sattus sekretär rinnutsi kokku kahe noormehega. Mõlemad ühte nagu nagu kaks tilka vett ning täpselt samasuguse karikatuurse väljanägemisega. Kummalgi juuksetutt silmadel, vasaku kaenla all karmoška, paremas käes päts rosinasai. Ja ise nagu tinaviled...

Sekretär kukkus taevast tagasi maa peale.

«Kuhu nüüd, kallid sõbrad?» küsis ta oma laia komandörihäälega ja muutus äkki tighedaks.

«Me... me otsime vagunit,» seisid poisid alandlikult nagu vaesed patused vihase sekretäri ees. See haaras

kummalgi kraest kinni ja hakkas neid mööda jaamaesist talutama.

«Näidake, kus on teie vagun!»

Kaksikud hakkasid nelja jalaga vastu ajama — ei, oma vagunisse nad küll ei lähe. Sekretär nõudis seletust. Vennaksed kurtsid nutuse häälega, et nad olevat joomise pärast vagunist välja visatud.

«Niiviisi! Hästi! Eks sõidame siis oma kulu ja kirjadega koju mamma juurde tagasi. Palun, andke ära kommunistliku noorsooühingu lähetuskirjad...»

Nad kõhklesid, kuid sekretäri range pilgu all otsis üks neist kortsunud kuuekese põuetaskust dokumendi. Teine vastas, et temal pole... Vedur vilistas. Kalev Paemurd vaatas vaguniukselt veel korra tagasi ning nägi, kuidas kaksikutest vennad (hüüdnimega Kärts ja Mürts, nagu ta hiljem kuulis) mõlemad ühekorraga oma saiapätsid vastu platvormi asfaldi virutasid ning ise nukralt seisma jäid, tiivad sorgus nagu harakatel hilissügisel... Kaks pillimeest jälle vähem. Sekretäril hakkas poistest kahju. Bürool olid nad nii vaiksed ja viisakad. Aga suudad sa inimest iial täielikult tunda...

Järgmisel hommikul ilmusid mõlemad vennad Pihkvas ilusasti väljamaganult, pestuna, juuksetutid üle pea kammitud, ilma karmoškadeta, aga koos eestkostjaga staabivagunisse. Eestkostjaks oli vaguni vanem, kes palus sekretäri, et poisid siiski ešeloni jäetaks. Vaguni kollektiiv olevat neile andeks andnud. Kui poisid ainult ise sõna peavad. Mis sa niisugustega ikka peale hakkad. Teisel pole isegi lähetuskirja, jooksis koos vennaga salaja kodunt ära, ja raha pole enam kummalgi. Jäta sa niisugused Pihkvasse maha...

«Kas ema jäi üksi koju? Kes teda toidab?»

Isa toitvat. Enne olevat nemad kahekesi kah isal kaela peal olnud, nüüd ainult ema üksi. Küll vanamees hakkama saab!

Poisid jäeti ešeloni.

Päevakesed lendasid kiiresti nagu liivaterad stepis musta tormi ajal. Moskva oli ammu seljataga. Paljud nägid stepi esmakordselt. Halli palakana laotus see kuni silmapiirini. Ainult rohelised noored kaitsemetsaribad segasid vahel tema lõpmatust.

Ühel hallil suveõhtul saabus ešelon Jaiki jaama. Staabivagunis, küünlatule valgel algasid läbirääkimised. Kohal olid esindajad Stepnoje rajooni partei- ja täitevkomiteest ning seitsme kolhoosi esimehed. Iga kolhoos sai ühe löökrühma, kuid seegi pudenes kildudeks stepiartelli paljude põllundusbrigaadide vahel.

Otsused tehti rahvale teatavaks. Kolhooside autod ootasid. Staabivagun oli jälle tühi. Ainult Kalev Paemurd ei saanud kuidagi oma kohvrit lukku.

Vaguni lävele ilmus madrusemüts.

«Balti mere madrus Juri Smirnov, mis mured su südamel on?»

Kalev Paemurrule tundus see Tagore'i laulude stiilis küsimus endalegi naljakas, aga täna oli tal juba kord niisugune tuju. Nad on kohal! Nad on uudismaal! Stepielanikud!

«Ma olen määratud «Oktoobri Tee» kolhoosi, aga tahaksin töötada «Uraali Lainetes», kolmandas brigaadis...»

«Miks?»

«Üks tütarlaps sealt, Valja Kaštalova, on minu... minu õde...»

Kalev Paemurd vastas hajameelselt: «Sündigu sinu tahtmine,» istus laua äärde ja sirgeldas Smirnovi nime tahta — «Uraali Lained». Kuid äkki jäi pliiats peatuma. Kuidas? Õde — Kaštalova ja vend — Smirnov?

Aga noormees oli juba ammu-ilma läinud. Tema asemel seisis uksele uus jutulesoovija, lodumüts näpu vahel.

«Mis oli?»

«Seltsimees Paemurd, kas mõnda brigadi ei jäänud vabaks?»

«Kuidas vabaks? Kas teid on nimekirjast välja jäetud?»

«Ei, seda mitte...» Noormees hakkas mantlihõlma lubjaplekist puhtaks nühkima. «Ma mõtlesin brigadiri kohta...»

«Hm...»

Sekretär vaatas mehele uurivalt otsa. Hallid silmad, laiad põsesarnad, heleda peaga. Tugev, võiks töötada laadijana, aga tahab saada brigadiri. Ei tea. Väliselt agar, hakkaja, viisakas. Mõnikord isegi ultrakorralik.

Nüüd tuli meelde — Juhan Kärp oli ju ühe vaguni vanem. Juba enne Moskvat tuli Paemurru juurde, kaardipakk näpu vahel.

«Seltsimees Paemurd, ma panen oma vagunis piiri ohtlikule pahele — kaardimängule. Seda tuleks teha kõikides vagunites. Me oleme ju kommunistlikud noored!»

Paemurd lausus külmalt:

«Hea küll, pange kaardid lauale. Võite minna!»

Juhan Kärp kadus pettunult ega rutanud rahvalt enam kaarte rekvireerima. Paemurd oli taibanud — noormees tahtis kannuseid teenida. Nüüd on ta jälle siin.

«Löökrühmade brigadirid on kõik juba olemas. Kuid peale selle — igas põllundusbrigaadis valime grupivanema, kes peab saama kohaliku brigadiri paremaks käeks. Mõnel pool neid veel ei ole... Aga keda valida, seda otsustab rahvas, mitte mina...»

«Tänan teid väga,» lausus noormees ja pani lodumütsi pähe.

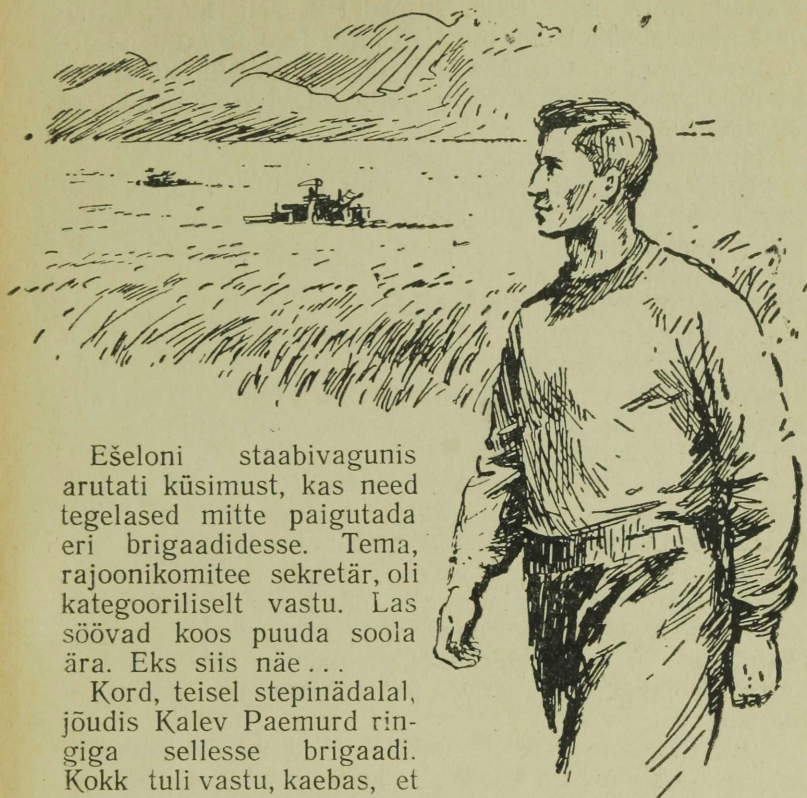
*

Kalev Paemurd oli teel «Oktoobri Tee» kolhoosi kolmandasse põllundusbrigaadi. Jala. Kogu aeg ei sõida autod mööda lõpmatuse niidiotsi — stepiteid.

Kuskil on steppi nimetatud paradokside maaks. Tõepoolest. Kui hall ja üksluine on sügisene stepp, aga siiski — ilus. Tema ääretuse ees võid jääda hingetuks. Lõpmatus nagu ahistab, kuid paneb südame avaruse rõõmust ka kiiremini tuksuma. Stepi paradoks...

Varsti algavad põllud. Nisumeri silmapiirini. Kombainid eemal paistavad fantastiliste põrnikatena. Kuid miks nad seisavad?...

Lähed, lähed ja lähed. Taamal keerdub korgitõmbajana taevasse peen suitsuvine. Brigaadi keskus. Siin elavadki tema valulapsed — kakskümmend noort inimest tehnikumi teiselt kursuselt. Üks õpperühm. Kuid poisid ja tüdrukud ei saa omavahel läbi — nagu tuli ja vesi. Miilest vastuolu tekkis, pole Paemurrule selge. Talle räägiti, et juba talvel õppetöö ajal, kui poisid näiteks tahtsid korraldada ekskursiooni tehasesse, olid tüdrukud vastu; tekkis tüdrukutel plaan ühiselt midagi ette võtta — kohe poiste pool opositsioonis.

Ešeloni staabivagunis arutati küsimust, kas need tegelased mitte paigutada eri brigaadidesse. Tema, rajoonikomitee sekretär, oli kategooriliselt vastu. Las söövad koos puuda soola ära. Eks siis näe...

Kord, teisel stepinädalal, jõudis Kalev Paemurd ringiga sellesse brigaadi. Kokk tuli vastu, kaebas, et kaks päeva pole enam leiba.

«Lapsed ei jõua varsti puulabidatki liigutada! Inimene vajab ju iva!...»

Õige, leib oli otsas. Ning ei brigadir «Onu Fedja» ega keegi kolhoosi juhatusest tundnud selle üle muret. Siinsamas tokis on nisumäed, et lase või suuskadega alla, aga brigaadis pole leiba! Julm paradoks. Paemurd kihutas keskusesse. Leidis esimehe keskuse lähedalt põllult. Too tõstis põhku, nii et hanguvars ragises. Paemurd pistis sõimama. Esimees kuulas vaikides. Lausus:

«Sõitke keskusse, varustamise küsimustega tegeleb aseesimees!»

Aseesimees, nagu Kalev oli kuulnud, pidi olema puh-tal kujul kabineti-inimene — iga päev istub truult

kaheksa tundi laua taga, ja kui kell lööb kuus, võtab oma kasuka, tübeteika, portfelli ning jalutab koju...

Aseesimees ei tõusnud laua tagant püstigi, maigutas korraks suud ja pomises, et jahu on vist otsas jah, ja kisjakk¹ pole.

Rajoonikomitee sekretär kaotas tasakaalu.

«Tule toast välja, värske õhu kätte! Tuuluta end natuke. Siis ehk leiad ka, kus lemmasitta müüakse ja saab teri peeneks jahvatada. Aga õhtuks olgu brigaadis leib laual. Või muidu...»

Õhtuks oli brigaadis leib laual.

Aga mis siis täna lahti on? Noored pikutavad nagu päikesekoerad šalašside² ees tekkidel, üks loeb, teine heegeldab, kolmas vahib pilvi! «Onu Fedja» istub väliköögis haoriidal ning tõmbab südamerahuga piipu.

«Jõudu! Salooga?...»

«Kulub ära, käre noormees. Bensiini pole...»

Kalev Paemurd imestas, kuidas kolhoos raginal põhja ei lähe, kui teda juhivad niisugused ükskõiksed ja ääretult rahulikud inimesed. Nagu seesama brigadir «Onu Fedja». Tee enne lõke külje alla, siis tuleb elu sisse. Või laua taga hallitav aseesimees. Või esimees, kelle kohta räägitakse, et ta on äärmiselt delikaatne inimene. Kui sa feda sõimad, on ta su ees valvelseisangus, aga ise — magab.

Rajooni noorte löökrühma staabiülem nõudis kolhoosi juhatuse erakorralise koosoleku kokkukutsumist. Kutsuti. Selgus, et keskuses bensiini on. Kombainid seisid asjata terve päeva.

Juhatusahoone väike muldpõrandaga koosolekuruum oli rahvast tulvil. Kalev Paemurd istus nurgas taburetil ning jälgis juhatuseliikmete nägusid. Tundus, et asi on tõsine. Esimehe hiiglakuju tõuseb, kõneleb, et siin on tegemist brigadiri suure hooletusega, seletab veel tück aega vaikse häälega läbi nina ning lausub lõpuks niisama vaikselt: «Ma hoiatan teid tõsiselt...»

Pavel Trifonovitš muigab.

Pavel Trifonovitš Odintsov oli inimene, keda Kalev Paemurd selles kolhoosis kõige rohkem austas. Halli-

¹ Kisjakk — kuivatatud sõnnikust kütus.

² Šalašš — onn.

päine ukrainlane. Kui ešloni vastu võtmas käis, siis kõigutas uskumatult oma suurt pead:

«Mis sa arvad, baskarma¹, kas niisugustest üldse tööinimesi on? Linnarahvas! Lapsed, nematic²...» Nüüd ei ütle Pavel Trifonovitš enam midagi. Tema brigaadi noored võitsid rajooni rändpunalipu. Ja kui lipp pidi minema teise brigaadi kätte, oli Trifonovitš see, kelle süda kõige rohkem valutas...

Nojah, Pavel Trifonovitš muigab ning torkab oma kepiga «Onu Fedjale» ribikontide vahele. See oli esimehe vaikse hoiatuskõne ajal suikuma jäänud!...

Järgmiseks päevaks otsustas Kalev Paemurd brigaadi jääda. Tõusis hommikul kell pool viis. Päikesekera oli veel silmapiiri taga. Udune idataevas hõõgus.

Kokad — samuti noored tüdrukud tehnikumist — olid ka juba jalul. Istusid väliköögis, silmad alles unest kinni, koorisid kartuleid.

«Kas abimeest vaja pole?» küsis Paemurd.

«Abimeest!»

Püüdku hobune stepist kinni, see tuleb kaariku ette panna ja keskusse piima järele sõita. Kalev võttis valjad ning läks steppi. Tulekahju oli aga väga erk ja kaval loom. Niipea kui nägi võõrast valjastega tulemas, jalutas rahulikult eest ära. Noormees kõmpis talle pea-aegu pool versta järele, istus siis murelikult kastesse stepiheina. Tulekahju arvas, et hädaoht on möödas, ning tuli rohtu krõmpsutades lähemale. Noormees tõusis vaikselt-vaikselt, läks hobusele ligi ning sasis lakast kinni.

«Käes, poiss! Kuhu sa enam pääsed!»

Kalev Paemurd oli rõõmus nagu poisike.

Kella seitsmeks katsid kokad lahtises stepis laua. Klimbisupp ja pool liitrit piima igapähele. Hommikune rõskus tungis läbi riiete, ajas une pealt ära.

Jah, uni. Esimees nähtavasti magab äärmisest rahulikkusest ja iseloomu kindlusest püstijalu, «Onu Fedja» laiskusest ning brigaadi rahvas sellepärast, et nad on noored ja uni magus. Kuid magada sai vähe. Kokad-neiukesed magasid neli tundi ööpäevas. Kurtsid sageli: «Mitte üks minut ei pea enam seda ametit! Läheme

¹ Baskarma — kolhoosi esimees (kasahhi k.).

² Nematic — ei (ukraina k.).

parem autodele laadijaiks...» Kuid minutitest said tunnid ja tundidest päevad — kõik läks vanaviisi. Brigaadi ei saanud ometi söömata jätta.

Paar sõna kahe koka ajaloost. Varem oli brigaadis üks kokk. Traktoribrigaadil eraldi söögitegija. Ükskord aga kutsuti keegi traktorist meie noorte juurde lõunale. Sõi, maigutas suud ja tegi suured silmad. Pärast sööki ütles: «Ehee!» ja kadus. Järgmisel päeval aga ilmus brigaadi koka juurde terve traktoristide delegatsioon. Paluvad, et tütarlapsed hakkaksid ka neile süüa tegema. Nende meeskoka keedetud lihatükid olevat sitked nagu rangiroomad ning supil pidi olema solidooli maik.

Ega midagi, pandi teine kokk juurde.

Täna olid brigaadiliikmed millegipärast hirmus naljased, ja traktoristid, kes tulid hiljem, leidsid katlapõhjust ainult tilgakese supileent. Kokad said sõimata, ja traktoristide sõim, teadagi...

Päike paistis. Toki¹ kohal seisis kollane tolmusammas. Autod noolisid nagu süstikud steppi kombaini juurde ja nisukoormaga jälle tagasi. Väliköögis oli vaikseks jäänud. Traktoristid lõpetasid hommikueinet — olid kuskilt kätte saanud suure arbuusi.

Natuke maad eemal rohul aga istusid kaelakuti kaks tütarlast ning nutsid.

«Mitte üks minut ei pea enam seda ametit!»

Siis märkas neid üks traktoristidest, noor kasahh. Tal hakkas oma sõimamise pärast piinlik — need ju peaaegu lapsed alles, ja peale kõige muu sõimab ta vene keeles viletsasti, aktsendiga! Ta pilgutas poistele silma, sosistas midagi ning siis hiilisid kõik kikivarvul tüdrukute juurde. Traktoristid võtsid end nutjate ümber ringi, heitsid nagu komando peale kõik põlvili, panid käed kokku ning palusid:

«Andke meile, rumalatele poistele, andeks, sest me ise ei tea, mis me räägime!»

Tüdrukud ei saanud kohe aru, milles asi seisab. Siis aga paistis see vaatepilt neile nii naljakas, et nad mõlemad läbi pisarate naerma pahvatasid. Taevas oli selginud.

¹ Tokk — rohust puhastatud ja tarepõrandana kõvaks tambitud viljapuhastusplats stepis.

Härjavankril vaadi otsas istudes sõitis steppi pikk ja vaikne noormees. See oli brigaadi veevedaja, samuti üks tehnikumi poistest. Vett vedama pandud ta sellepärast, et tal olevat härgadega palju ühiseid omadusi — pika-meelsus, aeglus ja unisus ...

Kalev Paemurd muigas, tõsisis oma vaatluspositsioonilt šalaši ees ning läks tokki.

Väike linalakk nooruk, kes talle juba rajoonikomitees meelde oli jäänud, oli siin laadijaks. Tõsine töömees. Parajasti olid nad kahekesi ühe auto nisu täis visanud. Linalakk toetus oma puukühvlile ning jäi ootama, mil lal järgmine ette sõidab. Siinsamas nisuhunniku otsas istus oma igavesti hallis, tolmunud ülikonnas habemesse kasvanud «Onu Fedja» ning tõmbas oma igavest piipu.

«Kuidas elu läheb?»

«Pole viga,» vastas linalakk. «Ainult normipäevad on sassis ...»

«Jah, meie arvestajat pole iga päev kohal,» ruttas «Onu Fedja» õiendama. «Ta on puujalaga, ei saagi igakord tööle käia ...»

«Minupärast olgu tal tiivad või isiklik «Pobeda», aga istugu iga jumala päev nagu käopoeg siin viljahunniku otsas ja lugegu normipäevad kokku,» pörutas rajoonikomitee sekretär.

«Tal ei ole ju puujalg,» lausus linalakk. «Ükskord käisime ujumas, siis uurisin järele. Lonkab ainult natuke niisama!»

«Mh-mh!»

«Onu Fedja» tegi minekut ...

«Küll on lihtsameelne ja muretu inimene,» imestas Paemurd. «Tal on vist küll maailmas väga kerge elada ...»

Hiljem liikusid brigaadis jutud, et arvestaja pidi maja ehitama, seepärast ei saavat iga päev tööle tulla.

Õhtu saabub stepis kiiresti. Kisub, kisub hämaraks, ja äkki on pime. Ainult suured valged tähed põlevad pea kohal.

Köögis oli mure — pole vett! Veevedaja sõitis juba lõuna ajal välja ja kadus nagu tina tuhka. Oodati — süüa teha ei saa.

Kuskilt pimedusest hakkas viimaks kostma härjavankri kriuksumist. Siis ilmusid lõkgetule valgusesõõri kahe härja sarved ning lõpuks inimene ja vaat. Pikk, vaikne ja morn poiss ronis vaadilt maha. Kokad nõudsid seletust. Terve laager kogunes ümber. Poiss pilgutas silmi, nagu tahaks nutma hakata, ning jutustas lõpuks:

«Lähen, lähen... Härjad venivad nagu... Uni tükib kangesti peale. Ise ei teagi... silmad vajusid kinni... Ärkan, vaatan — võõras stepp... Kaevu pole kusa-gil...»

Tüdrukud seekord ei naernud. Esimest korda, kui tüdrukud siin ühe poisi äpardust ei naernud.

*

Kui Kalev Paemurd oma stepiülikonnas esimest korda «Uraali Lainete» tsentraaltokki ilmus, puhkes Liidia Gavrilova heledasti naerma. Ta oli rajoonikomitee sekretäri harjunud tema kabinetis ja tehases ikka nägema väga korralikus ülikonnas, nii teravate püksiviikidega, et lõika või leiba. Aga nüüd — pleekinud dress — määrdõliplekke täis, vana vihmamantel ja lõhkise nokaga soni. Naljakas, kuidas inimene võib muutuda!

«Kust te naerulinnu pesa leidsite?» küsis Kalev Paemurd.

«Teie katkisest mantlitaskust.»

«Ärge pilgake ausat inimest. Kõigepealt — tere jõudul!»

«Sellest ei aita. Tuleb ise käed külge panna!»

Ja Paemurd panigi käed külge. Võttis labida ja hakkas kühveldama.

Seekord aga (see oli pärast toda saatuslikku õhtut) Liidia enam ei naernud. Kalev Paemurd vaatas minuti, kuidas nad Tšikariniga kahekesi vilja transportöörile tõstsid, aga nii kupja moodi kõrval seista oli piinlik. Võttis siis Liidialt sõnatult labida. Tütarlaps ei ajanud vastu, ainult vaatas korra pika pilguga otsa.

«Tšikarin, kuidas elu läheb?» küsis Paemurd paarimehelt, et mitte Liidia poole vaadata.

Saša Tšikarin kirtsutas väljendusrikkalt oma teravat nina.

«Mis ta läheb. Häda ja viletsus. Tööd palju ...»

Paemurd naeris. Temale, Paemurrule, meeldis elu stepis väga. Kõigepealt just nende inimeste pärast, kes siin töötasid. Kuldse südamega raudne rahvas, kuigi ehk mõnes on veel rabadat pronksi ja kergesti tuhmuvat sea-tina. Jah, üks igast inimesest ole juba teatav pilt olemas. Saša Tšikarin — pole viga, ainult viriseb iga asja juures. Liidia Gavrilova? Jah, kuidas võtta ...

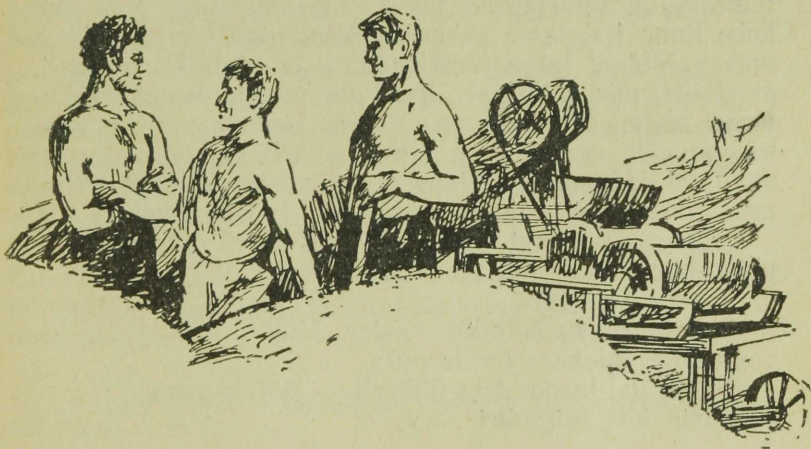
Varem naeris heledasti, laulab madala sametise aldiga nagu mustlanna. Tunneb end mõnikord staarina. Viimasel ajal ta Kalev Paemurrule enam heledasti vastu ei naera. Ainult vahel vaatab pika pilguga otsa. Jah, mõni mees vajab tugevat tahtejõudu, et seda pilku välja kannatada. Elu on keeruline ...

Paemurd andis labida Gavrilovale tagasi.

Päike küttis. Jämedad mustad kaablid jooksid üle viljamägede laadimismasinade ja tuulajate juurde. Tokiülem sõitis oma tehtud puust adrataolisel segajal, raudjas ees, laiali laotatud hirsil ringi. See sinder kipub ju kergesti kuumaks minema!

Ja näe, seal töötabki «Raudne Kolmik».

Tuulaja on omapärane masin. Transportöör veab terad masina sisemusse. Tuulaja võllide vahelt suure kiirusega väljapaisatuna lendavad nad kaares kaugele. Tuuleke on küljelt, lennus kaovad aganad, järele jääb puhas raske tera.

See «kohvimasin», millel töötab «Raudne Kolmik», on mingi vana mudel. Tal ei ole transportööri, mis terad ise masinasse viiks, vaid selle asemel suur lehtritaoline kurk, kuhu vili tuleb sisse kallata. See nõuab muidugi palju rohkem jõudu.

«Raudsel Kolmikul» oli töö juures sisse seatud eriline süsteem. Senikaua kui kaks meest raskeid teri suurte mattidega masina kurku kallasid, puhkas kolmas kümme minutit. Siis andis üks tõstjatest mati edasi ja võis omakorda hinge tagasi tõmmata. Poisid olid ainult «kolm-nurkade» väel, kuid pronksivärvilistelt kehadelt voolas ojana higi. Kuidas seda nimetada? Kas töö poesiaks? Või draamaks?

Paemurd tundis kõiki «Raudsest Kolmikust».

Keskel, see kõige väiksem, on Balti mere madrus Juri Smirnov. Vasakpoolne, Puškini-soenguga noormees — brigaadi irvhammas Alik Trifonov. Tuli meelde üks episood. Autoõnnetus, mida tema, Paemurd, juhuslikult pealt nägi. Kolm noort inimest, kaks tütarlast ja Alik, sõitsid brigaadi veoautol linnast koju. Alik seisis veokastis püsti, tüdrukud istusid. Äkki sähvatas sirgel võõral stepiteel autojuhi silme ees kurv ja ... Masin tegi uperpalli. Alik jõudis välja hüpata, kuid vales suunas. Ta maandus masinaga ühel ajal ja veokast andis talle hoobi vastu ristluid. Noormees ei lausunud sõnagi, aitas auto tungrauaga üles kangutada ja põrutusest minestanud tütarlapsed teisele masinale viia, mis nad kohe linna haiglasse sõidutas. Alles pärast seda hakkas oma valutavat jalga järel vedama ja päris Paemurrult, et ei tea, mis sel jalal õige viga peaks olema! Ambulantsi sõitma ei olnud nõus. Kirus iseennast surmtõsise näoga: «Oh ma igavene tainapea! Oli mul vaja tagasi vaadata! Hüppasin küll paraja kiirusega kastist välja, aga õhus vaatasin tagasi ja sel ajal tuli kast selga! ...»

Kolmas «Raudsest Kolmikust» oli suur, vaikne, punapäine hiiglane — Sander Alasalu.

«Tervist, poisid!»

«Jumalime, natšalnik!» vastas Alik.

«Kuidas jalakese tervis on?»

«Ei või iial teada. Aga üldiselt — lööb kepsu.»

«Otsin teie brigadiri ...»

«Ah ülemkubjast. Ei või iial teada tema jumalikke teid!»

«Ülemkubjas» oligi Juhan Kärp, nende brigaadi grupivanem. Laevatehases oli ta tavaline lukksepp, vaikne ja tagasihoidlik seltsimees. Ei olnud tal erilisi nõrkusi ega tugevaid külgi. Miski ei vaimustanud teda. Kõike tegi keskpäraselt. Oli kommunistlik noor. Tsehhi-ega tehasekomiteesse teda ei valitud, kuigi Juhan ise poleks seda au ära põlanud. Alles siin, uudismaal, sai ta «juhtivaks töötajaks». Tema ju see oligi, kes tookord staabivagunis käis endale brigadiriametit nõutamas. Eks siis lõpuks suure surmaga oma tehase poisid valisidki ta grupivanemaks. Administraatoriametit ei tahtnud keegi pidada. Ja nüüd löid lahti Juhan Kärbi karakteri peidetud registrid. Ta hakkas «massi» endast madalamaks pidama, kellelegi kohalikest kolhoosnikest oli rääkinud, et ta on parteilane. Töö organiseerimisel polnud «autoriteetsest» grupivanemast aga suurt tolku midagi.

Brigaadi rahvas elas «zemljankas»¹. Elamul ust ei olnud. Brigaad ostis põrsa (noortel inimestel ka aru!) ja pani talle nimeks Pärtel. Tagasihoidlik ja delikaatne Pärtel sõi enamasti seda, mis pudenes brigaadi söögilaualt, või käis ise stepist endale suupoolist otsimas. Magas vabas õhus. Aga kuna elumaja uks oli öösel külalislahkelt kõigile avali, ei põlanud põrsas ka varjualust ära. Kord hommikul tõustes leiti, et Pärtel oli endale teinud aseme just grupivanema ehk, nagu teda siin kutsuti — brigadiri magamiskoti kõrvale.

«Eks igaüks otsi omasuguseid!» sähvas Alik poolkogemata. Oh sa must välk ja seitse pühakut! Brigadir solvus südamepõhjani, võttis oma saapad ja kolis külasse, ühe kohaliku kolhoosniku juurde elama. Sestsaadik elab brigadir erakorteris, brigaadist lahus...

Kuuldus, et Paemurd on brigaadis, jõudis peagi ka Kärbi kõrvu. Õhtuks oli ta «zemljankas» nagu viis kopeikat. Otsis põuetaskust oma kolmekordsete kaantega märkmiku, keerutas seda sõrmede vahel (brigadiride asi) ning selgitas:

¹ Zemljanka — stepielanike poolst saadik maasse kaevatud elamu.

«Praegu on meil käes viljakoristamistöode kõige otsustavam etapp. Tahame täna siin arutada küsimust, kuidas organiseerida öist viljavedu elevaatorisse. Öösel saabuvad Uralskist veoautod. Tuleb kindlustada nende operatiivne ja pidev teenindamine, et mitte tekitada seisakuid. Seltsimees Paemurd, teie kindlasti teate ka selles küsimuses head nõu anda...»

«Küll jutustab,» mõtles Paemurd nõrduvalt. «Kuldheina hingesusugulane, ainult vähem poleeritud.»

Juhan Kärp kutsus ühe brigaadiliikme: «Palun, minge külasse ja kutsuge põllundusbrigadir minu juurde!» (Kuidas siis, teietada tuleb! Ikka distantis brigadiri ja «massi» vahel.)

Põllundusbrigadir, vana, kortsusnäoline kasahh, ilmus kokkunud näoga — kas on kuskil tuli lahti või mis! Öine vedu?! Aga juba eilsest saadik veavad autod ka öösel! Juhan Kärbi nägu venis pikaks. Ta küsis põllundusbrigadirilt öiste vedajate nimekirja, uuris siis oma taskuraamatut, kus tal olid üles tähendatud kõik tema alluvad, ning lõpuks leidis:

«Kaštalova täna päeval ei töötanud. Las läheb öistele vedajatele abiks!»

Väike tüdruk Valja Kaštalova oli juba teki all. Läbi unevirvenduse kuulis oma nime. Käsk on vanem kui meie. Ja tema on üldse üks brigaadi sõnakuulelikumaid lapsi — kunagi vastu ei punni.

Aga veel üks inimene ei saanud sel ööl magada. Balti mere madrus Juri Smirnov. Ta oli terve päeva «kohvi-masinal» töötanud. Käšivarred valutasid. Kuid tuli tokki, istus Valja juurde öös helendava viljamäe servale. Teisi vedajaid veel polnud. Autosid samuti mitte. Päike loojus vist hiljuti. Toki tasane savipõhi oli soe nagu tarepõrand.

«Tulin sulle seltsiks!»

Juri Smirnov kujutas ette, et tema Valja on nagu lõunamaa linnuke koolibri, kes elab ainult õiemahlast ja keda peab väga hoidma. Poiss pakkus talle oma kuube külma kaitseks, kuigi tüdrukul oli palitu kaasas. Ja aitas laadijail kuni koiduni nisu kaugesse elevaatorisse vedada. Hommikul jätkas tööd «Raudse Kolmiku» hulgas.

Kuid õnnetus ei käi... ja teised needsinatset sõnad. Enne lõunat varises väike Balti mere madrus kokku.

Minestas ära. Kalev Paemurd aitas ta jahedasse «zemljankasse» kanda. Keegi poistest otsis seljakotist nuuskpiiritust.

«Kuhu nüüd?» küsis Kalev Paemurd, kui Juri pärast meelemärkusele tulekut tahtis kohe minema pista.

«Tööle muidugi!»

«Küll me sellega hakkama saame . . .»

«Ei, mis ma ikka magan,» protestis madrus, kuigi silmadest paistis, et ta väga tahaks puhata. Nägu oli tal ikka veel haruldaselt kahvatu.

«Mina, rajoonikomitee sekretär, pean vastutama ka sinu tervise eest, Balti mere madrus Juri Smirnov. Ma käsin sind — võta püksid maha ja heida voodisse! Ei mingit vasturääkimist . . .»

Madrus pidi käsku täitma. Kalev Paemurd läks tokki. Sõnalausumata võttis ta ise Smirnovi asemel koha sisse.

«Kohvimasin» undas. Tulekera taevast põletas märga turja, mis ei olnud seni veel näinud stepipäikest. Käed hakkasid surisema, siis muutusid raskeks nagu vettinud puutükid ega tahtnud enam tõsta suuri matitäisi saia-vilja. Aeg venis. Öhtu eel, kui päikeseketas juba silmapiirile veeres, oli Kalev Paemurd väga väsinud. Alik nägi seda tema muldhallist näost, aga ka sellest, kuidas sekretär puhkehetkedel tihti randmekella silmas. Sander, see heasüdamlik puukaru, aga ei taibanud midagi.

Kuid Alik ei julgenud teha ettepanekut, et Paemurd töö lõpetaks. Teadis — see pikk, veidi kongisninaline haritud noormees, nende rajoonikomitee sekretär, on peale kõige muu uhkust täis kui kurat, inimese uhkust, mis ei luba tal praegu töölt ära minna, saagu või . . . Ja Kalev Paemurd tõstis edasi, tõstis hiigelmattides rasket nisu «kohvimasina» kurku, mis tundus nagu järjest kõrge-
male tõusvat . . .

Samal päeval oli ette nähtud laevatehase kommunistlike noorte koosolek. Kõik tulid kohale, nii esimesest kui ka teisest brigaadist. Päevakorras oli kolm punkti:

- 1) Eksimine kuiva seaduse vastu.
- 2) Liidia Gavrilova protest.
- 3) Töö organiseerimisest.

Koosolek toimus öises stepis. Härjavankril põles tormi-

latern ja koosoleku juhataja võttis kaksiratsi poosi sisse. Rahvas istus või lamas kõhuli ümberringi kõrges karedas stepirohus.

Valgusesõõri ilmus Juhan Kärbi sarnakas nägu. Brigadir seisis harkis jalu härjavankri kõrval, sirvis oma paksu märkmikku, tegi tähendusrikka pausi ning lausus:

«Meie ise panime siin stepis kehtima kuiva seaduse. Kommunistlik noor ei tohi juua. Ja millega on nüüd hakkama saanud grupp seltsimehi? ...»

Asi seisis selles, et «grupp seltsimehi» laevatehase kommunistlike noorte hulgast oli pruulinud vaadi õlut.

Oraatorit ei lastud jutlust lõpetada. Pimedast stepist hakkasid kostma vahelehiüded.

«Ise tegime kuiva seaduse, ise ka rikume seda ...»

«Kas sa, kuivik, tead, et meil tuleb brigaadis kümme sünnipäeva järjest? ...»

Kalev Paemurd ei seganud vahele. Selgus, et kõik sünnipäevalised olid käinud õlut joomas õhtuses vaikes stepis, ei lärmanud küla vahel, ei häirinud kedagi. Isegi vennaksed Kärts ja Mürts on ennast üpris viisakalt üleval pidanud.

«Kes tolle vaadi autor on?» esitas hääli pimedusest küsimuse.

Püsti tõusis punapäine hiiglane Sander Alasalu.

«Vaadi kohta ei tea ütelda. Aga õlle tegin mina. Ja peale selle on mul veel patte südamel ...»

Punapea kadus ja tuli varsti tagasi, kummaski käes soolveest tilkuv hapukurk. «Mina soolasin ka need sisse. Õlle juurde sakuskaks ... Olen patune hing!» ütles ta tõsiselt ja ulatas ühe kurgi Juhan Kärbile, teise sõi ise ära ... Kalev Paemurd muigas. Alik itsitas pihku. Juhan Kärp hammustas kurki ja kuulis, kuidas rahvas tema ümber kihistama hakkas.

«Küll soolas,» lausus keegi poole häälega.

Kärp põrnitses vihaselt kurki ja virutas selle siis üle koosolijate peade kaugele steppi. Oi, milline võimas demonstratsioon! Tema, Juhan Kärp, näitab, et ta on ikka brigadir ja mitte mõni naljanumber!

Veel üks solvatud hing astus täna koosolekul välja. Liidia Gavrilova esines protestiga ajalehe vastu. Oli siin

stepis üks laia pruuni veluurkaabuga korrespondent päevakese ringi kõndinud ja kirjutanud siis nende tehase rahvast olukirjelduse. Selle ühes lõigus, mille alapealkirjaks on «Liidia Gavrilova katsumus», olevat teda laimatud!

Lugu ise juhtus mõni aeg tagasi. Laevatehase rahvas andis «Uraali Lainete» klubis isetegevuskontserdi. Liidia Gavrilova pidi esinema solistina. Kohe kontserdi algul. Peakomisjon oli aga ilma temalt nõu küsimata esinejate järjekorra ära muutnud ning seetõttu pidi Liidia laulma alles kontserdi lõpul. Kuulus alt solvus ...

Konferansjeeks oli Alik Trifonov.

«Järgnevalt kuulete mehhiko laulu «Ära solva mind». Esitab Liidia Gavrilova.»

Akordionist tuli lavale, solisti aga ... Rahvas ootas. Kuid Liidia istus saalis ega mõtelnudki lavale ilmuda.

Piinliku vaikuse katkestas uuesti konferansjee: «Solisti haigestumise tõttu jääb number ära. Järgnevalt kuulete ...»

Nii see oli. Kalev Paemurd oli sellest loost kuulnud. Ta vaatles Liidiat, kes seisis nüüd siinsamas öises stepis oma töökaaslaste keskel ja protestis. Tormilaterna valgus andis õrnale ümmargusele tütarlapsepalgele erilise helgi. Ta on ilus, uhke ja hädaohtlik naine ... See saatuslik öö ...

See oli kaks nädalat tagasi, ühel õhtul Kõzõl-Tani külas. Klubis näidati kino, pärast tantsiti. «Uraali Lainete» rahvast oli siin, nende hulgas ka Liidia Gavrilova. Tavaliselt Kalev Paemurd ei tantsinud, kuid ta oli siiski noor ja mõnikord hakkasid tallad kihelema. Nagu tollalgi. Paemurd tantsis nii kohalike kui ka oma, Tallinna tüdrukutega. Lõõtspill mängis, pidu kestis kaua. Ja pärast lõpuvalssi, kui Kalev Paemurd klubi saalikesest väljus, et hakata koju minema, tuli tema juurde Liidia Gavrilova.

«Seltsimees sekretär, ma jäin üksi, ja nüüd pimedas ei oska enam kuhugi minna ...»

Nad seisis klubi ukse ees, mille kohal hõõgus väike viieteistvatinne pirn. Kalev Paemurd vaatas tüdrukule otsa ja siis taevasse, mis oli tõesti must nagu süsi.

«Miks te teistest maha jäite?»

«Nad sõitsid juba enne tantsu lõppu ühe juhusliku autoga brigaadi. Ma ... ma ei teadnud.»

Paemurd hõõrus sõrmenukiga otsaesist. Mis teha? Rahvas oli kõik laiali läinud. Klubi juhataja kustutas välisukse kohalt ka selle viimase hundisilma. Ümberingi oli kottpime.

«Ei ole muud pääseteed,» lausus Kalev Paemurd. «Tulge minu juurde. Kui teil midugi selle vastu midagi ei ole! Mul on toas veel teine voodi.»

Vastu ei olevat.

Nad hakkasid minema. Liidia komistas järjest. Kalev Paemurd võttis tal käe alt kinni:

«Ma pean teid toetama. Peaaegu käsikaudu tuleb minna. Mul on tee selge ...»

Kalev Paemurd võttis taskust võtme ja keeras ukse lahti.

«Palun, astuge sisse. Ma panen kohe lambi põlema!»

Petrooleumilamp andis hämarat valgust. Nad seisid keset tuba ja vaatasid teineteise otsa. Kell oli üks öösel. Kalev Paemurd märkas nüüd, et Liidia on kaunitar — füüsiline harmoonia, slaavipäraselt tõmmu, tumedate silmade eritlematu värvus, looritatud pilk...

Liidia istus voodiveerele.

Kalev Paemurd lükkas käega üle otsaesise.

«Jah, see voodi jääb teie käsutusse. Keegi pole seal maganud, linad ja padjapüür on puhtad ... Ma siis lähen natukeseks välja, seni kui te teki alla saate ...»

Paemurd ei hakanud koridoris ootama, läks välja maja trepile ja süütas sigareti. Ta suitsetas kaua. Tuli siis tagasi, koputas:

«Tohin tulla?»

«Palun,» vastas toast Liidia hääl.

Paemurd astus sisse ... Liidia istus — supeltrikoos, stepipäikesest üleni pronksikarva, täidlane, ilus — sängi serval ja viilis küüsi. Hüppas siis nagu ehmunult voodisse, tõmbas teki lõuani. Ainult paljad pruunid käsi-varred jäid teki peale.

Kalev Paemurd keeras ukse lukku, pani võtme öökapile, kus seisid riidas igasugused nimekirjad ning, järjehoidja vahel, raamat «Madame Bovary», heitis mõtliku pilgu tintmusta öösse ning kustutas tule.

Pimedas riietus noormees lahti, heitis jahedasse voodisse. Kuid uni ei tulnud. Temast kolme sammu kaugusel hingas tütarlaps, kelle lähedus erutas. Kuid ei, lollus ...

«Liidia!»

«Jah!»

«Head ööd ...»

«Head ööd,» vastas tütarlaps pettunult.

Ja nüüd sai Kalev Paemurrule äkki kõik selgeks. Nii imeselgeks, et ta oleks peaaegu üllatusest voodis istukile tõusnud. Liidia ütles, et teised sõitsid varem ära. Järelikult ta teadis, et teised sõitsid ära ... Kõik naised on targad ja kavalad ...

Mida Liidia temast tahab? Mida ta tema vastu tunneb? Tema, Kalev Paemurd, pole tütarlast enne tähele pannud. Ja alles täna, siin, Kasahstani stepiküla väikeses toakeses, petrooleumilambi valgusel, märkas, et too on ilus. Kuid kas see annab millekski õiguse! Ei ... Olgu aus mäng! Paemurd otsustas magama jääda. Ta püüdis teeselda norskamist, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Ka naaber ei maganud. Alles hommiku eel vajus Paemurd rahutusse, keeruliste unenägudega unne ...

Hommikul. Mõlemad olid juba üleval ja riides, kui uksele koputati.

«Palun!»

Tulijad olid kaks poissi kolhoosist «Uraali Lained». Liidia jäi nende selja taha ukse varju. Jah, nemad tulid rajoonikomitee sekretäri juurde nõu küsima — neil on nimelt üks inimene brigaadist puudu. Öösel siin Kõzõl-Tanis, peol, kadus nagu vits vette. Muu brigaadirahvas sõitis kõik koju. Nüüd nad lähevad elevaatorisse viima esimest viljakoormat ning astusid sisse, et informeerida olukorrast ...

Liidia oli tasa-tasa neile selja tagant juurde hiilinud ning võttis mõlemal korraga kõrvalestast kinni. Poisid tegid suured silmad, vaatasid siis Paemurrule otsa, kuid ei liigutanud kulmugi. Kalev Paemurd ei seletanud midagi. Küll Liidia ise räägib! ... Poisid vabandasid ja taganesid uksest välja.

«Teie saate ka nüüd autoga brigaadi,» ütles Kalev Paemurd tõsiselt Liidiale, kes ikka veel keset tuba seisis, ja hakkas öökapi peal pabereid korrastama ...

Sestsaadik kardab Kalev Paemurd siiski Liidia Gavrilova pilku. Liidia ei naera tema juuresolekul enam heleda häälega, vaid enamasti vaikib, või ümiseb ainult mingit viisi. Ja kui ta oma pika, eritlematu pilguga Paemurrule otsa vaatab, lööb poiss silmad maha. Kuigi pärast ennast kirub — mis sekretär niisugune on, kes ühe tüdruku pilkugi välja ei kannata!

Ja nüüd seisab Liidia siin öise koosoleku ees ning nõuab õigust.

«No mis seal ajalehes siis sinu arvates valesti oli?» küsis Alik Trifonov tõsiselt. Kui lõbus Alik juba midagi tõsiselt küsis, siis oli ta vihane või vähemalt ärritatud.

«Muidu on kõik õige, aga ma ei ole nõus ühe kohaga. Seal kirjutatakse, nagu oleksin ma hiljem oma veast aru saanud ja kolhoosi partei-algorganisatsiooni sekretäri õla najal nutnud. Aga ma ei tunnegi partorgi! Ja ei ole nutnud kah! ... See on vale!»

Rahvas vaikis.

Liidia saatis abiotsiva pilgu Paemurru poole, aga see istus nagu sfinks.

«Sa siis ikka pole oma veast seniajani aru saanud,» lausus hääl rahva hulgast.

«Ära sirise, sirtsuke!»

Nüüd tõusis Kalev Paemurd. Koosolijate hulgas algas sumin. Tormilatern hakkas heledamini loitma ja leek lõi tuules vabisema, pannes Paemurru näol varjud mängima. Sumin lõppes järsku, tekkis põnev vaikus. Need kaks noormeest ei olnud oma tookordse külaskäigu ootamatuid tulemusi mitte suutnud enda teada pidada ...

«Liidia, ma arvan, et te süüdistate asjata ainult ajalehte. Ise olete kõigepealt süüdi. Reporter võttis ju fakti elust ja mõtles ainult õige tsipake juurde ...»

Paemurd istus oma kohale tagasi. Ta ei olnud siiski oma sõnadega rahul. Võisid tunduda liiga karmid, üliprintsipiaalsed ...

Kolmandas päevakorrapunktis sattus tule alla grupivanem Juhan Kärp. Töö organiseerimine brigaadis lonkab. Ega põllundusbrigadir jõua kõike üksi ära teha ja milleks siis noored endale grupivanema valisid. Ega ometi iluasjaks kummutile, mida stepis polegi ...

Tšikarin hakkas Kärpi kaitsma.

«Oh häda ja viletsust, kuidas inimesele kallale tungitakse. Ta on ju veel noor töötaja, teda tuleks abistada ...»

See oli demagoogia.

Brigadir sai hoiatuse.

Öösel kell kaks, pärast koosolekut, otsis Kalev Paemurd brigadiri tema korteris üles.

«Uraali Lainetes» elasid ukrainlased, kes sajandi algul olid siia välja rännanud. Juhan Kärbi käsutuses oli terve tuba. Peremees ja perenaine ise magasid tagakambri. Brigadir tõusis laua tagant ning ulatas sekretärile käe, kuid siis meenus talle midagi ning ta nihutas ajalehe laual olevale poolikule kirjale. Laual seisis raamis Juhan Kärbi pilt.

«Kas teile tehti ülekohtu?»

«Ei ... tea.»

Paemurd vaatas noormehele otsa. Hallid silmad. Kõikidel silmadel oli oma varjund, alatoon, kas külm, soe, pilkav, ärritav, õrn, range, uhke, aga neil — raske öelda — võib-olla ükskõikne ... Ei tea, tähendab — ei tunnista. «Mass on madalam.» Kahju ...

Jutt ei jooksnud.

Paemurd silmitses tuba. Jälle paradoks. Seintele on loodud loosungid — ja nurgas seisab ikoon! Kummaline rahvas siin stepikolhoosis.

«Räägime avameelselt,» lausus Kalev Paemurd. «Täna küll koosolekul seda küsimust üles ei kerkinud, aga mis te ise arvate — kas te sobite brigadiri kohale? Või on ehk raske? ...»

Kärp ei vastanud.

Sekretär jättis jumalaga.

Juhan Kärp lükkas poolikult kirjalt ajalehe ära ning võttis uuesti sullepea. Kiri algas nii:

«Kallis naine!

Nüüd on asi nii kaugel, et ma ei taha kauemaks enam siia steppi jääda. Ma ei taha oodata kuulsusetut lõppu. Kutsu mind ära ...»

Mõne päeva pärast saabus Juhan Kärbile telegramm:

«Kodus suured ebameeldivused sõida kohe naine».

Ešloni ülem andis sõiduks loa.

Viie päeva pärast saabus brigaadi kiri.

«Tervitusi Moskvast läbisõidul! Siit kirjutab teile teie ülemus ...»

Ülemus! Kiri lõi vastu.

Vist mitte keegi brigaadist ei lugenud kirja lõpuni ...

*

Kui «Uraali Lainete» esimees tokki tuleb, siis tervitab ta vana mullat alati aupaklikult. Mitte sellepärast, et tema ka jumalat usuks, vaid lihtsalt austusest inimese vastu. Inimene on inimene.

«Uraali Lainete» esimees Sabit Aldabergenov oli varem olnud oblasti prokurör. Kõrgema juriidilise haridusega inimene. Tuli esimeheks kolmekümne tuhande hulgas. Teda kardetakse ja armastatakse. Mida esimees ütleb, see on seadus.

Toki puhastamine oli säärane tüütu töö, mida meie noored naljalt teha ei tahtnud — neile anna ikka midagi säärast, kus saab ragistada. Tuli siis jääda lootma kolhoosnikutele. Naised siin kolhoosis on niisugune rahvas, kellele brigadir peab hommikuti nagu uni peale käima, et nad tööle tuleksid. Ja vahel ei saagi jagu. Aga kui esimees korra hingas, siis olid kõik eided luudadega platsis ja nühkisid elu eest.

Aldabergenov oli hoopis teist masti esimees kui tema külmavereline hiiglasest naaber «Oktoobri Tees». Tallinlastele kirjutati siin juba siis laost välja värskeid tomateid, kui oma kolhoosi liikmetele veel ei jätkunud ja esimehe enda lapsedki polnud neid hamba alla saanud. Ja tallinlased näitasid, et nad ei karda tööd, vaid töö neid ...

«Raudse Kolmiku» iga liige töötas välja kümme normipäeva. See oli siin, steppides, ennekuulmatu. Rajoonis tekkis segadus. Helistatakse esimehele:

«Mis teil seal lahti on? Arvestus sassis või mis?»

«Kõik on korras,» vastas Aldabergenov ja pani toru hargile.

Tuli tokki, väike kasahh nagu ta on, mustas ülikonnas, käed kuuetaskus, tumedate silmade liikuv pilk näeb kõike. Vaatas «Raudse Kolmiku» tööd, lausus: «Žaksõ»¹, ja läks kiirel sammul jälle minema.

¹ Žaksõ — hästi (kasahhi k.).

Vana mulla töötab «Raudse Kolmiku» naabruses, õigemini — ta ongi nagu nende meeskonna üks liikmeid.

«Kohvimasin» paiskab terad kuldse vikerkaarena paarikümne meetri kaugusele. Sinna tekib mägi. Ja viljamäe allatuule küljelt pühkis vana mulla luuaga aganaid eemale. See oli tema töö. Ta pidas end pühkimise alal suureks spetsialistiks. Vanasti polnud kasahhidel masinviljatuulajat. Visati puulabidalt õhku ja tuul viis terad aganatest puhtaks.

Vana mulla naerab väga harva. Ainult alguses, tookord, kui talle lausuti, et punapäise hiiglase nimi on Sander Alasalu, puhkes vanamees naerma, nii et hallisegune hõre habemetutt värises. Poisid ei saanud aru, milles asi seisab. Kuid hiljem, kui «Raudne Kolmik» oli juba mitu päeva temaga koos töötanud, seletas mulla, et sellele punapäisele hiiglasele sobib nimi — «Võta ja Pane»¹ päris hästi!

Kolm korda päevas aga katkestab vana mulla töö. Ajab juba siit-sealt rebenema tikuvad püksid jalast, peseb silmi, käsi ja jalgu ning asub palvetama. Paneb korpas käed kokku, sirutab need taeva poole, ise kogu aeg omaette pobisedes. Siis heidab silmili maha ning tõuseb jälle püsti. Ja nii mitu korda.

«Nagu teeks hommikuvõimlemist,» lausus kord Alik Trifonov, aga Paemurd, kes parajasti seal oli, pani talle käe suu peale. Kui vanamees seda kuuleb, võib ta hingepõhjani solvuda. Kuid vana mulla ei kuule praegu midagi, ta on oma jumalaga üksi. Lõpetab oma palve ning hakkab jälle aganaid pühkima.

Paemurd ei julgenud vanamehelt midagi pärida. Aga ükskord tuli mulla ise tokis tema juurde. Hakkas küsima, kuidas elatakse Eestis, mida seal süüakse, mihukesed on Eestimaa kalad ...

«Kas te sealiha sööte?» võttis Paemurd südame rindu.

Jah, maailm olevat hukka läinud, noored inimesed söövad sealiha ja kõik. Nemad, vanad, aga ei söö.

«Meie elame kirgiisi seaduse järgi,» lausus vanamees.

«Miks kirgiisi seaduse? See on ju kasahhide maa?»

¹ AI — võta (kasahhi k.); s a l u — panema (kasahhi k.).

«Jah, aga meie, kirgiisid ja kasahhid, oleme kõik üks rahvas, nagu olete üks rahvas ka teie — venelased, eestlased, sakslased ...»

Mulla kummardas hardalt oma jumalat, kuigi paljud inimesed auulis olid kaotanud usu jumalasse ja temasse kui jumala teenrisse. See juhtus nii. Mulla kuulutas, et jumal on end temale ilmutanud ja teada andnud maailma lõpu saabumisest — 16. juunil 1956. Rahvas auulis, eriti kasahhi taadid, uskusid ettekuulutust. Paljudes peredes tapeti lambaid, lehmi, hobuseid ... Priisati, söödi bešbarmakki¹, nii et vats rebenes. Jõudis kätte 16. juuni. Taadid olid püsti auuli katustel, tänavatel, palvefasid ... Aga päike tõusis hommikul stepitaeva servalt samasuguses tulekoidus nagu kõigil eelmistel päevadel ja selgel õhtul loojus täpselt samuti kui kümme aastat tagasi.

Kui taadid oleksid nüüd äkki saanud ajaratast viiekümne aasta võrra tagasi pöörata, nendesse aegadesse, kus nad ise veel palja jalu mööda steppi jooksid, oleksid nad oma jumalaselasele kitli peale andnud ... Aga nüüd — nad olid juba vanad, ja lõpuks ta oli siiski ... mulla.

Kolhoosi esimees oli neil aegadel komanderingus. Ta saabus tagasi 17. juunil. Kuulis halvast loost, kutsus mulla enda juurde. Kuid prokuröri kätte teda siiski ei andnud.

Nüüd, kui esimees tuleb tokki, tervitab ta mullat, nagu poleks midagi juhtunud.

Vana mulla aga kummardab hardalt oma jumalat. Ja peab end suureks spetsialistiks pühkimise alal ...

*

Uhel hommikul küsis «Raudse Kolmiku» liige madrus Juri Smirnov end pooleks päevaks töölt vabaks. Keegi ei teadnud, milleks või mispärast.

Nad läksid jala — nii oli toredam. Nad nägid kogu maailma enda ümber uutes värvides. Kōzōl-Tani esimesed majad. Valgeks värvitud, siniste aknaraamidega.

¹ Bešbarmak — kasahhi rahvustoit, keedetud värsket lihast; kohaliku traditsiooni järgi süüakse sõrmedega, ilma noa ja kahvlita.

Mõned ka savivärvi, hallid. Aga praegu nad ei näinud viimaseid. «Kõzõl-Tani Küla Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee». Esikust lendas kana kaagutades välja, siis tuli hämar koridor ja lõpuks külanõukogu ruum. Kõrvikmütsis kasahhi taat, nähtavasti esimees, istus laua taga ja mõtles.

«Aman!» tervitas Balti mere madrus, kelle vapper süda oli korraga langenud saapasäärde. «Kas siin registreeritakse?»

Väike Valja seisis tema kõrval ega julgenud liigutadagi.

«Keda registreeritakse?»

«Meid.»

Äkki helises telefon. Esimees karjus tükk aega torusse. «Andke mulle «Jõgi» ... Kas te siis ei kuule ometi, andke «Jõgi». Tahan rääkida Nassibulla Samigullovitšiga ... Kesksjaam! ...»

Ja lõpuks, kui ta oli end keskjaama peale siniseks vihastanud, ütles süngelt:

«Andke passid! ...»

Lõi kummalegi templid sisse, kirjutas midagi.

«Nii, võite minna!»

Kuid ukse pealt kutsus esimees hämmeldunud lapsed tagasi.

«Üks silmapilk, seltsimehed. Tulge, palun, siia. Unustasin, soovin õnnel! ...»

Tõusis püsti ja surus kummalgi kätt.

Valja ja Juri olid uuesti tänaval. Kui proosaline on elu siiski, võrreldes ettekujutusega! Nad nägid nüüd ka halle maju. Tuul keerutas tolmu üles. Ja ühtki lille ei olnud kuskil näha, mitte ühtki lille! Ainult imelik nimi on sellel stepikülal — Kõzõl-Tan — Punane Koit ...

Balti mere madrus ja tema seaduslik naine tundsid äkki, et kõht on tühjaks läinud. Juril pidi siin külas elama tuttav traktorist. Otsisid selle üles, küsisid piima ja leiba. Sõid ja hakkasid kahekesi käsikäes mööda steppi koju minema. Nukrus andis järele. Stepp lõhnas mörkjalt ...

«Püüa, kui sa mees oled!» hüüdis Valja äkki ja pistis jooksma. Algas meeletu kihutamine üle kareda stepirohu, üle halli lõhnava puju. Kui vaene on nende elu siin stepis ja kui rikas siiski!

Juri Smirnov läks tokki, nagu poleks midagi juhtunud, vahetas «Häda ja Viletsuse» välja (Saša Tšikarin oli tema asemel tööl) ning hakkas kohe «kohvimasinale» päikesest kõrvetatud vilja kurku kallama. Aga mõlemad sõbrad heitsid talle kahtlustavaid pilke. Viimaks Alik ei kannatanud välja.

«Kuule, ütle, Balti mere madrus, miks sa nii särad?»

Madrus otsis taskust oma rahakoti, võttis sealt vahelt passi ja ulatas Alikule. See vaatas algul narmendama löövet raamatukest arusaamatult, hakkas siis lehitsema ja leidis.

«Oh sina hobuseunenägu! Sa vana rebanel Meile, oma sõpradele, ka ei rääkinud! Ankeedi andmete varjamine — vali noomitus arvestuskaardile! Kuule, puuhobune, kas sa siis ei taipal!» Viimane repliik oli määratud Sande-rile. «Madrus jõudis sadamasse!»

Kui Aliku hingetõmbamise aeg tuli, kadus ta kümneks minutiks ära.

Lõuna oli eriline. Kõigepealt ta hilines. Aga siis kut-suti rahvas ikkagi sööma. Tavaliselt pidi igaüks oma kau-siga ise katla juures supi järel käima. Täna aga oli laud stepitaeva all kaetud kõigi reeglite kohaselt — taldrikud, noad, kahvlid ... Küpsised, karbonaad — kuulmatu luk-sus! Ja pudel — täna astuti üle kuivast seadusest ... Noorpaar pandi laua otsa istuma, pähe stepirohust pär-jad. Saabus brigaadi delegatsioon. Tõi lilli, päris tõe-lisi — valgeid rukkililli ja väikesi punaseid tulukesi, millele päikeseloojangu ajal ei pidavat saama üldse vaa-data, löövet silmist pimedaks ...

«Jah, mõned inimesed saavad uudismaal õnnelikuks,» lausus Alik surmtõsise häälega, «aga mina?!»

«Ah häda ja viletsus,» resoneeris Saša Tšikarin, kes ei saanud kohe naljast aru. «Mina sõidan varsti Kaug-Itta ...»

«Võta ja Pane» vihastas.

«Kord sa rääkisid, et tahad siia, kolhoosi jääda. Siis lubasid sõita kodukülla, Volga äärde. Kord ei pidanud sul Tallinnas meeldima, lubasid venna juurde Moskvasse põrutada. Ja eile seletasid, et sõidad põhjanabale ... Latatara! ...»

See pani «Hädal ja Viletsusel» natukeseks ajaks suu kinni.

«Kuulake, lapsed, Alik jutustab, miks ta sõitis uudismaale!» hõikas keegi tütarlastest, kes oli seda lõbusat lugu varem kuulnud.

«Mina!» Alik rüüpas lurinal suppi. «Ema ütles, et oled lõngus, mine, tööta — saa korralikuks inimeseks!»

«Lõngus?»

«No muidugi.» Alik tõusis püsti. «Vaadake, mul on peas parukas, jumalast loodud lõnguselokid. Võimas soeng, eks ole! Siis veel vahtralehtedega pooselips — praegu sõbra auks panin kaela! Kodu on patad! No õelge, kas olen lõngus või ei ole! ...»

See päev oli nukker, ilus, lõbus ja õnnelik.

*

Kui Kalev Paemurd oli kõik nelja kolhoosi neliteist brigaadi läbi käinud, kus tema rajooni rahvas töötas, jõudis ta koju tagasi. Kodu — selleks, teadagi, oli tuba Kõzõl-Tani asulas, tuba kahe voodiga, kapike ja kohver.

Aga päris kodunt, Nõmme mändide alt, kirjutas ema:

«Millal sa, poeg, küll hakkad inimese moodi elama? Rändad nagu mustlane mööda ilma ringi, pole sul kodu- rahu ega midagi. Mõttele, poeg! Raputa see rist endal kaelast ja otsi mõni rahulikum amet ...»

Jah, emal on mõnes suhtes õigus. Kuid mitte kõiges. Tema ju elab inimese moodi. Ja seda «risti» ei mõtlegi ta kaelast raputada. Siin, stepis, ta alles hakkas oma tööd armastama.

Kui paljude asjade pea pealt jalgadele pööramisel maailmas tahaks kaasa aidata! Vaatad aknast välja — poeetilise nimega küla, aga tegelikult vilets. Isegi puid ei ole. Aga kas puu siis Kasahstanis ei kasva? Lori. «Uraali Lainete» keskus, kus elavad ukrainlased, upub üleni rohelistesse — paju, saar, kahar ameerika vaher, väikeseleheline jalakas ... Nii et asi seisab inimestes. Süüdi on ka juhtivad töötajad. Kummaline paradoks — täitevkomitee annab siin maja alla täpselt põrandapinna- suuruse tükikese maad. Aga kas siis stepis on äkki maast puudus või mis? ...

Kalev Paemurd on väsinud. Jätame ta praegu rahule. Vaatame mõnda asja ilma temata. Ka rajoonikomitee sekretäri seisukohad võivad mõnikord ekslikud olla.

Kalev Paemurd arvas, et Voldemar Ananass on tugev brigadir ja hea inimene. Aga alustame otsast.

*

«Oktoobri Tee» kolhoosis töötas üks meie noorte löökühmi — seitsekümmend viis inimest. Voldemar Ananass oli rühma brigadiriks.

Kolhoosi teises põllundusbrigaadis elas tütarlaps. Imesuurte pruunide silmadega, kus tihti helkis pilkav sädelus. Käharad kastanlokid seisis pärjana ümber pea. Teda kutsuti Kuningannaks. Ei tea, vist uhkuse pärast. Pidudel igatahes paljud poisid ei julgenud Kuningannat tantsuma võtta — annab korvi. Aga oma brigaadi rahvaga sai tütarlaps hästi läbi. Ainult ühega mitte. See oli Aare Piik. Ta ei olnud hädaldaja nagu Tšikarin «Uraali Lainetes», sünge oli ta harva, enamasti ikka teravmeelne, armastas lõbu pärast teisi inimesi nokkida. Ta ei olnud just ilus — jässakas, tuhmide juustega, nosuninaga. Ja siin, stepis, kasvatas endale blondi kähara täishabeme. See andis talle metsiku välimuse.

«Robinson Crusoe,» lausus keegi.

«Mets-Jeesus,» ütles Kuninganna.

Brigaadi rahvas elas korralikus samannmajakeses¹, mis oli siia, keset steppi, ei tea kuidas ära eksinud. Neil oli vastuvõtja ja õhtuti laulis raadiojaam «Majakas». Peale tööd mängiti siin suitseva petrooleumilambi valgel malet, doominot ja kaarte. Kuninganna ja Mets-Jeesus mängisid sageli koos. Kuninganna oli endale võtnud õilsa missiooni poissi kasvatada ...

Aare Piik armastab Kuningannaga kõige rohkem poomismängu mängida. Mõtles välja üpris keerulisi sõnu, ning tundis kuratlikku rõõmu vastase iga valesi öeldud tähe üle, mille arvel sai võllapuu joonist jälle ühe kriipsu võrra täiendada. Teised jälgisid duelli hinge kinni pidades. Ainult kaheksa tähte ...

«A!»

«Klapib.»

«L ...»

«Õige.»

«M!»

Võllas on valmis ...

Jälle vale täht.

Silmus.

Ja lõpuks — Kuninganna ripub võllas. Ta ei sarnane üldse endaga — pliiatsijoontest käed ja jalad, suured kõrvad, juuksed püsti peas... Kuninganna protestib.

«Aga kas sa arvad siis, et ma su uhked lokid oleksir pidanud kõik ühe karva kaupa välja maalima? Siis ma poleks sind kolme päeva jooksul jõudnud üles joonistada. Niikuinii sa poleks seda sõna ära arvanud — «altruist!» Naiste aju on üleüldse väiksem kui meestel ja eriti väike on ta kuningannadel!»

Kuninganna on püha viha täis. Mets-Jeesus aga saatanlikult õnnelik ...

Voldemar Ananass, kelle põhiline asupaik oli esimeses brigaadis, külastas tihti teist brigaadi. Kuninganna elik Edith Sinivee oli ahvatlev. Ja brigadir hakkas võrku punuma.

Aare Piik ja Edith istuvad laua taga ja mängivad.

Mõlemad on hoolega asja juures. Tuleb Voldemar Ananass, ajab rahvaga juttu, pärib murede üle. Ja Edithi tähelepanu on korruga mujal — ta hakkab kaotama, ikka rohkem kivikesi jääb talle kätte.

«Ma ei tahagi enam mängida,» lausub ta äkki nagu jonnakas laps ning lööb mängu segi. Piik jääb mornilt istuma. Brigadir kohendab mantli vööd, paneb oma lendurimütsi pähe ning seab end minekule. Enne silmanurgast vaevumärgatav vihje tütarlapsel, kes hajameelselt kruvib raadio nuppe. Aga tähelepanelik ja tumm Mets-Jeesus laua taga märkas signaaltuld.

Mõne minuti pärast. Kuninganna seob õhulise rätiku lakkidele, viskab mantli õlgadele ning väljub. Enne seda kuuleb veel, kuidas Aare kellelegi väga kõva häälega seletab:

«On olemas mitmesuguseid liblikate liike, nii päevakui ka ööliblikaid ...» Ikkagi tabas. Kuninganna tõmbab ukse paukudes kinni.

Edithi poolt väljaotsitud raadiojaam annab edasi kontserti populaarsest ooperimuusikast. Südantlõhestav tenor alustab järjekordset aariat:

Naisi ju ialgi
truudus ei kõida,
kergemeel alati
rinnas neil loidab...

Edith ja brigadir jalutavad stepis. Küll on siin sügisel vaikne ... Nad ei räägi midagi. Voldemar Ananass armastab üldse vähe rääkida, eriti enesest. Tütarlaps arvab, et see on intelligentsuse tunnus. Ja üleüldse, Voldemar on kümme korda intelligentsem, peenem inimene kui näiteks see Mets-Jeesus. Voldemar Ananass ei ütle tütarlastele kunagi teravusi, on lahke ja sõbralik.

Nüüd aga juhtus midagi ootamatut. Poiss pigistas tütarlapse kätt ning lausus rahulikult ja selgelt:

«Edith, kas te usute mind ... Ma armastan teid!»

Nende kohal oli äkki kaks taevast. Voldemar Ananassi taevast oli tavaline kõrgete, külmade, valgete tähtedega Kasahstani taevast. Aga teine, tütarlapse taevast, langes nagu madalamale, muutus väiksemaks ja soojemaks, tähed löid heledamini põlema ...

«Miks te ei vasta?»

«Ma ei oska teile ... nii äkki ...»

Saatuse teed on imelikud. Aare Piik pandi kombaineriks. Üks mehhanisaator langes haiguse tõttu rivist välja, ja Piigil olid paberid. Aga Edith Sinivee töötas samal agregaadil kombaineri abina.

Sel õhtul sõitsid nad uuele hiiglapõllule. Rukis. Brigadir andis direktiivi:

«Sõitke siit otse läbi, jagage põld pooleks. Paneme teise kombaini kah peale ...»

Tegid käsu järgi.

Kombaini haslite ees rullub alla kõrge vili, alles äsja pestud kangas viib kõrred trumliisse.

Rullub, rullub juba terve tund. Kombainer Aare Piik seisab rooli taga ja uurib silmapiiri. Rukis. Muud midagi. Kombainer muutub rahutuks, vaatab tagasi. Nende tee on kõver, looklev. Poolteist tundi ... Brigadir, saatana

silmamuna, ei öelnud ka, mitu või mitukümmend peni-koormat see põld siis lai on!

«Edith.» (Esimene kord Edith, mitte Kuninganna.)

«Edith, me oleme vist ära eksinud ...»

«Kuidas? ...»

«Oleme nähtavasti õige suuna käest kaotanud, ei jõua põllu äärde välja! Oleks ometi kompasski ...»

«Arvad!» hakkas Edith naerma. «Traktor on ju terasest. Ja kombain samuti ...»

Mõlemal oli väga imelik tundmus. Eksida ära viljapõllul! Metsas, soos võib ära eksida ... Aga põllul? Kummaline.

Nad unustasid isegi ära, et kombainil on vile, ning hakkasid kätega vehkima, et traktorist peataks. Aare Piigi nägu selgis äkki. Ta oli taas enese leidnud, oli jälle Mets-Jeesus.

Ta käskis traktoristil agregaaadi ringi keerata ja nad sõitsid tulnud teed tagasi. Taha jäi kombaini kahe heedri laiuselt niidetud võöt.

*

... Nad niitsid nisu. Põld helendab, virvendab silme ees ja kombain lõikab, lõikab, lõikab.

Kolm ringi ...

Neli ringi ...

Iga ring üks tund.

Roolimees hakkas kõrvale kiikama. Tõmbas nõorist, kombain vilistas, — traktorist lülitas siduri välja. Kombainer jooksis sillalt alla ning kadus masina taha.

«Mis viga?» nõudis Edith.

«Viljatransportööri siiber ... Teri enam punkrisse ei anna, jooksid sunnikud põllule ...»

«Kas tulen appi?»

«Ei.»

Aare Piik kasvatab karakterit. Oleks hea meelega sähvanud, et pole naiste töö või midagi taolist. Aga kurat teab, mis siis võib juhtuda. Kuningannal on iseloom. Hüppab kombainisillalt raginal alla, haarab su käest võtmed ja hakkab ise parandama. Ja vaata, et jääb veel küünekestpidi kuskile hammasratta või rihma vahele.

Pole vaja. Parem taltsuta oma keelt. Ja üleüldse — Edithit tuleb säästa.

Kombain töötab jälle. Traktor veab hiigelmasinat raskelt mürisedes, kombaini mootor undab kõrgelt ja heledalt. Äkki on aga vikati ees lage maa — poolsada meetrit suslikute pillerkaari jälgi ... Kombainer lülitab mootori välja, keerab heedri kõrgemale. Mootori undamine vaikib. Kombain jookseb nagu tõstetud tiivaga lind üle tühja maa.

Nüüd on võimalik rääkida — kombain enam ei sega.

«Sa vaata ette, Kuninganna, selle lõunamaa viljaga,» lausus poiss nagu muuseas, vaadates kaugusse.

Tüdruk ei saanud aru.

«Millest sa räägid?»

«Ananass. Tal on kaks last ja naine ...»

«Mis sellest,» pillas tütarlaps muutunud häälega ja märkas, kuidas põld silme ees kiikuma löi. Ta tundis äkki nõrkust ja haaras punkri servast kinni. Kas tõesti inimene võib olla niisugune — salalik, räägib, aga ise ...

Neiu kogus ennast, küsis: «Kust sina seda nii täpselt tead?» Väriseva lootusega hääles, et Mets-Jeesus ehk vastab: «Tegin nalja!» või midagi niisugust.

Aare Piik paistis ükskõikne. «Mis häda mul valetada. Ta elab minuga ühel tänaval ...»

Eikkellegimaa oli läbi. Nüüd tuli nisumaa. Kombainer lisis gaasi. Vikat tungis nagu raevunult läbi viljamüüri.

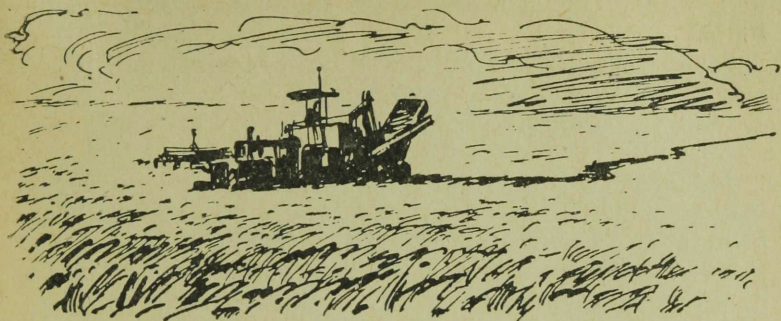
Natukese aja pärast sõitis viljaveoauto kabiinis põllule Voldemar Ananass. Kombain ei peatunud. Brigadir jooksis kergel sammul trepist üles sillale, riivates nagu kogemata õlaga Edithit. Tütarlaps värahtas.

«Tervist, vaprad mehhanisaatorid!»

«Tere, tere, seltsimees brigadir!» vastas Piik.

Tütarlaps jälgis mõlemat kõrvalpilguga. Üks — korralikult raseeritud, kõrge otsaesisega, väga intelligentse ja targa näoga mees, teine aga üleni karvadesse kasvanud, juuksed kukla taga tolgendamas. Tõeline metslane. Kui suur vahe on siiski inimestel ...

Edith jooksis äkki kombainilt alla ning hüppas põhukogujale. Seal töötas Ilme Kallas, väike 16-aastane tüdrukuke tehnikumist. Edith mäletab, kuidas ta, vaeseke, alguses hädas oli. Mehhanism läheb rikki, ei lase põhku

enam maha. Hüppa siis kasti, sinna metsikusse tolmu põrgusse... Ole kogu aeg nagu traadi peal. Tütarlaps kaebas algul, et kõik kondid valutavad ja küljed on siniseks taotud. Põhukoguja, see ju kogu aeg kiigub oma kõrgetel ratastel nagu häll. Praegugi kiigub, kollane meri tõuseb ja vajub silme ees... Ei, tema, Edith, hakkab nüüd tõeliselt tööle, matab end üle pea töö sisse, unustab kõik peale töö. Mis ta siis seni on teinud? Kombaineri abi?! See Mets-Jeesus tegi ju kõik tema eest ära...

Edith vaevalt näeb veel enda ees kiikuvat kombaini, mille sillal seisavad kaks meest. Tolm ja aganad tikuvad silma, pekstud stepirohi levitab erilist, uimastavat lõhna... Äkki kombain ületab sügava stepinõo ja... Edith hakkab kätega kombainerile märku andma, kuid on juba hilja. Ragin. Vaikus. Traktor oli põhutranspordööri pirdudeks vedanud.

Ratsahobusel sõitis kombaini juurde põllundusbrigadir Pavel Trifonovitš Odintsov.

«Mis viga on?»

«Transportöör — nematic...» vastas kombainer ukrainakeeles.

«Kes on süüdi?»

«See!» näitas kombainer Voldemar Ananassile, kes seis ikka veel sillal.

Mis see siis tähendab! Ananass ei mõista. Tema stepiarmastuse õieke läks millegipärast sillalt ära ja ega siis tema, Ananass, pidanud selleks ajaks abi funktsioone

üle võtma. Nüüd tehakse tema kulul veel sündsusetut nalja! ...

Kombainer ja tema abi parandasid masinat neli tundi. Uuesti sillale ronides lausus Edith:

«Anna rool minu kätte, ma proovin ...»

... Ohtul.

Traktorist, kes elas teises kandis, läks jala koju. Kombainer ja tema abi sõitsid traktoriga brigaadikeskusse. Silmnäolt, vilkuva tulukese peale. Oli juba hämar.

Äkki tõmbas Aare Piik traktori parempoolset käigukangi kogu jõust enda poole. Traktor hakkas kohapeal tiirlema nagu vurrkann!

«Ega sa hulluks ole läinud!» hüüdis tütarlaps ja kiskus käe kangilt ära. Traktor, poole ringi peal seisma jäänud, põrutas hoopis vastassuunda ...

«Naised panevad vahel inimesel niiviisi pea ringi käima,» lausus Aare Piik ükskõikselt. Selles lauses aga ei olnud enam Mets-Jeesusele omast õelat torget. Hääletoonis võis aimata nukrat huumorit. Edith tundis äkki, esimest korda, et seda inimest võib usaldada.

Pärast õhtusööki istusid nad väljas, onni seina ääres puuhalul. Täna polnud kummalgi tuju poomismängu mängida. Kuninganna jutustas Mets-Jeesusele oma eluloo.

... Ta oli vist aastane, kui isa ema maha jättis. Kasvas üles sugulaste juures. Pärast võttis isa tütre oma perekonda. Korter oli ilus, isa oli ka lahke inimene, võõras-ema ei sõimanud ... Ainult õppida ta küll ei saanud rohkem kui seitse klassi ... Korra rääkis isale, isa nagu ei kuulnudki ... Hakkas tööle sealsamas vabrikus kus isagi. Isa oli klaasi etteandja, tema — kontoris masinakirjutaja ... Aga isa kodus oli siiski nagu millestki puudu, jahe, — otsekui sügisel. Mitte toad ei olnud jahead, vaid hinged. Rõske. Edith otsis endale ise korteri, hakkas elama kaasüürilisenä. Isa tervitas teda hommikul vabriku väravas, kui nad korraga tööle juhtusid tulema, kontorisse palga järele minnes aga ei vaadanud tütrele otsagi ...

Emä pole ta näinud üheksateist aastat. Õigemini — pole teda üldse näinud — kas siis aastane laps mäletab oma emä näojooni?

Aga hiljuti sai Edith emalt kirja ...

«Tütrel!

Sa kindlasti ei tunne mind. Olen sinu ema. Tulen sulle jaama vastu, kui sa uudismaalt tagasi jõuad. Tahan sind näha ... Tahan sinuga koos elama hakata, kui sa nõus oled. Elu on üksinda tühi ja kõle. Olen palju läbi elanud, palju valu näinud ... Olen teinud eksisamme ... Nüüd tulin kaugelt maalt koju tagasi ... Hakkan tööle klaasivabrikus, kus töötab sinu kunagine isagi ...»

Kirja juures oli foto. Neljakümne-aastane inimene, kortsud näos ...

Nad vaikisid kaua. Siis ütles Aare Piik ükskõikselt, peaaegu lõbusalt: «Aga minu juurest jooksis naine ära. Leidis parema ja ilusama ...»

Varem oleks Kuninganna sähvanud: «Niisuguse krantsi juurest jookseb iga naine ära,» või midagi muud hoolimatut. Aga nüüd ei tulnud tal seda mõttesegi. Mitte ainult sellepärast, et välke pilduv, sädelev ja uhke Kuninganna jutustas ise, et ta on võib-olla maailma kõige vähem õnnelik ja kõige vaesem kuninganna.

*

Sellest on nüüd umbes kuu aega, kui Kalev Paemurd «Oktoobri Tee» kolmandas põllundusbrigaadis esimehega ja «Onu Fedjaga» sõdis.

Ta on seal käinud ka vahepeal, lahinguid löönud võib-olla vähem, aga ikkagi löönud. Nüüd aga sattus ta siia brigaadi juhuslikult — piksepilved ajasid pakku. Brigaad oli kolinud uutele põldudele. Lapsed on teinud endale pressitud õlgedest elamu — tõeline suurplokkehitus!

Tokis oli vili suurte presentidega kinni kaetud. «Onu Fedja» seisis, piip näpu vahel, ja uuris tumenevat laotust.

«Meil juhtus äpardus,» lausus brigadir nagu muuseas, «üks laps jäi haigeks.»

Paemurd astus «majja». Õlepakkidest tehtud kõrges voodis lamas Ilme Kallas, seesama neiuke, kes töötas Aare Piigi kombaini põhukogujal. Üks kokkadest seisis haige peatsi juures ja jälgis käekella sekundiosutit — kraadiklaas peab all olema täpselt kümme minutit! ...

«Mis viga on?» küsis Paemurd.

«Ilmel on palavik. Tuul on läbi tõmmanud. Tahtis täna tööle minna, aga meie ei lasknud!»

Paar noormeest tassisid haigele peale oma tekid. Nemad saavat ilmagi läbi, öösel on ju veel täitsa soel!

Vaikne ja pikk poiss, see, kes kord härgadega ja veevaadiga steppi ära eksis, puistas oma kohvrit. Kohvipõhjust tuli nähtavale terve käputäis mitmesuguseid pulbreid, mis ema oli talle reisile kaasa pannud. Aga või sa tead, missugune pulber just millise haiguse vastu on? Nii et sellest ei tule midagi välja.

Rühm poisse pidas omavahel nõu, kogunes elamu ühte nurka. Üks hakkas seinast suurt õlgtellist välja kiskuma.

«Ärge, hullud, maja kaela tirige,» tundis kraadiklaasi-valvur hirmu.

«Kuss-kuss! Katki pole midagi ...»

Poisid läksid laiali, nagu poleks neil selle maailma eluga enam üldse asja. Ainult üks tüüris, külg ees, haige voodi juurde ja ulatas talle hõlma alt — pudeli — punast veini!

«See on palaviku vastu,» lausuti ise.

Kalev Paemurrule jäi see moment paljudeks päevadeks silme ette. Sümbol! Maali teema ...

Kui Paemurd pärast äikest mööda porist stepiteed Kōzōl-Tani poole vantsis, mõtles ta pedagoogilisi mõtteid. Need olid umbes niisugused.

... Meil räägitakse palju kollektiivi kasvatamisest. On selleks isegi igasuguseid meetodeid välja mõeldud. Nüüd aga võiks praktiliste kogemuste põhjal ühe meetodi juurde võtta. See käib nii. Viia grupp noori inimesi, kellel pole veel üldse aimu, mis on kollektiivsustunne, tühja steppi, lasta seal neil ise endile maja ehitada, härjavankriga steppi ära eksida, põhjakõrbenud supi juures nutta ... panna neile isegi niisugune brigadir, nagu «Onu Fedja». Ja sünnibki kollektiiv, kasvab niisuguseks, et läheb paksust ja vedelast, tulest ja veest läbi ...

*

Kollektiivide sündimisest võiks rääkida rohkemgi. «Uraali Lainete» esimeses brigaadis töötasid koos eestlased ja venelased — mõlemaid ühepalju. Aga maja,

mille nad ise tegid, selline uhke, kolmnurksete akendega «zemljanka» — selle maja katusel lehvis sinimere sümboliga punalipp. Kõik olid väljas oma kodulinna Tallinna au eest, kõik pidasid end eestlasteks.

Elu «Uraali Lainete» esimeses brigaadis käib kindlate reeglite järgi. Suurele rohelisele plakatile seinal on maalitud brigaadi päevakord. Algab nii:

Kl. 5.00 — 5.30 — tõusmine ...

Kalev Paemurd, kes kord seda päevakorda uuris, küsis: «Milleks see pool tundi? Kas see on sügamise aeg või?»

Ei, see olevat niisamuti — voodite tegemiseks, hommikuvõimlemiseks ...

Brigaadis elavad vennad Jefimovid — Kärts ja Mürts, samuti Andrei Gorelov. Vennaksed on jäänud samasugusteks nagu ennegi — ikka teevad nad inimestele peavalu. Töötavad nagu noored härjad, pole viga — kui tahavad! Ei karda päikest ega vihma, ikka ainult kolmnurkade väel. Aga ükskord murdis saatus vennad maha — jäid grippi ja saadeti Uralskisse haigemajja. Algul oli päris hea — süüa sai, tööd polnud vaja teha. Aga kahe päeva pärast hakkas igav. Karmoškad jäid ju mõlemal brigaadi. Vennad vahtisid palati väikesest aknast välja, uurisid hoone pakse samannmüüre. Silmapiir oli kitsas — kohe akna all kasvasid jändrikud, tiheda lehekrooniga ameerika vahtrad ja mustpuud. Ja läbi puude okste, üle tänava oli näha ainult vastasmaja valge sein ...

Ühel hommikul vara kutsuti Kalev Paemurd Kõzõl-Tanis sidekontorisse — kaugekõne. Räägiti Uralskist, miilitsast. Lugu seisvat nimelt selles, et Uralski haiglas olevat viibinud kaks kommunistlikku noort Eesti NSV-st, suguluse poolest vennad. Kodanik Trofim Jekimi poeg Jefimov oli tervenenu, ta lubatud haiglast välja. Nüüd aga olevat, nagu miilitsasse teatatud, ka kodanik Jefim Jekimi poeg Jefimov jäljetult kadunud ...

Kalev Paemurd lubas asja välja selgitada. Ta unustas isegi oma toa ukse lukku keeramata, istus juhuslikule viljaautole ning kihutas «Uraali Lainete» esimesse brigaadi.

Kui ta kohale jõudis, istusid vennaksed, paljad nagu porgandid, onni seina ääres päikesepaistel ja tõmbasid

kumbki oma karmoškata . . . Viis päeva pole ju pilli kätte saanud!

«Kadumine» ise aga juhtus nii. Trofim kirjutati haiglast välja, Jefim aga pidi veel kolm päeva lamama. Kärts pidi lahkuma ja Mürts oli väga õnnetu, muutus nukraks, ei tahtnud enam lõunatki süüa. Trofimil hakkas vennast kahju. Sosistas talle midagi kõrva, ja poisil löid kohe silmad särama, toit maitses ja normist tuli puudugi. Pärast lõunat surus Trofim vennal lahkumiseks kätt ja astus õe saatel palatist välja. Õde viis ta riietusruumi ja andis kapist riided kätte.

«Saate nüüd ise hakkama?»

«Saan küll,» vastas Kärts rõõmsalt. Õde läks ära. Trofim riietus ja haaras siis ka venna rõivad kaenlasse, ronis palati akna taha ja koputas. (Palatis lamasid ainult nemad kahekesi, teised voodid olid tühjad.) Aken avanes. Kodanik Jefim Jekimi poeg . . . jättis halati ja kõik teised haiglariided voodile hunnikusse . . .

Muide, pikemalt tahaks rääkida Andrei Gorelovist, kes elab ja töötab samas brigaadis. Välimuselt sarnaneb ta just sellisele positiivsele kangelasele, nagu neid meil sageli kujutatakse — hallikad, terase tooniga silmad, heledad juuksed, keskmist kasvu, tugev, peale selle mängib hästi akordioni. Ja hing on tal — aga küllap näete ise . . .

Auul ei ole brigaadikeskusest eriti kaugel — ainult kuus versta.

Uhel õhtul tulid vennaksed Jefimovid heale ideele. «Lähme õige auuli, teeme mürtsu!»

Kumbki võttis oma karmoška kaenlasse, teised poisid sabas. Ja nii läksidki. Kell oli pool üks, kui nad kohale jõudsid. Auul magas.

Pillimehed tõmbasid lõõtsad sirgu. Teised laulsid . . . Inimesed tulid akendele. Kasahhi taadid, kes magasid katustel, tõusid uudishimulikult istukile. Ja kutsumata külalised ei lahkunud enne, kui kogu noorus oli tänaval. Trall kestis kella kaheni. Järgmisel hommikul aga mürtsid brigaadi poisid oma pävakorrale truudust — ütlesid brigadirile, et eile oli pidu ja seepärast nad tahavad täna magada. Põõnasid kuni kella üheteistkümmeni . . . Pärast tuli muidugi pahandus.

Sellel öisel tantsupeol, kasahhi auuli tänaval, nägigi Andrei Gorelov esimest korda Kiirat. Tantsis temaga. Meelde jäi, et tüdrukul olid süsimustad, peaaegu sinaka läikega pikad patsid ja silmad, sellised silmad nagu (ta oli kuskilt lugenud) Kesk-Aasia kõrbete kartlikul ning kiirel džairaanil — suured, sädelevad ja natuke pelglikud.

Andrei Gorelov oli autojuht. Auto oli tal omapärane. Kuskil kolhoosi vanaraualaos nägi Gorelov veoauto vrakki, takseeris seda, sügas kõrvatagust, palus siis esimehelt loa ja hakkas putitama. Remontis, remontis ja saigi asja. Auto ei olnud küll kuigi soliidse väljanägemisega — logises igalt poolt nagu vana sõnnikuveovanker, sõites aga tegi nii hirmsat häält, et kohutas suslikud juba kilomeetri kauguselt koobastesse. Sõites hüppas vahel ootamatult. Võib-olla sellepärast ristitigi «antiloobiks»...

Gorelov vedas oma «antiloobiga» vilja kolhoosi aita-desse — pikka reisi Uralski elevaatorisse talle ei usaldatud. Aeg nihkus sügise poole, tokk jäi tühjemaks. Tuli hakata seemet salvedesse seadma. Seemneviljaladu asus auulis. Kui Andrei Gorelov esimese koormaga sinna jõudis, kohtas ta vilja vastu võtmas vana tuttavat, sedasama tütarlast, kellega ta tookord auulis tantsis. Kui inimesed on tööl, võtavad nad elu palju asjalikumalt. Andrei sai teada, et Kiira perekonnanimi on Seitkalijeva ning et ta on rahvuselt tatarlanna.

Tatarimaal! Temagi, Andrei, on seal elanud. Evakueerused Eestist sõja ajal ... Sõid hobuselihakotlette, lõikäsid sirbiga vilja ... Elasis ümmargustest palkidest majades, akna taga mühisesid vihmasümfooniad. Ja inimesed laulsid, laulsid palju ja kurblikke laule ...

Andrei armastab muusikat. Viljakoorem oli maha laaditud. Andrei palus tütarlast laulda midagi Tatari-maast.

«Mida ma teile laulan, ma ei ole ju enam ammu seal elanud!» ütles neiu ja naeratas silmipimestavalt. Oma pikas, kandadeni ulatuvas seelikus näis ta väga idamaalik. Lõpuks nõustuti, et hea küll, laulab, kui Andrei viib ta brigaadi. Tal on nende tokiülemaga vaja rääkida.

Stepi kohale laskus õhtune hämarik. Kauguses kõmi-

ses. Taevarannale kogunesid ähvardavad mustad rünkad. Aga nad sõitsid.

Piksevasar tagus ikka lähemal. «Antiloop» kargles ja oigas. Ja tütarlaps Andrei kõrval laulis minooris ühetoonilist viisi. Andreile meeldis see laul. Ta armastas muusikat . . .

Nad sõitsid ka siis veel, kui esimesed tulenooled sööstsid juba lähedasse steppi. Vihma veel ei sadanud. Ja äkki — «antiloop» suri välja. Juht hüppas kabiinist. Aga just sel silmapilgul kukkusid taevast esimesed sõrmeotsa-jämedused piisad.

«Andrei, kelj mandaa!» hüüti talle, «märjaks saad. . . »

Ja Andrei kuulas käsku. Nad istusid kabiinis kõrvuti. Katusele rabistas rasket vett, see tungis hõredate akna- raamide vahelt sisse, nii et nad pidid tahes-tahtmatult koomale nihkuma.

«Vaata, Kiira!» (Vihm ja loodus tegi nad sinasõpradeks.) «Võimas, üks ole!»

Must taevas oli äkki üleni lõõnud elektrisiniseks, kolm korda sööstis lähedasse stepipinda hambuline valgus ning kajas peaaegu ühtesulav kõrvulukustav kargatus. . . Auto aknaid mööda jooksis alla valge vesi. Välkudel ei olnud enam vahet. Vahepeal jäi vaiksemaks, välk lõi pilvede süles, andes neile fantastilise sini-lilla-kuldse värvingu. Kaks tulenoolt lendasid maast taevasse. Või paistis see neile ainult nii? . . .

Vihm jäi hõredamaks. Kiira tõukas parempoolse ukse lahti. Ning äkki lõõmatas otsekui sealsamas kõrval helesinine tulesein ning taevas nende kohal purunes kildudeks. Tütarlaps haaras Andrei käsivarrest. Ka Andrei lõi verest välja. Ta võttis neiul parema käega ümber piha ja peaaegu tundis tema südame raskeid lööke. Nii nad siis istusid. Ja äike ei mõtelnudki veel raugeda.

Stepi äike — midagi niisugust ei olnud Andrei varem näinud. See tohtu lagedus, kus ükski detail kohutavast loodusemängust ei lähe silmale kaduma, see jõud ja õudne juhuslikkus, millega piksejumal tühja stepi tagus, võis hirmust tappa või vaimustusest meeletuks muuta. Nendega ei juhtunud kumbagi. Kuid see oli elamus. Ainult et pärast seda pidid nad mõlemad läbi pori bri-

¹ Kelj mandaa — tule süia (tatari k.).

gaadi vantsima. «Antiloo» omal jõul välja ei tulnud — traktor tõi ta ära.

Laevatehase noored olid üldse omapäratsev rahvas. Tervel ešelonil, löökbrigaadil oli oma staap. Samuti oli staap Tallinna rajoonide löökrühmadel. Kuid nemad, inimesed ühes kolhoosis, üheainsa tehase noored, valisid endale ka staabi. Keegi ei saa ära keelata! Demokraatia ...

Järjekordsel staabi koosolekul arutati, keda esitada autasustamiseks kõrge autasuga — kommunistliku noorsooühingu Keskkomitee rinnamärgiga «Uudismaade ülesharimise eest». Paljud kandidaadid, nagu «Raudne Kolmik» ja mõned teised, läksid üksmeelselt läbi. Järjekorras on Liidia Gavrilova küsimus. Hääletatakse. Kolm häält on poolt, kolm vastu, üks — see on Andrei — erapooletu. Näete, kohe selge, et Andrei Gorelov ei ole positiivne kangelane, tal on juba üks negatiivne iseloomujoon — otsustamisvõime nõrkus. Või on see lihtsalt tagasihoidlikkus?

Kõik langevad Andrei peale nagu kullid suslikule.

«Mis sa mängid, Andrei, sa pead hääletama kas poolt või vastu, muidu me ei saa otsustada!»

Andrei on kimbatuses. Ta pilgud ekslevad tühja klubi helesiniseks värvitud seintel (nad ise remontisid selle), kuid ...

Kas poolt või vastu? Kas vastu või poolt?

«Mille järgi seda autasu antakse?»

«Eks ikka töö järgi,» lausub üks staabi liikmetest.

«Hästi, siis ma hääletan poolt,» pobiseb Andrei.

«Aga mitte ainult töö järgi,» täpsustab staabiülem.

«Ka ühiskondlikku aktiivsust tuleb arvesse võtta!»

«No siis ma hääletan vastu,» arutab Andrei. Ent lõpuks siiski hääletab Liidia autasustamise poolt. Ta süda on juba kord niisugune. Kui on aus mäng, siis ta kaldub ikka paremale. Parempoolne! Aga kui ta märkab kuskil valskust või ülekohtu, siis hoidku kurat ise teda kinni ...

Andrei läheb jala auuli. Õhus on suve. Stepirohus veel värve. Siin on hiirehernes — seda taime ta tunneb juba lapsepõlvest peale. Läbi kolletava stepiheina paistavad mingisuguse härmatisetaoliste lehtedega madala rohu kolooniad. Siis väikesed põõsaskerad. Need taimed, nagu

Kiira rääkis, kisuvad varsti ennast maa küljest lahti ja hakkavad veerema, külvates oma seemneid igale poole laiali. Kiira on looduselaps, ta tunneb ja armastab elu, elusat loodust.

Ilm kiskus hämaraks. Loodetaevas pilvede taga oli päike peidus. Taevas kumas kümnetest värvidest — all sünge sinine, siis rohekas, sidrunikollane, erk, sähviv punane ning üleval pilvede vahel tükike sinitaevast. Eemalt hakkas paistma auul. Aga kaugus ju petab siin, steppides. Näed asulat viie versta taga, aga arvad, et sinna on ainult üks. Kuid auul siiski läheneb — ei ole miraaž. Kui ligidaseks on see hallide savimajade sülem saanud isegi temale, Andreile ... Kas ta võis tollal, kui nad käisid siin kord pärast keskööd «mürtsu» tegemas, seda mõelda. Aga elus ei tea kunagi midagi ette arvata.

Neil vähestel öhtutel, kui nad Kiiraga kohtuma pidid, oli kokkuleppe märgiks koputus aknale. Siis tuli Kiira ise välja. Täna aga seisab neiu nagu ööhaldjas maja otsa juures ja ootab teda. (Värvavaid ju auulis pole, sest pole õueaedu!) Juuksed on patsi sidumata, voogavad üle selja alla, ja tundub, et nad lõhnavad mingi uimastava idamaise taime järgi. Andrei ei julge juukseid puudutada. Need on talle nagu pühadus, ja siiski — kuidas tahaks ta neid enda pihus hoida ... Kiira on täna sõnakehv. Isegi läbi hämaruse aimab noormees tema näo kahvatust. Mis see siis on? Miks Kiira vaikib?

Tütarlaps kogub ennast.

«Andrei, ma pean sulle midagi rääkima ...»

«Räägi!»

«See ei ole mitte hea, mis ma sulle nüüd ütleva pean. Aga ma pean ... ma ise ka ei taha seda ...»

«Väike tüdruk, mis sinuga on juhtunud, kõnele!»

Andrei võtab Kiira käed oma pihku, väikesed karedad tööinimese käed. Need tukslevad.

«Andrei ... meie ei tohi enam kokku saada,» lausub tütarlaps ühe hingetõmbega.

«Mis nalja sa nüüd teed? Sa ju tead mind. Sõidame koos Tallinna või ma jään siia, kolhoosi. Üskõik kuidas ...»

«Ei! Ei! ... Andrei, me ei tohi enam kokku saada ... Ema keelas ära. Meie oleme kumbki isemoodi inimesed.

Meie rahvas elab teise seaduse järgi, see ei luba ... võõrast rahvusest inimestega ... Òma keelas ära ...»

Andrei ei usu ikka veel.

«Kas sa räägid tõtt?»

«Jah,» peaaegu sosistas tütarlaps.

«Kas siis midagi teha ei saa? ...»

«Ei saa ... Ma pean ju oma vanemaid austama, nad neavad mind ära, kui ma neid ei kuula ... Olen ainuke laps ...»

Andrei vaikib. Vaikib, nii et teisel hakkab hirm.

«Andrei, ütle siis ometi midagi ...»

«Mis mul enam. Lähen ära ...»

«Ei lähe ... Öö on pime, kuu pole veel tõusnud. Ma ... ma ... saadan sind siiasamasse auuli oma tuttavate juurde öömajale!»

«Ei, ma lähen.» Laskis käe lahti ja — kadus öösse. Tütarlaps jäi maja seina najal seisma nagu raidkuju.

Andrei läks nagu pime, läks umbkaudu. Ja alles tüki aja pärast tuli meelde — ta unustas jumalaga jätta. Kuid mis see enam loeb. Kõik on möödas. Loodetaevas pilvede taga oli päike peidus ... Tükike sinitaevast ... Pole enam.

Pilvekatusel all tõusis kuu. Kõhvatu valgus muutis hõljuva pilve valge lina taoliseks. Kuid nüüd oli valgem käia. Stepirohtudel ei olnud enam värve, oli ainult tuhmus ...

Kodus olid poisid kõik alles üleval. Meteoor sõi nurgas verist liha. Meteoor oli noor stepikotkas, kelle nad olid pesast kinni püüdnud ja nüüd siin brigaadis kasvatasid, toites teda toore lambaliha ning arbuusidega.

Andrei ei tahtnud magada. Ta läks nurka Meteoori juurde, kes oma suure kõvera nokaga liha tükkideks kiskus. Ja raevunud Meteoor, kartes, et temalt tahetakse liha ära võtta, ründas Andreid, hüppas talle käeseljale, vajutas küüned lihasse ja vaatas oma kotkasilmadega poisile otsa. Siis kargas jälle tagasi oma liha juurde. Käeseljale ilmusid suured, tumedad, vihmatilkadega sarnanevad verepiisad. Aga Andrei ei tundnud valu.

Päevad läksid. Nad ei saanud, nagu pidi ette kirjutama julm teine seadus, Kiiraga enam kokku. Andrei ei rääkinud kellelegi mitte sõnagi.

Õhus oli tugevasti sügist tunda. Ööd muutusid raudkõlmadeks ja niisketeks. Jõudsid kohale hallad. Veereheina kerad murdusid juurtelt lahti ja veerlesid vinges tuules mööda viljakõrt, mööda lõpmatuid stepilagendikke, külvates laiali oma seemneid. Kiira oli sellest rääkinud ja nii toimuski, nagu juhiks tema, seadustega aheldatud inimlaps, seda looduse igavest mängu.

Saabus lahkumisõhtu. Oli ette nähtud täielik laud — söögid, joogid, muusika. Kolhoos võttis kuld enda kanda.

Brigaadis käis kibe ettevalmistus peoleminekuks. Poisid istusid oma magamiskottidel. Üks nõelus pükse, teine passis juba kolmandat stepitolmu-lõhnalist särki selga ja vaatas neljandat niisuguse skeptilise pilguga, et kui prooviks õige seda ka . . . Mürts kaebas, et tal pole kingapaelu.

«Võta minu omad,» lausus Andrei. «Mul on paelad, aga kingi pole — tallad on läbi. Säh võta! Lähen ise saabastega!» Mürts oli õnnelik.

Õhtu toimus kolhoosi remonditud klubis. Lauad ägasid. Ja tütarlapsed köögitoimkonnast tassisid aina juurde saiu, pirukaid, küpsiseid. Keegi tuli suure pesukausi-täie punase rosoljega . . .

Esimees pidas kõne. Pärast teda astusid välja veel paar hurraa-meest, kes enam midagi uut ei ütelnud. Ja siis söödi, joodi lahkumisliike ja sinasõprusi läbi-segi. Laudkonnad muutusid järjest kärarikkamaks. Vana tuttav «valge» ja see jook, millesse vanad roomlased oma leiba kastsid, avaldasid järjest rohkem mõju.

Andrei istus kõrvuti Aleksander Tšikariniga. Õnnetuseks. Sest Saša Tšikarin peab mitte ainult kõige üle maailmas hädaldama, vaid ka oma nõelteravat nina igale poole toppima. Andrei on sünge nagu sügisene öö akende taga. Lauanaaber tahab teda lõbustada, aga . . .

«Kuule, sina õrnahingeline, sul pidi olema üks kasahitarist või tatarlannast armuke, miks sa ta siis maha jätsid?»

«Ära räägi tema kohta nõnda, lurjus!» paiskas Andrei tighedalt.

Nüüd said Saša Tšikarini ülespiitsutatud ajud tuld. Tema, kes on stepikotkas, kes sõidab varsti Kaug-Itta või põhjanabale, tema kohta öeldakse — lurjus!

«Kes on lurjus?»

«Sina oled, kui sa ei tea, mis sa suust välja ajad!»

«Tule välja!» hakkas Saša Tšikarin nagu kukk laudade vahel karglema.

Nad läksid õue. Teised poisid ei lasknud segajaid vahele. Siin oli käsil auküsimus — mees mehe vastu.

Nad hakkasid rusikatega tööle. Kumbki ei tundnud poksitehnikat. Ja õue valgustas ainult saali laes rippuva gaasilaterna peegeldus klubi heledatel seintel.

«Kas võtad oma sõnad tagasi?» küsis Andrei hingeidades, ise vastase lööke pareerides. Tal ei olnud isu keldada.

«Aga lurjus?»

«Võtan siis tagasi, kui sina omad tagasi võtad...»

«Mina enne ei võta kui sina...»

Saša Tšikarin sai vist valusa nähvaku vastu kulmu. Ta kiunatas korraks ja kisendas siis:

«Ütlen veel rohkem. See sinu armuke on...»

Ta ütles niisuguse sõna, et Andreil läks silmade ees mustaks. Raskes, põletavas vihas sööstis ta oma vastasele kallale. See aga jõudis eest ära põigata ning andis meeletule Andreile hoobi vastu lõuga. Andrei lendas pikali. Ta tahtis kohe üles tõusta, kuid nägi siis, et silme ees välgatas saabas, ja pigistas silmad kinni. Tšikarini saapakand maandus Andrei silmakoopal.

Klubist jooksis välja Kalev Paemurd. Ta jõudis kohale just poistega ühel ajal, siis kui Tšikarin tahtis Andreid teist korda jalaga lüüa. Paemurd haaras nagu tangidega Tšikarini särgikaelusest, tahtes teda eemale tõugata. Saša Tšikarin vihastas ootamatu vahelesegaja peale ja tema rusikas tabas Paemurru lõuga. Alles nüüd märkas Tšikarin, keda ta lõi, ning tema vaprus vajus silmapilkselt kokku.

Paemurd muutus näost punaseks, kuid ei kõikunud. Kõik tema lihased olid pingul kui terasvedrud. Ennast ohjades hoida on väga raske. Ta võiks Tšikarini ühe uppercutiga pihuks lüüa, oli ta ju instituudis teaduskonna poksitšempion, kuid ei — ta on rajoonikomitee sekretär, peab end valitsema.

«Palun vabandust,» pomises Tšikarin õnnetu näoga.

Paemurd astus temast mööda, nagu oleks Tšikarin õhk. See oli kõige hirksam löök. Tšikarin kadus.

Andrei tõusis tuikudes, hoides vasakut silma kinni.

«Andrei! Andrjuša ... Miks ta sind lõi ... nii alatult? Ütle!»

«Mis sellest ... enam,» vastas Andrei ja hakkas brigadikeskuse poole minema. «Ma lähen ... üksi ...»

«Ei lähe sa üksi,» lausus Kalev Paemurd pingutusega. Tal oli Andreist väga kahju. Oleks ta kas või sülle võtnud ja kandnud «zemljankasse», aga see ei sobi meestele. Pole ju, et rindel ...

«Mina kui rajoonikomitee sekretär keelan sul üksi minna ... Sind tuleb siduda ...»

*

Järgmisel hommikul sadas vihma. Ja kõikidest Stepnoje rajooni nurkadest murdsid veoautod mööda poriseid stepiteid unnates Jaiki raudteejaama poole. See oli esimese ešloni rahvas — lõbus, kurb, rõõmus, sünge, üle-meelik, raske, hea, tore ja võimas rahvas. Ja jälle oli väikeses stepijaamas palju noori, palju saginat, palju kokkusaamisi ja lahkumisi.

Rahvas krõbistas välikioskitest ostetud biskviite, lõi- kas lõhki kolhoosidest kingitud arbuuse, meloneid, top- pis taskud õunu täis. Rahvas tantsis vaksaliesisel liivasel väljakul.

Andrei istus, side põiki üle vasaku silma, liiprihunniku kõrval oma väikesel isiklikul puukohvril (rohkem tal seda maist vara kaasas polnudki) ning mängis akordioni. Muusika jutustas sõpradest sõjateedel, viimasest kohtu- misest, Katjakesest, kes kõndis kaldal ja saatis pilgu üle suure vee, brasiilia «El-bayonist» ning Pariisi toredast tänavapoisist. Andrei ise oli aga sünge nagu surnu- matja. Kalev Paemurd hoidis end tema lähedale, kuid ei läinud ligi — las valutab ise oma valud ja selgitab solvumised. Äkki juhtus midagi ootamatut. Andrei hak- kas mängima meh'hiko viisi «Mustasilmaline pääsuke», kuid katkestas siis meloodia poole takti pealt. Akordioni klahvide alt lõi raskemeelselt ning võimsalt voolama «Varjaag». Tants jäi pooleli. Rahvas peatus. Paljud hak-

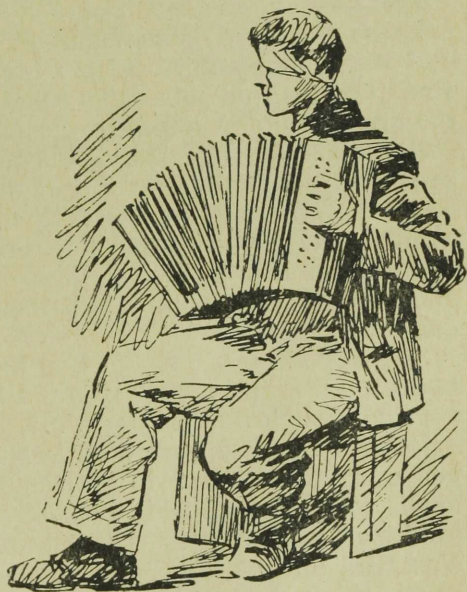
kasid kaasa laulma. Laul kasvas, tugevnes, kuni lõpuks laulsid kõik seitse-kaheksasada inimest väikese stepijaama ees. Laul sai tiivad ja lendas üle väikese jaama, üle viljaelevaatori kaugesse steppi. Stepikotkad õhus jäid seisma ning kuulatama!

Kalev Paemurd laulis ning tundis, kuidas tal silmad kisuvad vägisi niiskeks ning judinad jooksevad üle selja. Midagi niisugust oli ta tundnud möödunud üliõpilaslau-lupeol Tartus, kui kiievlased ja eesti üliõpilased pildusid üksteisele tammepärgi ning rahvas nuttis. Kuid seal olid prožektorid, rahvariided ja pidumeeleolus sõlmitud sõprus. See siin aga, need inimesed olid öid ja päevi koos töötanud, magamata, surmani väsinuna, ja neis ei olnud midagi pidulikku — siin-seal välgatas masina-õliplekkidega pintsakuid ja vihmamantleid. Neil ei olnud seljas ukraina tikanditega särke ega kaelas läti rahvusornamendiga kaelasidet. Paljudel olid särgid veel higist läbi imunud ning kaelused tuultele avali. See oli noorus, see oli sõpruse jõud, see oli töölisklass, kes kannab maailma oma õlgadel!

Aga see noor jumal, kes oma muusikaga pani rahva laulus sü-dant avama, istus ikka veel süngena oma puukohvrikesel, kui laul viimase akor-diga lõppes.

Rong saabus. Ešelon võttis oma pakid ja kohvrid ning hakkas vagunitesse trügima.

Andrei sai endale koha vaguni akna all. Esialgu küll ainult kure moodi ühe jala peal seismiseks. Ta upitas kohvri ja akordioni ülemisele riiulile ning läks veel kord välja värsket õhku

hingama. Ja nägi äkki — Kiirat. Tütarlaps sõelus üksikuna rahva hulgas. Andrei jäi seisma ja ... Siis märkas teda ka Kiira. Nad läksid teineteisele vastu. Kiira ulatas sõnatult käe. Kaks inimest jalutasid rahva hulgast kaugemale välja.

«Sõidad ära?»

«Muud ei jää üle ...» Vaikus.

«Mina jooksin salaja — sind saatma,» lausus Kiira ja ta nukras näos välgatas korraks silmipimestav naeratus.

Rong vilistas. Tütarlaps haaras poisi pea oma käte vahele ja suudles teda — esimest korda üldse nende väheste kohtumiste jooksul. Ütles siis: «Mine, Andrei!» ning keeras selja. Andrei jäi seisma. Kuid rong liikus juba. Ta jõudis veel viimase vaguni käsipuust kinni haarata ja istus sinnasamasse trepile, kuigi siin näkku lõi vedurisuitsu. Ta oli täiesti segi paisatud.

Ja nüüd ta alles taipas. Teise seaduse rõnga võib — murda. Kiira naeratas: «Mina jooksin ... sind saatma!» Kuid nüüd on jaam ja ka Kiira kadunud juba käänaku taha ...

Reis läks nagu reis ikka ...

Kalev Paemurd istus akna all ja vaatas välja. Nad olid algul kihutanud hoopis ida poole — Orenburgi, sinna, kus kell on juba kaks tundi Moskva ajast ees ... Otseraudtee oli ešelonidega üle koormatud. Ja nüüd on nad Kuibõševist möödas. Sõidavad läbi haruldaste paikade. Siin on tõeline kuldne sügis, millest Kasahstanis undki ei näe. Metsad nõlvakutel, orgudes, küngastel, nende vahel põllud punakuldses-rohelises, sügispruunis rüüs. Ükski leht puudel ei liigu — vaikus. Tolmutorme pole. Kristallselge õhk. Stepikotkaid? ... Üks vares lendab põldude kohal.

Stepikotkaid ei ole enam. Kas tõesti? Ehk on neid ešeloniski? Alasalu on tugev vaikne Põhjala karu. Andrei — murtud tiivaga lind. Tšikarin ...

Kalev Paemurrule on alati vastumeelt olnud kahepalgelised inimesed. Kui ta näiteks vendadelt Jefimovilt küsib, miks nad sõitsid Kasahstani, vastavad Kärts ja Mürts, et tahtsid näha võõrast maad, tahtsid seigelda. Vastavad ausalt. Ja tegid tööd, pidasid katsumusele vastu. Küsib Juhan Kärbilt, vastab see: «Sellepärast, et

olen kommunistlik noor!» Aga tegelikult ahvatles teda võim, perspektiiv saada «juhtivaks töötajaks». Ta kartis kuulsusetut lõppu, aga see tuli ikkagi. Üks sõber kirjutas Kalev Paemurrule, et Kärbil pole kodus olnud mingisuguseid ebameeldivusi, nagu telegrammis seisis. Ta ainult deserteeris — ausa mehe sildi all. Tšikarin tahtis uudismaal teenida. Kõvad normipäevad, ja pool palka käib töökohal edasi.

Kas siis ešelonis kotkaid polegi? Üks vähemalt on. Noor stepikotkas Meteor. Poisid võtsid ta Tallinna kaasa.

Stepikotkas istus aga vaikselt pingi all ... Elus juhtub vahel niigi ...

Saša Tšikarin ostis Moskva—Tallinna teel mingisugusest vahejaamakesest pudeli nalivkat. Pani selle portfelli ja käis mööda vaguneid ringi nagu munas kana — ei leidnud kuskilt sobivat seltskonda. Siin Alik, see lõuapoolik, jutustab poistele mingit anekdooti — poisid naeravad: hõh! hõh! hõõ! Mis neil viga naerda — «Raudne Kolmik» tõi Kasahstanist kokku ära kuus tonni nisu ja seitse tuhat! Üle ešeloni poisid! Tema, Aleksander Tšikarin, teenis ainult tuhat viissada rubla ja natuke üle tuhande kilo nisu ... Kui see nüüd Tallinnas maha müüa ...

Andrei Gorelovi kupeest läks Saša nii mööda, et ei pööranud peadki sinnapoole. Seal eespool istub Kalev Paemurd ja ajab kellegagi vist ideoloogilist juttu. See ihub ka tema peale hammast, ütles: «Palu Andreilt andeks!» Hingehaavad olevat palju raskemad paranema kui ihuhaavad! Paemurru ees ta oma eksitust juba vabandas. Õige tal veel vaja ennast alandada endasuguse nässpaku käest andekspalumisega. Tšikarin ei saanud arugi, et ta nõnda ka ennast nässpakuks nimetas.

... Rongi akendesse ilmusid Tallinna tornid. Toompea. Punane ja madal õhtupäike andis pildile sügavust ja varjundeid. Vagunites muutus ärevaks. Juba ongi platvorm. Kui palju lilli, kodulinna sügislilli!

Tšikarin seisis, portfelli kaenlas, rahvamurrus, ootas oma tehase direktiooni, komsomolikomitee ja ametiühingu esindajaid, stepikotkastele vastutulijaid. Siis aga mingisugune fotoaparaadiga ja prillidega mees, kes püü-

dis objektiivivi vaatevälja saada suurte lillesületäitega tütarlapsi, tõukas teda kogemata ja ...

Tšikarini portfelli libises kaenlast, kukkus kõlksatades kivisele jaamaesisele. Noormees haaras selle kähku uuesti kaenlasse. Kuid portfelli nurkadest hakkas tilkuma punast, siirupitaolist vedelikku. Tema kallid pudelid! Ja ometi, kuna ta ei saanud seda sobivas seltskonnas ära juua, oleks ta pudeli meeleldi viinud ühele linnas elavale tädile. Oh häda ja viletsust!

Aleksander Tšikarin läks manöövriveduri taha portfelli pudelikildudest ja alkoholist tühjaks kallama. Kui ta tagasi jõudis, oli tema tehase rahvas juba jaamaesisele kadunud — ta ei saanud ühtegi lille ...

Edith Sinivee otsis rahva hulgast kedagi. Mets-Jeesus, kähara heleda habemega Mets-Jeesus kandis tema kohvrit. Siis tütarlaps nägi — pildi järgi tundis ära inimese, kes ebakindlalt seisis jaama ees, käes kimp valgeid liiliaid.

«Ema!»

«Tütreste ...»

Ema oli õnnelik. Ta ei teadnud seni, kas tütar teda enam tunda tahab. Kirjutab ju ainult, et nende rong saabub vist sel või sel kuupäeval ... Maailm ei olnud enam tühi ja kõle.

Edith pillas korraks oma saatjale andekspaluva pilgu. Noormees pani kohvri maha ja läks linna peale jalutama. Tema teele kukkus üksik eretavad värvid saanud vahtraleht nagu inimelu sümbol. Mets-Jeesus jäi seisma suure klaasakna ees, millele oli maalitud seebivahune mehenägu, ja astus uksest sisse, et saada jälle inimeks ...

KUIDAS SURI RÜÜTEL

Päev kaldus õhtusse.

Pöllulaagrisse tuli post.

Kuid jälle ei saanud Ilmi kirja. Kuigi ta ootas, et keegi talle siia kaugesse steppi kirjutaks. Kas või tädigi, sest muid omakseid tal enam ju ei olnud ...

Tokk oli jäänud vaikseks. Seal jooksis praegu ringi ainult Tuletikk — musta peaga kasahhi poiss. Siiski — ka üks viljatuulaja undas veel, pildudes teri päikesesse. Mitmed kombainid selles brigaadis olid töö juba lõpetanud, kuldsed viljamäed veetud elevaatorisse. Brigaadi elu tsentrumisse hakkas langema järjest rohkem igavuse tolmu.

Niisugustel momentidel, kui süda on ärevil ja rahutu, hakkab sind kutsuma stepp. Ilmi seisis telgi läve ees. Tuul mängis ta valge seelikuga, stepipäikeses heledaks pleekinud juustega. Tolm teelt, mida mööda kadus kaugusesse väike kasahhi postipoiss kummiratastega kaarikul, hakkas juba hajuma. Teid on siin tuhandeid. Kuhu nad kõik viivad, seda teavad ehk ainult jumal ja vanad kasahhi taadid. Hea on vahel käia hoopis tallamata teid. Ilmi hakkas sammuma silmnäolt steppi, risti üle kõigi teede.

Igal maal on oma külgetõmbejõud. Nii ka stepil. Tal on oma lõhnad, värvid, sügisene nukker hing, mis väljendub siin tabamatu iluna — kuivas hallis stepiheinas, legendike kauguses. Ka oma kevad on stepil, õierikas, pillav kevad, kuid seda nemad, meie uudismaalased, kes tulid siia ainult kaheks suvekuuks, muidugi näha ei võinud.

Kuid oli siingi palju, mida meelde jätta ja mis iseendast hinge jäi — võib-olla kauaks ajaks. Kas või soolajärv. Tal oli kasahhi keeles oma keeruline nimi, kuid

see ei jäänud neile, meie uudismaalastele, kuidagi meelde ja nii nad kutsusidki teda lihtsalt soolajärveks. Järv polnud brigaadikeskusest kaugel. Tema vesi oli täiesti soolane. Ta sätenas päeval ja helkis mõnikord isegi öösiti taevale vastu nagu suur mattklaasist peegel. Kui aga steppi tuleb äike (tänavu teda siin veel polnud nähtud ja meie noored uudismaalased ootasid äikest — ta pidi olema harukordselt ilus) ning taevalaele kogunevad tumedad pilved, muutub soolajärv haudmustaks... Niisugune ta on, see nende soolajärv, väga omapärane, tundlik, vaikne ja uhke. Nagu mõni inimene.

Äkki kuulis tütarlaps enda järel samme. Noo muidugi, Max, see nende Max Lumehelves. Niisuguse seltskonna vastu Ilmi eriti ei vaidle, kuigi ta praegu meelsamini oleks tahtnud olla ainult endaga ja stepiga. Vahel on niisugune vajadus. Eriti siis, kui tunned, et oled üksi maailmas ja keegi sulle ei kirjuta. Aga Max — ta on hea. Ta hoiab sind, ei sunni kunagi rääkima. Ja head sõbrad ongi ju need, kes tunnevad ennast hästi ka teineteise tummas seltskonnas.

Läksid. Vaikisid.

Mõlemad on üliõpilased, Ilmi filoloog, Max ajaloolane. Ilmi on väike, kleenuke, siniste silmadega; need, kes Ilmit esimest korda näevad, peavad teda millegipärast ebasõbralikuks, isegi kurjaks inimeseks. Ja alles hiljem hakkab Ilmi Kallasmaa peaaegu igaühele meeldima, — tal on terav mõistus, lahtine pea, karm-lüüriline hing. Max aga pikk ilus poiss, ruugelokiline, kunstniku parukaga. Ja üks tal olegi kunstnikukalduvusi. Max on ülikoolis tunnustatud solist, lüüriline tenor, ning isegi linna müürilehtedel on tema nimi eksisteerinud tollipikkuste tähtedega kirjutatult. Mõned räägivad, et ta tulevik polevatki ajalooõpetaja ametis ja Max ise räägib seda ka vahel — kui väike kilk on peas. Aga muidu on ta põhiliselt tagasihoidlik ning sümpaatne noormees ning seepärast polegi midagi imestada, miks paljud tüdrukud talle järele jooksevad. Ja Lumehelves tunneb oma väärtust. Siin, stepis, aga on Max hakanud millegipärast huvi tundma Ilmi Kallasmaa, selle nähvitsa vastu. Ehk nagu üks kursusekaaslane oli väljendanud: «Max käib tüdruku kannul nagu kaameli vari Sahaara kõrbes!...»

Laagri paik jäi kaugele. Silmapiiril helendasid päikeses veel telkide valged harjad. Tuli vastu metsik stepp. Päike vajus loodetaevasse, tuuleõhu käes kõikusid üksikud hallkuldsed kõrged heinakõrred, kirjates steppi peenikeste varjudega. Taevas oli uduvärvi valkjas, stepp — nagu värske tulease — õhkas palavust.

Äkki muutus ta rahutuks ning hakkas järjest vahe-tama oma ilmet. Päike laskus kiiresti, nagu oleks ta lan-gevarjur, maa poole, sai järjest verevama värvingu. Varjud heitsid pikali, kasvasid aina pikemaks ja pikemaks. Ja äkki hakkasid loodetaevas, nagu oleks seal sündinud tulekahju, suruma sünkhallid pilved. Suitsuna matsid pil-ved varsti poole taeva, matsid ka punase langevarjuri — päikese. Varjud surid, stepp kaotas oma kuldhallid vär-vid, ilm muutus peaaegu pimedaks. Pilvede vahel sähvas-tas tuline nool, kauge kõmin veeres üle taeva.

Kaks inimlast jäid looduse meelevalda. Oli selge, et tuleb raske vihm, steppide suurepiisaline valang, mis ei jäta hamba alla kuiva kohtagi.

Nad hakkasid jooksma. Kaotasid suuna — telgitippe polnud enam näha. Kõikjal ainult lagendik. Stepi äike lähenes kohutava kiirusega.

«Mida me teeme?» küsis tütarlaps.

Noormees jäi seisma, viskas õlgadele vihmamantli (kui ettenägelik inimene, oli siiski mantli kaasa võtnud!), mille hõlmadega tuul hakkas vehkima, kiskus otsmikule deemonlikud kurrud. Äkki ta naeris.

«Oleme pääsenud! Näed silmapiiri? Põõsad. Seal on jõgi — Uraal, Euroopa ja Aasia piir. Seal on heinamaa. Meie, eurooplased, leiame heintes endale varju!»

Vihm ei tulnud siiski nii kiiresti kui ähvardas. Nad pugesid varjule mingisse kõrkjatest tehtud heinaliste onni.

Tuul tõusis. Ja varsti hakkas sadama. Algul oli kuulda üksikute suurte piiskade kukkumist onni savist katusele. Lõpuks muutus see monotoonseks lauluks. Tuul puhus onnist läbi. Hakkas jahe. Max Lumehelves nägi, kuidas tütarlaps tema kõrval värises, võttis mantli, pani selle Ilmile ümber. Mantel oleks muidu maha libisenud, ta pidi seda ise kinni hoidma. Ka Max kuulus nende inimeste

hulka, kes Ilmi Kallasmaas algul midagi erilist ei märganud, kuid pärast...

Ja siiski, ta ei tundnud tüdrukut veel. Kahjuks.

Väljas kärkis kõu, stepi äike. Sini-valget-kollast-helelillat-karmiinpunast tuld ulatus siia, väikesesse maailma, üksikusse onni maailma paljude onnide seas. Ste-

pijõe luhaheinal polnud kuskilt lapsepõlvest, põldudelt meelde jäänud ristikehte lõhna (ka Max oli pärit maalt), kuid neil oli siiski oma hõng, selline karge, eriline, veidi-veidi uimastav.

Äike raksas.

Max tundis südame ärevat peksmist. Kui hea on olla, kuid tahaks, et oleks veelgi parem. Stepp, stepiromantika... Ja mida see siis ära ei maksa, ainult väike elamus... Ilmi on ju väga tore tüdruk...

Maxi põski puudutasid kerged, lõhnavad lokid, siis libisesid need üle ta huulte... Kuid tütarlaps ei lasknud end suudelda.

«Ilmi!»

«Ei tohi, Max. Sa ju...»

«Ära nüüd... Näed, me oleme kahekesi kaugel stepis... Ja ega sellepärast...»

«Ei!»

Maxile tundus selles ainsas sõnas ebainimlikult kalki kõla. Tütarlaps nihutas end eemale. Palitu tema õlgadelt libises maha.

Ja äike raksas.

Kui raske on inimesel vahel ennast varjata. Ent ometi — peab. Tema, Ilmi, ei tohi praegu välja näidata, mida ta tunneb. Muidu — kes veel teab, mis võib juhtuda...

Max on ju ometi nii hea. Ja hoiab teda, Ilmit. Ilmi ju mäletab seda.

... See oli teel siia. Nende ešelon peatus Kuibõševi jaamas. Seisuaeg pidi ulatuma kahekümne minutini. Ilmi sagis veel jaamahoone rahvamurrus, kui äkki ukse juurest hüüti:

«Rong!»

Rong oli peatunud vaid kümme minutit. Uudismaalased hakkasid jooksuma. Nende ešelonil inimestest väljus jaamahoone viimasena Ilmi Kallasmaa. Vedur vilistas. Tütarlapse ees viskas pikkade sammudega keegi heledakuuline. Vaatas aga korraks üle õla tagasi ning jäi semaforina seisma. See oligi Max.

Paistis ainult veel rongi punane tagatuli. Nad olid kahekesi võõras jaamas.

«Sa oleksid ju veel jõudnud,» lausus Ilmi.

«Ei tea,» vastas poiss, «ega vist oleks.»

Nad istusid öö läbi jaamahoones pingil. Hommikul saadeti kaks uudismaalast kiirrongiga edasi. Ööpäeva pärast jõudsid nad siiski oma ešelonile järele.

Tookord, seal jaamahoones, kus öösel oli samuti jahe, andis Max talle oma kuue õlgadele, nüüd aga, näe, ei märka mahalibisenud mantlitki üles tõsta. Ja kuidas tütarlaps seda siiski tahaks. Ühtainust väikest liigutust. Ta tegi oma käitumisega ikka vist Maxile haiget. Aga mida siis teha? Ei ole ju teist pääseteed... Max vist armastab teda. Aga tema, Ilmi, ei usu inimesi hästi, elab üksinda maailmas ja tahab olla tugev. Just sellepärast

ta näibki karm — et mitte unustada ennast, mitte anda nõrkustele. Jah, Max, see nende hea ja ilus Max. Milleks ta pidi temaga steppi kaasa tulema, rumal poiss... Võtaks selle ruuge pea oma käte vahele, paitaks neid kohevaid kunstnikulokke, aga ei tohi.

Sadu oli lakanud. Äike ei raksanud enam. Nad läksid koju. Teel ei pillanud Max ainsatki sõna. Ka tema näost ei võinud midagi välja lugeda.

Noormehe mõtted aga jooksid omasoodu. Kuidas ta küll Ilmit, seda väikest tüdrukut, on hoidnud, kuidas ta tema pärast isegi rongist maha jäi! Ja seniajani paistis, et ka Ilmil ei ole tema vastu midagi. Nüüd aga nii... julmalt. No eks me veel näe. Eks kuuleme, kes naerab viimasena.

Järgmisel hommikul tokis, kus Max oli laadijaks, Ilmi aga vedas autol vilja elevaatorisse, küsis tütarlaps avameelselt:

«Ega sa mulle pahane ole?»

Max Lumehelves vastas peaaegu irooniliselt:

«Ei.» (Kuidas ta seda sõna rõhutas!) «Ärge muretsege, seltsimees!»

Vastus oli Ilmile mõistatuslik ja — võõras, igatahes väga ootamatu. Kuid ta püüdis seda seletada. Võib-olla kibestumine. Ja paljugi, mida inimene siis ei räägi.

Siis tuli too saatuslik selguse minut. Lõuna paiku. Rahvas oli laiali läinud, kes telki magama, kes niisama huvi pärast suurde steppi hulkuma. Väliköögis, taeva võlvkaarte all seisev laud oli puhtaks pestud ja päikese käes helevalgeks kuivanud. Sööed koldes hõõgusid veel. Kolde suu ees lamas kirves.

Ilmi seisis siin, peegel käes, ning kammis juukseid. Pani siis kammi lauale ning jäi end peeglist vaatlema. Sina isper küll! Kuu aega tagasi oli inimene, aga nüüd — ainult šokolaaditüdruk! Huvitav, kas Max on tähele pannud, kui pruuniks ta stepis on põlenud...

Äkki jäi tütarlaps kuulutama.

See kummaline stepp. Praegu on ta nii vaikne, et reedab ka selle, mida mõned kõrvad kuulda ei tohi. Ühe telgi taga päikese varjus istuvad kaks noormeest ja räägivad avameelset juttu. Ega nemad ju arvata tea, et

nende hääl on kuulda üle terve välilaagri. Ja laager pidi tühi olema.

«Kuidas sul siis selle Ilmiga nüüd on?» küsis üks.

«Tühjagi,» vastas teine (ja see oli Max, Ilmi tundis ju seda häält nii hästi), «tahtsin teda kätte saada, aga ta on tõrges. Eks ma hakka otsima vist uusi sööda- maid...»

Ei tea kust ilmus välikööki järsku Tuletikk. Ta oli tõepoolest musta peaga, ja peale selle veel juuksejuurtest jalatallani igasugu vigureid ja koerustükke täis. Mõnikord tõi ta oma vempudega välilaagrisse nagu helendust, soojust, teinekord aga kõrvetas asjata, tegi palju pahan- dust.

Tuletikk nägi tühjas väliköögis tüdrukut, kes end peeg- list uuris. Eh neid naisi küll! Peened peeglid nagu bai- del! (Isa oli talle baidest jutustanud.) Mingu sinna soo- lajärve äärde, mis vaikse ilmaga läigib nagu sulatina. Tema vaatab end ikka vee ääres ja kohe on näha, kas nagu on must või ei. Oot-oot! Küllap me mõtleme midagi välja!

Tuletikk hiilis Ilmi Kallasmaale vaikselt selja taha ning äkki rahmas kahe käega kinni ta heledatest juus- test. Sikutab mis jaksab. Tüdruk pistis kiljuma. Sealt- samast lähedalt möödus parajasti oma kergel sportlikul kõnnakul Max Lumehelves.

Ta vaatas vaid korraks sinnapoole, kus suur Tuletikk kimbutas väikest tüdrukut, ning lausus salvavalt:

«Ära karju nii kõvasti, kõrvadel hakkab valus!»

Ning sulgeski demonstratiivselt peopesadega kõrvad. Rüütel oli surnud. Ja ka armastus.

Tüdruk kiljus veel valjemini. Peegel tema käest kuk- kus — otse kirvesilmale, ning purunes kildudeks. Tule- tikk kokkus, andis päkkadele valu.

Ilmil oli tõesti valus. Mitte ainult sellest, et Tuletikk teda juustest tiris... Jah. Nüüd ta taipas, kes oli Max, see nende Max Lumehelves. Max pole teda kunagi hoid- nud, tundnud tema vastu suurt sümpaatiat. See on küll naiivsus, aga Ilmi teab, et üleile (ilma selle eelse «vetota») oleks Max olnud samasugune rüütel nagu ennegi...

Nii küll, aga — ainult tahtlikult, kindlate kavatsus-

tega! Nüüd kaugeneb ta aga uhkel sammul ja mõtleb: «Vaat, sain sulle nüüd kätte maksta, ligipääsmatu amatsioon! Oige mul sinu pärast vaja nutta. Maailmas on ju tüdrukuid küll ja küll!»

Jah, võib-olla on isegi parem, et nii läks. Juhus tegi suhtumised selgeks, sundis inimesi maske ära heitma. Kuid sõpruski purunes nüüd kildudeks.

Ja äkki meenus Ilmi Kallasmaale pilt kaugest võõrast jaamast. Kuid hoopis teistsugune kui tookordne, seal, Kuibõševis.

... Jaama sisenevad inimesed. Esialgu on nad kõik ühesugused, toredad. Kõige sümpaatsema mulje jätab üks noor kasakavurrudega mees. (Kes teab, võib-olla on tal sonimütsi all ilusad ruuged lokid ja kasakavurrud on ainult maskiks ette pandud!) Ja siis, kui inimesed asuvad piletite järjekorda, selgub, et kasakavurrudega sümpaatne inimene mõtleb ainult endale, nüüd saab selgeks, et ta on kõige suurem trügija, tema küünarnukid on kõige teravamad...

Ka sel õhtupoolikul kaugenes väike kasahhi postipoiss oma kummirattalisel kaarikul mööda tolmatvat stepiteed. Ning telgi lävel jäi talle nukralt järele vaatama tütarlaps valges kleidis, šokolaaditüdruk, kelle juuksed olid pleegitanud heledaks stepituul ja päike. Talle ju keegi ei kirjuta. Ta on ikka üksi. Jah, muutunud ei ole ju eriti midagi, ainult ehk niipalju, et nüüd võib ta palju kindlamiini seista ka üksinda — ta on saanud targemaks. Tema, Ilmi, ei karda nüüd steppi enam, ei karda teda kõikide oma äikeste ja ahvatlustega. Miraažid olid hajunud.

Jah, suur vaikne soolajärv nende välilaagri naabruses ei peegelda endas kunagi miraaže. Aga ega inimene ole soolajärv...

IGAVENE TULI

Imelik, arusaamatute sündmuste aegu saavad inimesed rutem üksteisele lähedaseks, omaseks. Nii õnnestus mul taolisel silmapilgul vaadata ühe suletud inimese hinge. Niisiis — tema nimi on Siim Täheväli. Noor uudismaalane, tüüpiline Põhjamaa poeg — helepäine, turjakas, kinine. Abikaasa on tal stalingradlanna, *Nataša. Ja neil on oma kodu — valge savimajake siin ülinoores stepisula serval, tehtud oma kätega.

Too kummaline sündmus leidis aset ühel tavalisel ööl ja meie brigaadis.

Töötasid meil kaks venda. Tallinna poisid. Sõitsid vabatahtlikult suveks Kasahstani viljakoristustööle nagu meie kõik. Muide, brigadiriks oli meil Siim Täheväli ja tema oligi siin brigaadis meist, eestlastest, ainuke «kohalik» elanik. Täheväli oli sõitnud uudismaale alatiseks ning töötanud «Jaiki Kasaka» stepisovhoosis juba üle aasta.

Läksime teemast kõrvale. Kaks venda tegid tööd nagu hiiglased, olid vaiksed kui hanged, ühe sõnaga — ideaalselt korralikud poisid. Aga inimese sisse on üldse raske näha, eriti mõne nädala kestel. Ja mis veel teistest rääkida, kui isegi oma lihane vend ... Ei või iial teada, millal vaikne lumi viskub tuisu tantsukeerisesse ...

Niisiis, ühel ööl oli üks vendadest kadunud. Koos kohvritega, teise venna riietega ja rahaga. Vanemale vennasele olid jäetud ainult katkised dressipüksid ja pleekinud pluus, millega ta iga päev tööl käis. Ärajooksnud uudismaalane tunnistati brigaadi üldkoosolekul desertööriks. Ühise korjanduse teel osteti jooksiku vennale uued püksid.

Mõne aja pärast saabus sovhoosi kiri, mis oli posti

pandud läbisõidul mingis tundmatus väikeses stepijaa-
mas.

«Kallis vend!

Ära pahanda, et ka sinu raha ja asjad kaasa võtsin, aga rännukuludeks läheb kõike vaja. Ei tahtnud võtta võorastelt. Läksin lihtsalt seiklema, vaatama, kuidas elatakse laias maailmas... Sügiseks võib-olla jõuan koju tagasi...»

Allkiri ja kõik, nagu olema peab, ainult aadress puudus.

Tollel päeval kutsuski Siim Täheväli mind enda juurde lõunale. Teel arutasime seda imelikku sündmust. Laususin vist, et tolle vennakese käitumisest, psühholoogiast ma küll suurt ei taipa. Ta oleks võinud ju sõita hiljem, kui vili koristatud, ning keegi poleks teda nimetanud desertööriks...

Siim Täheväli lausus:

«Ka inimesi võib jaotada teradeks ja sõkaldeks. Kergemeelne desertöör on sõkal. Teri võib laiali viia vaid torm. Sõkal aga lendab ära iga õhuvooluga, kaob, ja kellelgi ei ole temast kahju...»

Vaata aga vaata, meie vaikne brigadir on isegi filosoof! Räägib kergemeelsest desertöörist. Tekkis kange kiusatus küsida, missugune näeb siis välja raske-meelne desertöör, kuid siiski ei sõandanud ma jutukaaslast segada. Ta oli üldse omapärane inimene. Haruldaselt tõsine, naeratas väga harva. Aga naeratades muutus iga kord nagu hulga nooremaks ja lapselikumaks. Seekord brigadir ei naeratanud, ainult lausus:

«Minagi tahtsin kord uudismaalt ära joosta!»

Olen kuulnud, et mitu-mitu aastat tagasi viinud Uraali jõgi ühe kiriku oma kallastelt minema. Aga sihuke loodusa nähtus oma silma all oleks mind vähem üllatanud kui...

Ja siis saingi teada loo Siim Täheväljast. Panen ta kirja lühidalt, nagu mulle jutustati.

... Ta tuli uudismaale nagu teisedki — suurte lootustega, unistustega mingisugusest uuest ja ahvatlevast elust. Vaikses Eestimaa nurgas oli ta üles kasvanud, saanud seal traktoristiks. Üks jooneke oli temas, võib-olla mõnel määral pärit isalt, kes oli valla kõige parem meistermees, käis, kirves vöö vahel ja vaaderpass port-

fellis, talusid mööda ringi ning aina unistas oma kodust, ilusast väikesest majakesest õunapuuai ja punase kivi-
katusega, ja unistusega läski hauda. Siim kasvas ainu-
kese pojana. Ta tahtis samuti nagu isagi saada kuulsaks
meheks, kas müürsepaks või puusepaks või rehepeksu-
masina masinistiks, keda peremehed viljapeksu ajal kut-
suvad tagakambrisse lõunat sööma, kus on ikka pudel ka
laua peal. (Tükk aega ei teadnud väike Siim, miks peab
«pudel» laua peal olema, aga kui isa nii rääkis, üks ta
siis pea olema.) Ja mitte nii, nagu suures eeskambris,
kus sööb lihtrahvas, teiste talude sulased ja tüdrukud,
kes on tulnud talgutele, «masina manu». Siim oli siis
veel väike, ega ta teadnud, et isa on kuulus ainult kodus,
oma kitsas tarenurgas, aga suurte talude häärbereid üles
raiudes oli ta ikka vaid lihtne puusepp ...

Ajalugu tegi äkilise käänaku. Siimu isa seda ei näi-
nud, ta läks juba neljakümnenda aasta külmal talvel
sõmera alla puhkama.

Väikesest Siimust sai traktorist. Ja viiekümne viienda
aasta varakevadel sõitis kommunistlik noor Siim Tähe-
väli vabatahtlikult uudismaale. Nad elasid välivagunites.
Külm. Hommikuks oli härmatis seintel. Kuid see kõik
ei lugenud midagi. Noorus on tugev, soontes voolab
punane veri. Kuid siin oli teisi vaenlasi, mis olid palju
salakavalamad kui stepp, välasis südamesse tuska, kus-
tutasid noorustuld, jahutasid verd. Uude äsjaloodud sov-
hoosi tungis sisse Bürokratism. Direktori näol, kelle nimi
oli Knjazev, kuid keda siin kõik hakkasid varsti Suur-
vürstiks kutsuma. Direktor istus päevad otsa oma kahe
raudahjuga köetavas ning traktoridünamoga valgustatud
välivagunis, tuhnis oma paberites, rahva hulgas näitas
end harva. Ja mida kauem direktor oma paberite taga
istus, seda enam hakkas sovhoosis kõik lonkama. Kevad-
külv hilines. Sügisel tulid varakult öökülmad, kuid sov-
hoosi keskasula oli ikka alles valmis ehitamata.

Välivagunitesse talveks jääda ei saanud. Tuli siis
elada külalislahkete kasahhide juures, väikestes samann-
majakestes, kus juba niigi oli kitsas. Direktor aga pesit-
ses sovhoosi uues administratiivhoones, istus poleeritud
kirjutuslaua taga ning käis üks või kaks korda kuus
Kuibõševis naise juures. Ta on mustaverd, ümmargune

inimene. Kui istus «Pobedasse», siis vedrud ragisesid.

See juhtus kevadel. Siim Täheväli oli kinnistatud traktoristiks. Lumi sulas. Ankataa jõgi, mis sovhoosi keskusest läbi jooksis, ajas üle kallaste. Ning ühel päeval ...

Agaga enne paar sõna stalingradlannast, Natašast. Ta sõitis siia ehitajate ešeloniga. Oli agar tüdruk, paistis teiste hulgast silma. Uudismaa on aga imelik maa. Ühe päevaga on siin endise, pikki suvesid austria

pujast lõhnavate lagendike asemel asula nagu väike linn, mille elanikud on kokku sõitnud kõikidest kodumaa nurkadest. Ja nagu ikka linnas, tekivad ka kuulujutud. Nataša kohta räägiti, et ta olevat näitleja tütar ... Olgu sellega nüüd kuidas on, aga millegipärast Nataša hirmsasti meeldis Siim Täheväljale. (Muide, ma üldse ei usu, et näitleja tütre oreool Siimu kuidagi ligi tõmbas — kuigi tal pidi juba isast pärit olema niisugune nõrkus, mis raskel kujul avaldub kuulsusejanuna.) Nataša oli lihtne, töökas ja siiras, ning peale kõige muu ka veel iludus. Neid nähti sageli koos ja uues «linnas» tekkisid juba hoopis teistsugused jutud ...

Nojah, ühel hommikul, kui Täheväli pidi traktoriga sõitma Algabassi raudteejaama bensiini järele, saatis direktor tema juurde käskjala. Mis siis ikka, käsk on vanem kui meiel!

Direktor seisis oma autojuhi ning «Pobedaga» jäätükkidest koliseva Ankataa kaldal. Ta kartis, et suurvee ajal ei sõida auto isegi siit, madalikust läbi. Traktorist pidi direktori sõiduki pika trossiga perra võtma ja üle vedama. Täheväli oli ennegi kuulnud, et direktor teeb sovhoosi masinaga seitsmesajaverstalisi otsi, Kuibõševi ja tagasi. Tehku, mis see tema asi on. Seekord aga ...

Mõne päeva pärast algavad kevadtööd. Ja direktor sõidab suvitama! Tema peab veel sellele kaasa aitama. Ei! Traktorist keeldus direktorit puksiiri võtmast. Ning pani sellega pitseri oma saatusele ...

Direktori käskkirjaga võeti Siim Täheväli traktorilt maha. Ta jäi sovhoosis juhutööliseks — kevadel aitas seemnevilja steppi vedada, juulikuus tõstis luhas viglaga heina kuhja ning viljalõikuse aegu pandi all jõe ääres samannkive valmistama — ja igal pool ta paistis tööga silma! Ainult ise oli muutunud veel kinnisemaks ja süngemaks kui enne. Nataša? ... Stepiromantika hakkas hajuma nagu kauge valge linna miraaž. Vähemalt Natašale tundus nii. Siim Täheväli oli alandatud ja solvatud inimene. Jah, Nataša, tema Nataša on ehitaja, näitleja tütar, tema aga ainult savitampija all jõe ääres ... Ja midagi parata ei saa ...

Siiski, ühel päeval saatis sovhoosi kommunistlike noorte algorganisatsioon kollektiivse kirja partei oblasti-komiteesse. Ka temalt, Siim Täheväljalt, võeti allkiri. Kuid ta oli juba usu kaotanud, et midagi muutub siin, selles stepiriigis, kus kehtib Suurvürsti ainuvalitsus.

Millised viljaväljad siin küll olid! Öid läbi undasid suures ärevas stepis nisu vedavad diiselmasinad, lõikasid kombainiagregaadid, vilkudes kaugetel silmapiiridel tähistaevale vastu oma üheksa heleda prožektoriga. Aga tema, Siim Täheväli, tampis hommikust õhtuni all jõe ääres vedelat savi segi kollaste õlgedega, vormis nendest samanttelliseid, mille stepipäike kuivatas kõvaks nagu malm. Mis sellest, et Kesk-Aasias olevat niisugusest materjalist iidsel ajal isegi linnu ehitatud, tema, Siim Täheväli, on ikkagi vaid savitampija ... Nataša rääkis, et ehitajad lõpetavad varsti töö. Siis pannakse tema, Täheväli, arvatavasti kisjakkki kuivatama! Kuidas küll elu võib mõnikord inimese üle irvitada ...

Ühel laupäeval organiseeriti sovhoosi klubis tantsuõhtu. Kohal olid ka Saraatovi üliõpilased, nüüd suvel siin, sovhoosis, tokitöölised, põhukogujad ja kombaineri abid. Klubi oli tuliuus, kulumata põrandaga, lõhnas alles värnitsa ja laki järele. Pikal valgel pingil istusid Saraatovi neiud, teises seinas sovhoosirahvas, üleval poodiumil mängis üks üliõpilastest trilleritega saraatovi löötspilli.

Nad tantsisid peaaegu kogu aeg Natašaga ja tütarlaps naeratas talle, sädelevalt, usalduslikult, nagu naeratavad kõik ilusad ja head naised maailmas.

Aga Saraatovi üliõpilaste seas oli üks — niisama sihvakas, peente näojoontega, ja isegi tumedate, salapärase silmadega nagu Natašagi. Ainult kuldsed kiharad olid tal, mis siin lõunamaal äratasid kohe tähelepanu. Teati juba tema nimegi. Aida! Ja Aidaga tahtsid äkki kõik poisid tantsida.

Ja üks Siim Täheväli oli ka tavaline surelik.

Saraatovi lõõtspill mängis argentiina tangot.

Pillimees enne veel lausus midagi, aga Siim Täheväli ei pannud seda tähele. Ta läks esimesena põrandale ning kummardus kuldlokilisele daamile. See aga andis talle korvi, lausudes:

«Praegu on helesinine tango!»

Esimene korv elus. Kes meist seda poleks üle elanud! Ja Siim, vaene poiss, ei teadnudki, mida tähendab helesinine tango ... Ta muutus morniks. See kaunitar nähtavasti arvab, et tema, stepielanik, ei oska tantsida. Uhkust täis — üliõpilased, kuidas siis! Aga oota, valge ingel, sina pole siiski ainuke võim siin stepitaeva all. Küllap me veel näeme! Ehk muutud sinagi nukraks. Tema, Siim Täheväli, tantsib nüüdsest peale ainult nendesamade üliõpilastega. Välja arvatud too kuldlokiline, kes on temale, Siimule, vaid õhk... Kas aga siiski mitte... Rumalus! Tema, Siim Täheväli tahab ainult näidata, kes ta on. Ja sellepärast...

Aga solvumistundest lainetav ookean, ristinimega Siim Täheväli, unustas midagi väga tähtsat. Unustas Nataša. Oi, Siim, Siim! Sa oled küll meeolude inimene, kuid niiviisi ikka ...

Siim Täheväli tantsis Saraatovi neiudega, välja arvatud üks neist ... Näed sa nüüd, kuldkihar, pole mul sind üldse tarvis!

Nataša istus üksi. Miks kaotas maailm äkki oma helged värvid, lambivalgus laes sai uduse, piisalise sära? ...

«Valge valss!» hõikas pillimees. Valss daamidele. Siim ootas. Aga Natašat ei tulnud. Ja alles nüüd märkas ta, et koht saali vastasnurgas oli tühi. Nataša oli juba ammu ilma kadunud ...

Siim kaotas sedamaid oma ülbe hoiaku ... Kuhu jäi Nataša? ... Suurt Kättemaksjat valdas nukrus. Viimast valssi ta ei tantsinud.

Nagu saatuse didaktiline sõrmevibutus — Siim Täheväli ei näinud Natašat ka järgmisel hommikul, kui ta läks alla jõe äärde tööle.

Sündmused järgnesid üksteisele kiiresti nagu tähtede kukkumine sügissüdaööl. Mõne päeva pärast pidi ehitajatel lõppema leping. Nataša aga oli juba järgmisel päeval lõpparve välja võtnud ning ära sõitnud. Oma töökaaslastega oli ta jätnud jumalaga, temaga, Siimuga, aga ... Ent mispärast siis? Kes lööb mõrasid inimeste ellu, mõnikord hoopis mõistatuslikke?

Kolme päeva pärast saabus «Jaiki Kasaka» stepisovhoosi dokumentaalfilmide kinostudio brigaad. Taheti filmida viljakoristustöid uudismaal, stepisovhoosi igapäevast täisvereliselt tuikavat elu. Direktor oli äkki nagu ümber sündinud. Ühele kombainile, mida filmiti põllul töö juures, sõitis ta oma «Pobedaga» ise juurde, ronis üles punkri kõrvale (mida ta iialgi elus veel enne polnud teinud!) ning vaatles tähtsa näoga nisuteri oma lihaval peopesal ...

Ka jõe äärde tulid filmimehed. Siim Täheväli sattus algul segadusse, aga siis asendus see omalaadse rõõmuga — ta täidab ka siin iga päev kaks normi, nüüd satub kinokroonikasse ja ikkagi Suurvürst oma võimuga talle midagi teha ei saa!

Enne toimus kinomeestel direktoriga väike nõupidamine. Ei tea, mida nad täpselt arutasid. Kaamerad seati üles. Siim Tähevälja paluti karjäärast välja astuda. Ta seisis siin, karjääri serval, üleni savipritsmeid täis, ning ootas. Minki kedagi otsima.

Sovhoosi keskusest, telgist, oli saadud kätte üks heledas kleidis tütarlaps, Saraatovi üliõpilane. Tema ise, Aida ... Võttis kingad oma paljaste jalgade otsast ja astus savikarjääri. Siim Täheväli pidi «filmidiivale» õpetama, kuidas see töö käib. Siis paluti Siimu uuesti kõrvale astuda. Kaamerad hakkasid surisema ... Ja Täheväljale tundus isegi, et kuldkihar talle pilkavalt naeratas ...

Ah siis nii! Nüüd on kõik selge. Härrad kinostuudiost ei tahtnud ekraanile võtta mäördunud töömeest. Ta oleks võinud ju end puhtaks pesta. Aga härradel pole aega niikaua oodata! Või seisab kõige selle taga direktor?

Savipritsmeline noor-

mees pani käed püksitas- kusse ja läks minema, vilis- tades mingit metsikut viisi. Läks ülbelt, tagasi vaata- mata. Niisugust solvamist ei olnud ta vist elus veel enne üle elanud. Ja siiski, kuipalju on juba kibestu- mist sadestunud tema hin- ge. Kas siis sovhoosi di- rektor on tõesti suurvürst? Kas mingi võim ei käi te- mast üle? Ja kelleltki pole nõu küsida. Nataša sõitis ära. Stepp on hall — ei tea, kas tolmust või millestki muust ...

Siim Täheväli pesi end jõe ääres puhtaks, läks telki

ja viskus voodisse. Mõtles. Ei vastanud kellegi küsimustele. Mis elu see neil siin on? Klubi ehitati valmis — uhke, klantsib. Hea näidata, kui tuleb kuskilt mõni revident — meie hoolitsemise inimeste kultuurse puhkuse kindlustamise eest! Aga elumaju pole. Nüüd, sügisel, elad küll veel telgis, kuigi vahel hommikul on kingad voodi all kaetud hallaga. Aga talvel . . .

Hämarikus pakkis Siim Täheväli asjad. Järgmisel hommikul hakkas jala astuma. Otse läbi kõrge stepirohu, seljakott seljas ja kohver käe otsas, sinna poole, kus asub suur maantee . . .

Ai, maantee, maantee! Keda sa kuhu, ja milleks sa kedagi kuhugi viid? Sinu pikki ja lühikesi maid sõidab vahel palju rahulikke ja õnnelikke inimesi, kuid su kevadniiskel asfaldil või suvises tolmus käib ka rändureid, seljakott seljas või portfell näpuotsas, süda rahutu . . . Nad otsivad õnne või armastust. Või kihutab neid tundmatuile teile lihtsalt rännukirg. Siim Täheväli pole neid sinatseid. Milleks kõigest enam rääkida. Eluvanker tegi uperpalli ning lendas kummuli, kõik neli ratast vastu taevast . . . Vastu taevast lendas kõik. Nataša, miks pidime me elus üldse kohtuma ja veel selles neetud sovhoosis, vasalliriigis, kus kehtib mingi Suurvürsti ainuvalitsus!

Siim Täheväli astus vihasel sammul mööda teed, nii et tolm saabaste alt lendas, ega tundnudki, et kohver käe otsas muutus juba üpris raskeks. Tolm lendas ja Siim Täheväli laulis:

«Elu see võib põrgu minna,
sinna parata ei saa . . .»

Vana kortsusnäoline kasahh, kes kägisevas vankris taile vastu sõitis, vaatas tükk aega üle öla tagasi . . .

Uralskis tuli kommunistliku noorsooühingu oblastikomiteesse valgejuukseline, stepipäikesest põlenud noormees. Palus abi, et ta saaks osta raudteepileti Tallinna. Sõitjaid olevat palju, pileteid lähema kolme päeva jaoks kassas enam ei leiduvat.

Esimene sekretär, pilusilmne noor kasahh, laskis noormehe kutsuda enda juurde. Ja ajaloo esialgsest käigust kuulda saades oli ta üpris imestunud — see oli tema praktikas küll esimene juhtum, et uudismaa desertöör

tuleb oblastikomiteesse ning palub ärasõiduks broneeritud piletit! Niisiis, «Jaiki Kasakas» ...

Sekretär võttis ühenduse partei oblastikomiteega, rääkis seal kellegagi tükk aega ning palus siis, et Siim Täheväli ootaks.

Viie minuti pärast sisenes kabinetti hallis ülikonnas inimene, kuuliarm paremal põsel.

«Saage tuttavaks, teie Stepnoje rajooni parteikomitee sekretär Beljajev ...»

«Endine,» lausus parteikomitee sekretär. Palus siis Tähevälja istuda. Uuris, kes, mis, kuidas ja mispärast.

«Nii! Selge. Nüüd aga sõidame raudteejaama, võtame seal teie kohvrid peale ja sovhoosi tagasi. Mul on ka sinnapoole asja ...»

Sel päeval nimelt oli toimunud partei oblastikomitee büroo ...

Uueks sovhoosi direktoriks suunatigi Beljajev, toosama rajoonikomitee teine sekretär.

Ja elu läks edasi. Siim Täheväli sai tagasi traktori. Ei saanud aga tagasi rahu. Kui inimeses süttib igavene tuli, siis on lootusetu seda kustutada. Nataša ... Kuidas ta elab? Mida ta teeb? Kirjutaks, aga kas ta üldse vastabki. Ta teadis nüüd, et Nataša ema polnud üldse näitleja, vaid öövaht Stalingradi traktoritehases, aga sel polnud ju üldse tähtsust ...

Broneeritud pileti sai ta lõpuks ikkagi. See oli hilis-sügisel, kui vereheina kerad nagu siilid jooksid mööda viljakõrvi ning üksik kummaline mustpuu sovhoosi keskuses andis oma lehed tuulte meelevalda.

Siim Täheväli sõitis Stalingradi. Rongilt maha tulnud ja vaksalist väljunud, ei saanud ta teisiti, kui pidi istuma ühele pargipingile. Erutus oli nii suur. Ei tea, kas sellepärast, et ta kõndis esimest korda Stalingradi tänaval, või oli põhjuseks miski muu ... Ta sõitis trammiga mööda hiigelprospekti, mis kuuekümnelt kilomeetri ulatuses läbib pikuti linna, ning talle tundus, et tramm on viinamäe tigu. Järgmises peatuses jooksis Täheväli liikuvalt trammilt peaaegu sülle jäätist söövale miilit-sale, ning unustades vabandamast, hüppas vabasse taksosse. Traktoritehase linnaosa!

Viiendale korrale. Sinna ju taksoga ei sõida! ...

Ongi uks. Seesama korter — number ju ütleb. Kohmetud sõrmed otsivad uksekella. Siim Täheväli peaaegu kuulis oma südame metsikut peksmist.

Ta on muidugi tuulepea, kuigi raskemeelne tuulepea. Otsustas, et otsib tüdruku kas või merepõhjast üles ning sõitis sovhoosist saadud aadressil Stalingradi, ilma et oleks enne kirjutanud või isegi telegrammi saanud... Ja nüüd on ta siin, selle salapärase ukse taga. Argipäeval, kell pool kuus pärast lõunat. Aga päike alles kõrvetab. Või tundub see talle vaid nii...

Kuuldus samme. Ning juba keeratigi šneprit. Uks avanen. Milline ta ikka on — õhtupäikeses ja valges õhulises suvikleidis. Pronksnaine. Ja siiski tema... Nataša värahtas korraks (eks tallegi oli see kohtumine ootamatu) ning lausus siis peaaegu külmalt:

«Palun, astu sisse!»

Siim Täheväli ei kuulanud, seisis edasi, nagu oleks ta ausammas. Siim Täheväli ei näinud midagi enese ümber, ei vaadet linnale läbi üheksaruudulise akna, ei päikeselaike pärsia vaibal. Isegi kohmetust ta ei tundnud. Ega mõelnud praegu ka sellele, et niisugusest kodust tuli Nataša ise ära (ja mitte mingi pahanduse pärast), vahetas selle uudismaa vastu, tuulise telgi ja õlgkotiga raudvoodi vastu, mille all kingad hommikuks kattusid hõbedase hallakorraga.

Milline tüdruk ikka!

Pronksnaine... Päike on süüdi. Ja Natašal on ikka samasugused mustad, salapäraselt sädelevad silmad...

Siim Täheväli istus viimaks pakutud toolile. Ja püüdis kogemata kinni ühe Nataša pilgu, millest helkis vastu mingi varjatud säde. Võib-olla oli see sädemeke igavesest tulest...

Ja päike kuldask neid ikka veel, nii toda pronksnaist kui ka raskemeelset tuulepead.

EH NEID VARBLASI, UULITSAPOISSE ...

Külm, raske ja tuisune on Kasahstani talv, murdja nagu stepihunt. Ja veel pikk ning paigalseisev — kui traktorid on remonditud, istu majas, puuri pilk aknasse või otsi raadiost «Majakat», mis annab terveid päevi rõõmsat, talvetundide üksluisust leevendavat muusikat.

Ervin Raud istus Hassani isa savimajakeses akna all (ta oli siin korteris), mõtlik pilk lumisel tänaval. Kui palju on sovhoosi keskus kolmveerand aastaga muutunud! Varem lage stepp, kevadel kuni silmapiirini täis meeletult õitsvaid tulpe. Siin, keskuses — mõned kasahhide samannmajakesed ja uudismaaharijate kolm telki. Nüüd aga — uued tüüpprojekti järgi ehitatud suured puumajad. Peatänav.

Akendes hakkasid süttima tuled. Ervin istus teise akna alla. Stepilagendik maja taga võttis peale sinakad toonid, muutus ikka sinisemaks ja sinisemaks. Aga Hassanit pole veel kuskil ... Paul Kivistikku ei ole ...

Paul Kivistik sõitis sovhoosi direktsiooni ülesandel veoautoga Uralskisse. Linna oli sovhoosi keskusest umbes paarkümmend penikoormat. Väike Hassan oli kaasaõitja, lootis seni tiiru kinos ära käia, kuni Paul sovhoosi asju ajab.

Nad pidid valgevaluga tagasi jõudma.

Ervin muutus rahutuks. Kuigi nad Pauliga olid vanasti head sõbrad ja sellest kevadisest koosolekust saadik äkitselt nagu võõraks ja kaugeks jäid, muutus ikkagi rahu- tuks. Seal oli ju ka Hassan, tema väike sõber.

Akende taga tõusis tuul, hakkas tõstma tuisku ... Läheks kommunistlike noorte algorganisatsiooni sekretäri juurde? Aga tema ütleb kindlasti: «Oodake, küll nad tulevad. Ega inimesed esimest korda linnas käi!» Aga nii kauaks pole ju ükski masin veel teele jäänud ... Mui-

dugi, ega ju teda, Ervin Rauda, usuta ega usaldatagi. Karistatud inimest. Parem juba ei räägi ta kellelegi mitte midagi.

Ervin pani vildid jalga, pähe suure kasahhi karvamütsi, tõmbas selga kasuka. Läks siis töökotta, kus seisis tema traktor, jändas tükk aega, enne kui mootori käima sai. Ronis kabiini ja sõitis steppi. Tuule ulgumine arvatavasti summutas mootorimürina. Keskuses igatahes keegi talle teele ette ei juhtunud, et pärida, kuhu ta niisuguse tormiga sõidab. Tuisk oli tugevnenud. Tuuseldas ringi mööda lõputut legendikku.

Steppi sõitis üksik traktor.

... See lugu aga, mis tolele üksikule traktoristile nüüdki veel haiget tegi, juhtus läinud kevadel.

Nooruke püstninaga inimene, pleekinud sinistes dresipükstes ja hallist presendist tuulepluusis, oli pikali voodis, morn nagu sügisene öö. Tema sokis jalad ulatusid tükk maad sängiorre raudsete varbade vahelt välja. Nende pikkus seda ei tinginud. Noormees oli voodi jaoks nagu valatud, aga eks aegade harjumuse kerilaud mähi meid sageli oma niitidesse. Telgis polnud peale tema ühtki hingelist, stepituul ainult klaperdas lahtistes aknakatetes.

Inimene tõmbas piipu. Piip oli tal nägus, tillukese kahaga, nikerdustega ja kõvera varrega. Moskvast ostetud, siis kui nende ešelon seal ümberistumiseks peatus. Kolmandas brigaadis pole kellelgi niisuguse tegumoega piipu. Veel originaalsem tuhatoos seisis voodi peatsisse küljeli keeratud puukastil (öökapp+söögilaud). Selleks oli kilpkonna selili pööratud skelett, mis tuletas meelde ümmargust sangaga luuvaagnat. Tolle imeliku tuhaatoosi oli talle kinkinud Hassan, tema väike sõber.

Kostis liginevate traktorite müra. Oli õhtu. Traktoristid sõitsid brigaadikeskusse, et tankida ja oma masinad öisele vahetusele üle anda. Ervin Raud (tema see meie kangelane on) eraldas hääle järgi kõiki masinate marke — ikka staažiga traktorist! Aga eks siia oligi koer maetud.

Kolm päeva tagasi toimus sovhoosis pereheitmine. Brigaadid eraldusid üksteisest. Igamees võttis oma seitse asja ja mitu kirjut karavani, koosseisus — traktorid, adrad, kaamelid, köögid, välivagunid, vaadid ja veel

palju muud, ning siirdus põllulaagrisse. Kui palju õhku on maailmas! Iga päev müristavad traktorid lõpmatusse steppi ... No näed, jälle torkas südamesse.

Päevane vahetus oli nähtavasti juba jõudnud välikööki.

«Kallis tüdruk, mida sa siis täna meile valmis meisterdanud oled?» põrises kellegi jäme bass.

«Poisid — mulgikapsad!» hõiskas võidurõõmsalt murdud tiiskant. «Hästi rasvased!»

«Just nagu kodus ...»

«Einoh ... meister kokakunsti alal!»

Meie kangelase tuju läks veel sandimaks. Kõik on meistrid, kõigil on oma töö ja seda hinnatakse, ainult temal ... Tuleks praegu sovhoosi direktor telki ja ütleks: «Kuulge, Raud, mis põhjusel te viilite? Miks te tööl ei ole?» Tema: «Seltsimees direktor, mulle pole antud tööd! Mina nimelt olen teenetega traktorist, traktorijaamas ületasin alati norme, saavutasin töövõite. Siin aga tahtakse panna haakijaks ...» Direktor: «Ega te ju põliseks haakijaks jää, ainult seniks, kuni saame uue partii traktoreid. Olemasolevatele on traktoristid juba kinnitatud ...» Tema vaikib. Ega saa ju direktorile ometi seletama hakata, kuidas ta kirjutas koju emale ja veel ühele, ainult temale teadaolevale inimesele, et varsti ta sõidab steppi tuliuuel «Stalinetsil» ja eks siis vaatame! Kirjutas veel tee peal, enne kohalejõudmist, sest ta lootis, et nii see asi saab olema. Aga — võta näpust. Teised mehed olevat juba traktoritele nagu peale laulatatud. Millal see uus partii traktoreid tuleb ... Kes teab, kas üldse tulebki?

Aga see nende direktor pidi muidu asjalik mees olema. Eile käinud brigaadis, aga telki oma nina ei pistnud. Ega brigadir direktorile temast, Ervinist, nähtavasti midagi rääkinud, muidu ehk oleks tulnud ...

Keegi lükkas telgi uksekatted laiali ning puges sisse. Ei olnud direktor. Tulija oli silmad jätnud valgesse kevadõhtusse ning hämaras telgis ei seletanud esialgu midagi. Nii komistaski ta Ervini jalgade otsa.

«Koodid! Korda pole!»

Paul Kivistik oli Ervini üks paremaid sõpru. Juba traktorijaama päevilt. Uues sovhoosis oli ta samuti traktorist ning peale selle veel nende brigaadi kommunistlike

noorte sekretär. Kivistik läks telgi kõige tagumisse nurka, süütas küünla, tilgutatas natuke steariini oma sängi raudsele jalutsiõrrele ning seadis valgusallika sinna püsti.

«Ikka logeled?» lendas küsimus. Teeneline traktorist ei pidanud niisugust solvamist üldse vastuse vääriliseks. Paulil peaks ju tema olukord küllaltki hästi teada olema! Jah, Kivistikul oli sõbrast isegi kahju, kuid ta teadis ka, et uudismaal jonnimisega kaugele ei jõua. Olukord on igatahes niisugune. Inimesi on põllule vaja ja üks põõnab telgis. Homme vaja koosolek kokku võtta ja seltsimees läbi sarjata!

Ervin koputas kustunud piibu vastu voodijalga tühjaks, pistis taskusse ning keeras vaatama, mida too sell seal nurgas müsib.

«Kuhu sina ennast ehid?»

«Eh neid hädavareseid! Elavad telgis, kalevi all ja ei tea maast ega ilmast! Sea end kähku hakkama! Meile, Kasahstani steppide vallutajaile, sõitsid külla estraadikunstnikud Harkovist! Sovhoosi keskusse saame autoga ...»

Hilja tulid nad kontserdilt koju. Kuid ei läinud kohe telki. Jäid viivuks imetlema Kasahstani kevadööd, külma ööd suurte valgete tähtedega.

Stepist tuli veel üks traktorist, üleni määrdunud ja mullane kui kurat.

«Noh, tähetargad, mis te siin passite! Nagu poleks kuud elus enne näinud! Vahtida pole aega, tööd on vaja teha. Mina ka ei jõua üksi rabelda. Magneeto, sinder, vedas jälle alt. Ning haakijatki mulle ei anta. Eh, kuu-tõrvajad ...»

Kirudes kadus traktorist töökohta.

Paul Kivistikule tuli äkki midagi meelde.

«Aa jah, homme hommikul enne vahetuse algust teeme välkkoosoleku. Ma poistele juba rääkisin ...»

«Jah,» vastas Ervin Raud hajameelselt ...

Hommik. Päikest polnud veel. Värskest küntud lagendike kohal hõljus pehme uduloor. Idataevas helendas punaselt.

Kommunistlikud noored istusid välivagunite ees — pinkidel, traktori roomikutel, rätsepa moodi, palja maa peal, kuidas keegi sai.

Esimesena võttis sõna toosama eilne mullane kurat, suur mustapäine traktorist.

«Mis on stepiseadus? ... Mina olen siin veel vähe elanud, ei tea. Aga minu arvates on uudismaa stepi seadus niisugune, et sellele, kes ei täida oma kohustusi, tuleb valusasti varba peale astuda ...»

Ervin Raud tehti pilbasteks. Ta ise istus puuhalul, silmad stepimullas, ja nagu ei kuulnudki, mis tema ümber sündis. Kas siis keegi temast aru ei saa? Ka tema on inimene! Ka temal on tunded, põhimõtted. Ei, ta ei lase ennast alandada, saagu mis saab. Traktoritel töötab ju siin palju vähemate kogemustega poisse kui on tema, Ervin. Ja tema peaks hakkama haakijaks! Ta on traktorist ja kõik.

Paul Kivistik pole ju veel sõna võtnud, ehk ütleb temagi kas või natukenegi midagi Ervini kaitseks. Ta on ju ometi komsorg, — ja Ervini sõber. Ning siis lõpuks võtab sõna tema, Ervin, ise. Ning temast saadakse aru, talle antakse traktor.

Saabuski oodatud silmapilk. Traktori roomikult tõusis pikk kõrendlik kuju, vaatas kord tõsiselt Ervini poole, lükkas käega läbi oma heledate kohevil juuste. Paul Kivistik, tema ise, põhjani printsiipaalne inimene, — vähemalt enda arvates.

«Seltsimehed! Te teate, et Ervin Raud on minu sõber. Kuid sellele vaatamata ma ei unusta printsiipaalsust. Mina arvan samuti, et Ervin Raud on täielikult süüdi. Inimene hoiab sihilikult kõrvale tööst uudismaal ...»

Järgmine sõnavõtja tegi ettepaneku Ervin Raud kommunistlikust noorsooühingust välja heita.

Saabus vaikus ... Ainult kaugusest kuuldus tasast traktoripõrinat.

Ervinit lõi too ootamatu vaikus nagu piitsaga. Talle tundus, nagu oleks teda äkki pistetud keeva tõrvakatlasse. Ah siis ... Kas ikka tõesti? ... On see ilmsi või ainult unenägu ... Kas teda tõepoolest tahetakse visata aia taha nagu kulunud nartsu? ... Nähtavasti ... Uudismaalane, kes heidetakse välja kommunistlikust noorsooühingust ... Kes ta siis üldse enam on? Ei, siis ta ei julge enam koju, ei julge enam kellelegi kirjutadagi ... Aga võib-olla aetakse ta siis ka uudismaalt minema? Ja

mispärast? ... Olgu peale, temale on see nüüd juba ükskõik ... Tehtagu temaga mis tahes. Ta ei tee häälteki, kui teda pekstakse, — ülekohtuselt ... Mis pekstakse, tema kui kommunistlik noor lastakse ju maha, kõikide kaaslaste püssitorud on suunatud temale, ning laskjad ootavad vaikuses, sõrmed päästikul ...

Ent siis tõusis sovhoosi partorg, kes samuti viibis koosolekul, halli peaga inimene, kodusõja veteran.

«Noored sõbrad! Teie printsipiaalne suhtumine seltsimehe vigadesse on muidugi väga hea ja vajalik, kuid kas te ikka kõik asjaolud olete täpselt järele kaalunud. Väljaheitmine on kõige viimane, kõige raskem karistus. Inimest kommunistlikust noorsooühingust välja heita on aga palju kergem kui teda kasvatada. Kuigi ka väljaheitmine on omamoodi kasvatusmeetod. Ma ei tee mingit ettepanekut. See on teie eneste asi ...»

Teise ettepaneku tegi keegi noor traktorist, keda Ervin õieti ei tundnudki. Vali noomitus arvestuskaardile kandmisega. Enamus osavõtjaid oli viimase poolt. Ka Paul Kivistik.

Kuid Ervin oli kõigest juhtunust vapustatud. Koosoleku lõppedes eemaldus ta vaikselt, kellelegi otsa vaatamata. Ta ei aimanud, et paljudest pilkudest säras talle vastu kaastundmust. Aga see on lõpuks ükskõik — fakt jääb faktiks. Ja kaastunne on elus üldse üsna kahtlane element.

Ta istus telgis küdeva raudahju ees, vaatas üksisilmi tulle.

Mõne aja pärast lipsas telki Hassan. Haaras oma suurel sõbral käest kinni, vedas ta endaga kaasa — koju. Ervin võttis esikus kingad jalast — ta teadis juba mõndagi kasahhi kommetest — ning astus väikese Hassani järel tagatuppa. Ka Hassani isa oli kodus — väikesekasvuline, väga rõõmsa näoga kasahhi taat. Lamas külili vaipadel ning popsutas piipu. Noor traktorist võttis sisse sama poosi ... Ainult oma uhke piibu oli ta meeolehärmis telki unustanud. Hassan heitis nende kahe vahele, paljad päkad vastu päikest.

Traktorist vaikis. Siis küsis oma väikeselt sõbralt, mispärast too ta siia vedas. Hassan tegi suured silmad — kuidas vedas, teed jooma muidugi!

Hassan armastas lobiseda. Kuidas siis, ta käib ju koolis, õpib vene keelt. Mis sest, et mõni kasahhikeelne sõnake vahel sekka lipsas — eks see tema suur sõbergi kõneles vene keelt omamoodi, kuidagi pehmelt ja tegi samuti vigu. Aga täna on ta millegipärast hirmus vaikne. Kisu iga sõna välja nagu südasuvel mõnda stepiheina kivi kõvaks kuivanud maast.

«Kas sa tead, Hassan,» küsis suur sõber äkki, «mida tähendab karistus? Ja kui ta on veel ülekohtune ...»

See oli Hassani jaoks liiga keeruline filosoofia.

Vahepeal toodi teed, suurepäraselt kasahhi teed rõõsa koorega. Nurgas pahises samovar — tee peab olema tuline. Küllap ta siis ka inimeste kurbuse minema viib!

Kuid vahel ei aita isegi see, steppide tuline tee.

Hassani isa saatis külalise väravani. Päike sädeles taevas nagu liivapaberiga läikima löödud vaskraha.

«Millega te rahul ei olnud?» lausus kasahhi taat noorele traktoristile tähelepanelikult otsa vaadates.

«Kõik on halvasti ... Suur tänu! Nägemiseni.»

Ervin siiski märkas, et tore, rõõmsameelne taadike muutus äkki nukraks, pöördus jumalaga jätmata ringi, läks majja tagasi. Kummaline.

Alles tükk aega hiljem, sügisel, kui Ervin oli juba traktorist, seletati talle, et ta oli tookord solvanud head inimest. Oli pärast teejoomise lõpetamist asetanud tassi linale kõrvaga enda suunas, mis pidi tähendama rahulolematust külakostiga. Ning pereisa küsimusele, millega ta nimelt rahul ei olnud, isegi vastanud, et kõik oli halb ...

Kuid päev polnud lõppenud. Veel mõndagi kätkes ta endas. Pärast külaskäiku Hassani juurde läks Ervin Raud telki, heitis voodisse. Jäigi nii lahtisi silmi lamama, käed kukla all. Ta oli üksi. Ainult tuul tuhistas telginõõrides ning kellegi öökapi tiksus kell.

Siis astus üle telgiukse sovhoosi partorg, toosama halli peaga vanamees. Võttis ühe tabureti, tõstis selle Ervini voodi ette ning istus. Vaikis algul. Ka traktorist ei liigutanud.

«Nii, noormees, puhkate? Või hoiate oma joont? Eestlastel pidi olema niisugune iseloom — jonnakas ... Tjaa. Kuid arvan siiski: ei maksa.» Ta läks ootamatult üle

sinatamisele, mis rabas «eestlasliku» iseloomujoonega traktoristi veelgi rohkem.

«Püüa olukorrast aru saada. Uudismaa, see on lahinguväli ja lahingus tuleb kõike ette. Ka ilma püssita, paljaste kätega on elus tulnud vaenlast rünnata. See oli võitlus, võitlus õnne eest. Aga siin, uudismaal, nutab mõni mehike sellepärast, et talle pole momendil võimalik anda traktorit ... Solvatud uhkus on nagu elus kurat, seda ma tean isegi, kuid ta tuleb mõneks ajaks maha matta.»

Ta naeratas kuidagi iseenesele ning tegi pausi.

«Usk inimesse on väga tähtis. Ilma selleta jääks meil paljugi tegemata...»

Ja nii äkki, nagu ta oli tulnudki, kadus see kummaline inimene telgist. Ta ei võtnud Ervin Raualt ühtegi lubadust, et too tööle läheks, aga ometi ... Noor traktorist tundis, kuidas ta põskedesse valgub puna ... Talle tuli meelde partorgi hõbedane pea, tema raske, võib-olla isegi vanadusest nagu mõtlik samm. Ja tema, Ervin Raud, oli voodis pikali nagu poisike, isegi niipalju viisakust ei märganud inimese vastu üles näidata, et talle istet oleks pakkunud. Ervin Raud viskus nagu vedruga voodist ning hakkas rahutult telki mööda kõndima.

Järgmisel hommikul aga läks tööle.

Kuid saadud karistus tuli talle tihtiigi teravalt meelde. Kuigi ta hiljem aru sai, et oli ise ju paljuski süüdi. Võib-olla polnud see isegi karistus, mis haiget tegi, vaid viis, meetod, kuidas tema küsimust arutati. Süüdi, maha lasta ja punkt. Ning ta enda sõber, Paul Kivistik, oli valmis vajutama päästikule ... Aga miks ta oli süüdi? Selle vastu tundis huvi ainult too halli peaga inimene.

... Mõtlik traktorist oli vahepeal ümbruse nagu hoopis unustanud. Traktor murdis teed läbi tuisu. Stepp ulus, traktori mootor mürises, torm peksis lund vastu kasukat. Kuid mis see siis on? ... Kus on tee? Traktor sompas sügavas lumes. Ta oli kaotanud õige suuna. Telefoni-poste pole. Kuhu ta niiviisi välja jõuab? Stepp — see on ju lõpmatus ...

Tuli traktor seisma jätta. Ja mõelda. Ainult mootor töötab, prožektorid lõikusid tuisku ... Mis on ees, ei tea ...

Kus on väike Hassan ja tema kunagine hea sõber Paul Kivistik? Võib-olla ähvardab ka neid sama saatus . . .

Paul Kivistik oli oma masinaga peaaegu poolel koduteel, kui algas tuisk. Puhkes äkki niisuguseks mölluks, et mõne minutiga ummistas tee. Mootor undas, masin liikus ainult sammhaaval edasi. Ja äkki suri mootor välja. Paul võttis käivitusvanda, rassis tükk aega, nii et higimullid otsa ees. Viimaks hakkas mootor uuesti turtsuma. Kuid auto oli vahepeal jäänud tuisuvangi — ümberringi kõrged hanged, ei saa enam edasi ega tagasi. Paul ronis kabiini, sulges ukse ning süütas väriseva käega sigareti. Esimest korda elus nägi ta tõeliselt märatsevat steppi. Taevas ja maa olid segi paisatud, ümberringi undas, kõikus, ragises. Tundus, et nüüd — silmapilk puruneb kõik pihuks ja põrmuks ning auto lendab nagu sulg suurest maailma padjast tormiga üles taeva poole. Auto mootori tukset oli vaevalt kuulda.

Tund aega töötas mootor. Siis lõppes bensiin. Kabiini tuli pakane. Ümberringi aga määrates ikka veel tuisk.

«Mis meist saab?» küsis väike Hassan murelikult. Paul ei vastanud. Tundis ainult, kuidas jalad juba väga külmetasid, kuidas külmataat oma jäiste sõrmedega kobas tema käsivarsi, hakkas pugema ihu ligi.

«Külm on,» lausus väike Hassan tõsiselt. «Aga oleks suvi, oleks kurmán . . .»

Kurmán . . . Paul teadis, mis see on. Kasahhid pidasid niisugust püha. Sel päeval tapeti lambaid, söödi bešbarmakki, pidutseti. Paul oli kuulnud legendi selle püha tekkimisest. See kõlas umbes nii. Elas kord üks rikas bai. Tal oli noor, ilus naine ja palju-palju varandust. Kuid bail ei olnud lapsi. Kord pidi rikas bai kaheks aastaks kodust ära minema. Varsti pärast bai lahkumist sündis tema ilusal naisel poeg. Mees tuli koju tagasi, nägi poega ja temas tekkis kuri kahtlus. Ta kahtlustas oma vaest naabrit, kes tihti rikkas naabriperes oli külas käinud. Bai võttis poja ja vaese mehe kaasa, viis nad kodust kaugele, kõrgele mäele.

Bai ulatas vaesele mehele kirve ning andis käsu — tappa poeg.

Mägede taga löi helendama veripunane koit.

Vaene mees oli meeletu käsu üle väga kohkunud,

kuid — käsk on käsk. Ta võttis kirve, tõstis selle pea kohale ja ... Siis haaras bai kirvevarrest kinni. Ta sai nüüd aru, et see oli siiski tema enda poeg, sest ei leiduks meest, kes ka käsu peale tapaks oma poja... Poisile pandi nimeks Kurman ja bai andis käsu Kurmani surmast pääsemise päeval igas peres pidutseda, süüa bešbarmakki niipalju, kui vats kannab ...

Aga auto akende taga ulgus tuisk. Nemad kahekesi olid nõrgad looduse ülevõimu vastu. Külmataat naeris õelalt, põristas kabiini katusel. Jalad külmetasid, muutusid järjest tuimemaks.

«Aga ütle, Hassan,» küsis Paul äkki, «miks te pühitsete Kurmani päeva? Ta oli ju bai poeg ...»

Hassan naeratas. Selles naeratuses oli lapselikku siirust ja ühtlasi vanainimeselikku tõsidust.

«Ega mina kah tea. Isa ja vanaisa ja kõik pühitsevad. Võib-olla sellepärast, et Kurman oli inimene. Ja ta pääses surmast ära ...»

Hassan vaatas Paulile otsa ja — mõlemad pöörasid pilgu kõrvale. Mis saab meist? Jalad valutavad juba päris väljakannatamatult. Ja vabadusse, ennast liigutama, ka ei pääse, tuisk oli kabiini ukсед peaaegu kinni matnud. Polnud enam jõudu ega tahtmiski ...

Kas neid tullakse otsima? Kas tullakse? Ehk muidu ... Aga kes tuleb? Paul Kivistikule meenus äkki Ervin Raud. Mida ta praegu teeb? Nad on teineteisele sellest kevadisest koosolekust saadik võõraks jäänud. Tema endine sõber peidab end nagu tigu karpi, ei kõnele palju, nagu oleks rääkimine tõesti hõbe.

Aga tema ise, Paul Kivistik? Tema on Ervinist lihtsalt mööda läinud, talle ei meeldi kinnised inimesed ... Ja siis välgatas veel meelde too koosolek. Kui oleks jäänud ainult tolle esimese ettepaneku juurde — Ervin Raud kommunistlikust noorsooühingust välja heita — ka tema, Paul Kivistik, oleks tõstnud käe. Teha teist ettepanekut temal ei sobinud, kuna siis oleks võidud teda süüdistada sõbramehelikkuses ning ebaprincipiaalsuses. Ja viimast ometi ei saanud lubada! Tema, Paul Kivistik, hoiab kõrgel kommunistliku noore nimetust. Aga kommunistliku noore südant, kas seda on tal olemas? (Küsimus pole arutusel olnud!) Huvitav, kui nad siin ära külmuvad,

kas neile püstitatakse auasammas? ... Jah, süda... Külm on ... Süda tuikab vaevalt ... Kas ta muretses tookord Ervini saatuse pärast? Ainult tundis muret, et koosolek saaks kõrgel tasemel läbi viidud ... Ja ega Ervingi vist tema saatuse pärast palju muretse, kindlasti põõnab rahuliku südamega koikus.

Stepp mõirgas endiselt.

Ervin otsustas saatusele mitte alla vanduda. Ta on ju niikuinii üksinda maailmas, järelikult peab ka üksi võitlema. Ja — tuligi idee. Ta on eksinud, sel juhul peavad telefonipostid ja traadid, võib-olla isegi natuke kõvem tee olema mitte väga kaugel. Ning noormees hakkas oma traktoriga tegema spiraale, järjest suuremaid spiraale. Peab olema post, peab olema post, peab olema post või vähemalt telefonitraatki ...

Niisuguse kummalise keerutamise peal ta sattuski äkki mitmete prožektorite kiirtevihku. Traktorid!

Nad otsisid kadunud inimesi.

Ka väike Hassan ja Paul Kivistik päästeti tuisuvangist.

Järgmisel päeval kutsuti Ervin Raud sovhoosi partorgi juurde. Ta ilmus sidemeis kätega. Ja sai suusõnalise noomituse — omavolitsemise pärast. Miks ta siis teistele ei rääkinud, et läks steppi inimesi otsima, põikpea niisugune! Kuid Ervin Raud ei pannud tähelegi, et vana kommunisti pilk püsis temal väga hindavalt ja sõbralikult ...

Partorgil oli sel päeval veel teine jutuajamine. Oma noore kolleegiga kasvatustöö alal, sovhoosi kommunistlike noorte algorganisatsiooni sekretäriaga.

«... Raud tegi vea, selles on teil õigus. Stiihilisus võitluses stiihia vastu, eks ole? Kuid istuge.»

Vanamees koputas pliiatsiga vastu lauda ning jäi iva-keseks mõttesse. Ning jätkas siis.

«Ervin Raud» (tähelepanelik — ta teadis, et eestlased räägivad ilma isanimeta) «uskus, et ta näeb tuisus telefonitraate, kui ta hakkas oma spiraale tegema. Kuid ega traate igakord näegi. Eriti siis, kui ei osata vaadata. Mõned traadid on peened nagu juussooned... Ja siiski kannavad juussooned verd. Nii on ka inimesega. Tema iseloomuga. Ka kõige peenemaid jooni inimeses on vaja näha. Näha inimese südant. Kui muidu ei saa, siis kas või mikroskoobiga!...»

Paus.

«Hea küll. Arvan siiski, et Ervin Raua küsimust tuleks arutada koosolekul. Oodake nüüd, kuhu te jooksete! Ma mõtlen, nimelt tema kevadise karistuse mahavõtmiseks... Igames ju ei lähe traktoriga üksipäini märatsevasse steppi. Oleme rääkinud?...»

Kommunistlike noorte algorganisatsiooni sekretär, mõtlematu tulipea, haaras lauanurgalt oma uue polaar-mütsi ning väljus. Tema nösuninalisel, nüüd juba kohaliku pakasega harjunud näol oli rahulolematuse vari. Jah, see nende partorg on tõesti kummaline vanamees: Veidrik. No milleks tal on vaja kaitsta seda jonnakat, distsiplineerimatut traktoristi, kes neile kõigile jälle väga palju peavalu oleks teinud, kui... Võtame mõni muu uudismaalane — hoopis teine tubakas. Näiteks Paul Kivistik. Alati lõbus, distsiplineeritud ja peaasi — väga printsiipaalne seltsimees! Aga too...

Sekretäril tekkis äkki isu praktikas järele proovida partorgi teooria õigsust — traatide kohta. Tuisk oli vaikinud, ilm polnud ka enam väga külм. Sekretär läkitas oma pilgu keskuse teises servas seisvale telefoni-liinile. Aga traate ta siinamaale tõesti ei näinud, silmas vaid kujutletavatel traatidel istuvaid varblasi. Ainult varblasi nägi ta, neid uulitsapoisse kõikide taevaste all...

KODUTAEVAS

Milline ta on, mu kodutaevas? Kas hall? Või sinine, nii põhjatult sinine, et kirjeldadagi ei oska? Ei üks ega teine. Tal on palju varjundeid-värve — eredaid, rasplina karemaid, teravaid, lõikavaid, koidukulda, kastehõbedat, loojangu verevaid palanguid, viimaste süte kustuvat hingust, hämariku pehmust, suveööde salapärast helendust, sügise kustunud tuleasemete tuhmust, virmaliste kütlemist pakaseses talvetaevas ...

Miks ta peab olemagi ühevärviline. Ta varjundeis on elu mitmekesisust, lainete valget vahtu ja vete musta sügavust ... Kuid ma armastan teda, armastan isegi siis, kui ta on hall. Ta on minu kodutaevas.

Palju suvesid tagasi kord mängisin minagi liivaaugus all laotuse valgete pilvede. Pisike poisipõnn. Ja kodutaevas oli siis vaid sinine kuppel, mille servi maaga kokkupuutumise kohal palistasid sinetavad metsad. Selle taeva alla jäi vaid koduõu oma halli varbaiaga, püssirohu abil lõhki lastud raudkivikamakatega ning vihmadest luitunud elumajaga. Selles majas olid veidi tuhmunud lagedega toad, laetala küljes kasevibu kantuna kii-kus nelja nõõri otsas häll väikese vennaga. Tema maailm oli veel ahtake, tema, mu väikene vennas, ei näinud isegi taevast, vaid ainult tükikest lage. Aga minul oli juba kodutaevas, mis sai mulle niisama lähedaseks kui kodu oma veidi tuhmunud lagedega ning maja teises otsas tõelise suitsutarega. Seal olid mustad nõgised parred, seal oli suur ahi, millel polnud ust ning mille paistel oli hiigla tore istuda, kui ahju suures kurgus praksusid, põlesid, leegitsesid okslikud puutümikad ...

Niisugune oli tollal mu kodutaevas. Tema all oli suur tareahi ning mõndagi muud lapsepõlveromantikast. Kuid ta ulatus vaid sinetava metsani ...

Mäletan veel karjapõlve. Siis oli kodutaevas raasuke avaram, kuid tema all oli ka nukrust, palju rohkem nukrust kui varem. Tema all oli lapsepisaraid — kui sind vahel tabas urvaplaaster. Raamat, see salalik kiusaja, võttis kaenlasse su tähelepanu, viis ta kaugetesse, uutesse maailmadesse, raamat tegi nagu kogemata müüri sinu enda ning su halli argipäeva vahele ja — loomad läksid naabri kaerapõldu! Kuid ma ei saanud siiski jätta raamatut. Ta käis mu järel nagu saatuse, kutsus, meelitas, ahvatles, ja tema pärast võis kannatada isegi punaseid kirju mõnel õrnemal kehaosall! . . .

Ja nii ta muutuski, mu kodutaevas. Muutus järjest kõrgemaks ning avaramaks. Siis, kui käisin alles esimestes klassides, lõid ühel suvel hallide katuste kohal loitma punased lipud. Toosama minategelane, väike nõpsninaline inimesehakatis muidugi ei saanud siis veel kuigi palju aru, mida need lipukangad tähendasid tema kodutaeva jaoks . . . Ta ei teadnud siis veel sedagi, et punane on vabaduse värv.

Eks paljugi sai selgeks hiljem, mõnda andis koolitarkus.

Keskool, väike alevik. Toosama, mille külje all Lopa talus kunagi paukus oma teenijarahva peale Märt Erg, Mogri-Märdi ajalooline väljaanne . . .

Siis Tallinn oma uhke iluga ja suurlinliku elurütmiga. Tartu, linn, kus tõsine ja vaikne akadeemilisus on oma-päraselt kokku sulanud tormaka nooruslikkusega.

Kuid kodutaeva all on neid linnu veel võrratult rohkem. Sa kasvasid neis ja koos nendega, nad on osakeseks sinust ja ääretust kodumaast.

Moskva. Ta on nagu suur, autoriteetne sõber, kellest on kirjutanud paljud sädeleva andega sõnameistrid, ja sina, tilluke sulerüütel, ei julge selleks kulutada tinti. Sest sa ei usu, et suudaksid midagi lisada suure linna portreele.

Stalingrad — au ja kuulsuse pealinn . . . Käisin seal esmakordselt aastal 1953. Kuid kaks suve sai ringi ja uuesti kiskus miski vastupandamatult jälle sinna tagasi. Nagu süda oleks maha ununenud . . .

Pildike maa ja taeva vahelt. Sellesama maa ja sellesama taeva vahelt, mida ma siin, Stalingradis, nägin

hoopis uues valguses, eri vaatenurga all. Stalingradi elektriijaama ehitajate — uue mere jumalate juures. Olen ajakirjanik. Elukutsepärane uudishimu pluss veel suur annus todasama, mis sündides kaasa anti. Tahtsin maksku mis maksab hästi lähedalt näha elektriijaama ehitajate köisraudteed.

Tee külge oli riputatud kitsas, hõredatest pulkadest trepp kahest terastrossist käsipuuga. Sellest üle käia lubati õhutee loojail-ehitajail ja mitte ühelgi tavalisel surelikul.

Kuid tollel päeval ... rääkisime pehmeks ülemuste südame. Ning läksime jala üle Volga. Mu eeskäija, hõbejuustega monteeriija, jalutas pika sammuga, nagu oleks tal maantee jalge all. Oli tegemist, et kannul püsida, ajakirjaniku prestiiži oma pelglikkusega mitte Volga vetesse kukutada. Aga endal südame all selline tunne, kui pisikese poisina minnes üle Viljandi rippuva silla ...

Jääme seisma. Maa ja taeva vahel. Jalgealune kõigub.

Mitukümmend meetrit meie all voolab hiiglane, lainete vahed täis pillutud päikesetükke. Vasakul ees, kõrgel kaldal — seisab Stalingradi panoraam ... Ja milline on ta veel õhtul, tulede meres. Linn, mida nimetatakse maailma täheks.

Brasiilia kirjanik Jorge Amado kuulis kord oma kodumaa ühes külas talunaise jutuajamist väikese pojaga. Kogemata. Ühel selgel ja tähisel õhtul. Nad seisid õuel. Väike brasiillane päris, sihtides sõrmega kõige heledamale tähele taevas:

«Ütle, ema, mis on selle tähe nimi?»

Ja ema vastas:

«See täht on Stalingrad. Ta näitab meile teed uuele elule ...»

Stalingrad on lõunamaiselt hele linn. Palju varjulisi puisteid. Uutel tänavatel on raske märgata jälgi endisest üliinimlikest heitlustest. Käisin Mamai kurgaanil, mille mullast üks kolmandik pidi koosnema mürsukildudest.

Kurgaan oli rohtunud, roheline muru kattis ajalugu.

Mis mind tookord sundis uuesti külastama Stalingradi? ... Kui esmakordselt jõesadamast, kaldapealselt,

mööda graniittreppi üles astusin, hakkas süda lööma kummalises, kiirendatud rütmis.

Ta on maailma üks legendaarsemaid linnu. Ja neid legende kirjutasid inimesed oma verega...

Ka taevas Stalingradi kohal on nüüd osake mu kodu-taevast.

Meri on kauge iludus. Tunnen teda vähe. Ainult kord tahtis torm Läänemerel meie mootorpaati — üliõpilaste ekskursiooni teel Kihnust Pärnusse pillutada ei tea kuhu, sest hommikul ilusa ilmaga olid tüürimehed-kalurid kompassi koju unustanud. Suurepiisaline vihm peksis vastu kalameeste musti läikivaid mandleid, uhtus alla mööda murelikke nägusid. Vahel käis laine pahinal üle presendi. Paat hüppas äkki nagu ratsahobune laineharjale püsti. Kuid ometi — kas looduse stiihia võimsus või tema ennenägematu ilu sundis pead presendi alt välja pistma. Taevas oli tige, hall ja madal, galopeeris vastassuunas üle meie peade, ümberringi mustad lained, valgeharjalised. Ja samal sekundil, kui pilk oli taevas, lõi lainehari kauh! vastu pead. Sel. ööl sai neelatud ju õige mitu lonksu soolast vett...

Olime kaotanud suuna. Ajaarvamise järgi pidime saabuma Pärnusse, kuid — ei ühtegi tulukest üheski kaares. Hall taevas ainult. Äkki lendame karidele?

Laine muutus järjest teravamaks. Neptun mõirgab. Kus me oleme? Pimedus... Mehed-kalamehed hakkasid mõtlema. Inimene on ju ise enda jumal, tollele teisele lootma jäädes oleksime vist ammugi olnud külmas mere hauas...

Laine koorib? Arvatavasti madalikul, Liu nina lähedal. Kurss paremale! Pooletunnise sõidu järel hakkas kuskil ees vilkuma punane kolmnurk, ja samal viisil kustuma-süttima roheline tuli...

Hall, madal ja rahutu — niisugusena jäi meelde taevas mere kohal. Sellepärast vist ongi mulle suuruse ja avaruse sünonüümiks kujunenud stepitaevas, Kasahstani taevas. Ta on palju temperamentsem kui meie, Eestimaa taevas. Ta naerab vahel sinu üle valgete linnade pettepiltidega ääretute nisuväljade taga, tema äike on seitsmevärviline, jõuline, ilus, veel haaravam kui torm

Läänemerel. Ka stepitaevas on nüüd osake mu kodutaevast. Ja mitte ainult tema.

Kuid miks rännata vaid mööda kaugusi. Külmas põhjamaises kodus on ometi nii palju soojust. Kodus on ilu, ja mitte vähe, kuid mõnikord me seda nagu ei näegi, sest oleme ju inimesed, tihtigi hellitatud ja kõigega harjunud. Tulin kord komanderingult. Öötunnil. Jala. Mööda Rápina maanteed. Kaugelt, tuledega piki jõe kallast, meenutas Tartu Stalingradi. Üle silla minnes helkisid need tuled jõevees kollaste haraliste laikudena, ainult üks oli millegipärast roheline. Vaatad üles — Kuu, kellel on jõudu mitte üksnes merede ja ookeanide tarvis ... Kuu oli end pooleldi katnud helendava, läbipaistva pilvesõbaga. Kaugemal, mustas taevas, vilkusid üksikud fosforsed tähed ... Ja see viiski mõtted veidi teemast kõrvale.

Taevas on kolm kuud! Kaksikud kuupoisid on muidugi tillukesed, palju-palju väiksemad kui meie vana, igavene Kuu. Kuid nad pole ka nii romantilise karakteriga, vaid suured realistid. Nad on targad, oskavad raadio teel Maaga kõnelda ning aina saalivad tuhat-tulist tema ümber ringi. Huvitav on! Käia mitte ainult mööda suuri maanteid nagu Linnutee, vaid ka igasuguseid kosmose padrikuid läbi uurida, aatomisajandi lapse terava pilguga ise kõike vaagida!

See on laotus üleüldse, taevas kogu maailma jaoks. Kuid sellesse taevasse sõitsid esimestena komanderingule kaks väikest kuupoissi, kellele anti kaasa Nõukogude pass.

See juhtus aastal 1957.

Vaatasin sel õhtul sind, mu kodutaevas, ning unustasin peaaegu, et seisan keset tänavat, ning lumi katab maad, ja Celsius näitab mitu pügalat alla nulli ...

Mis mind köidab sinu külge, kodutaevas? ... Sinu all ma sündisin, sain vere soontesse, lihased käevartesse. Siin ma hakkasin hingama. Mõtlesin hakkasin siin. Läksid kaugemale unistuste laevad, tõusis pilvedesse igatsus. Sinu all ma esmakordselt tundsin valu, kaotus-nukrus vajutas mu palgele tõsiduse pitseri, tõi huultenurka veidi-veidi iroonilise kurru ...

Kõik sõbradki ju elavad siin, kodutaeva all.

Emal! Kuidas ma küll sinu unustasin? Anna andeks. Mul ei olegi sinu jaoks sõnu ... Võib-olla ongi parem ilma sõnadeta.

Ja see on üldse vist paljude emade saatus, et pojad, ükskõik kas käisid nad suurkoolis või said õpetuse üksnes karmiilmelise meistri Elu käe all, tuletavad memne meelde pidupäevadel või siis, kui midagi elus on läinud viltu ...

Kui palju ilusat ja head sa hoiad, kodutaevas.

Ja põleb minus igavene tuli — see on armastus sinu vastu, kodutaevas, ja kõige selle vastu, mis on su all ... Kui see tuli inimeses kustub (ta on siiski igavene, sest maailmast ei kustu ta kunagi), sureb nälga elu. Nagu kontvõõras tühjas stepis külma kolde ees ... Kui inimene hülgaks armastuse kõige vastu valge taeva all, kas ta on siis üldse enam inimene? ...

Lähedane, mõistetav ja kui mõistatuslik oled sa siiski, kodutaevas! Ja nagu muistne hiid suur oled muidugi. Kes sind küll on mõõtnud ... Kas aastaid tagasi tundusid sa sellepärast vaid sinine kuppel, et olin tollal härjapõlvlane, meetripikku poisipõnn, ja nüüd suuremaks sirgunud? Mitte ainult.

Ajalugu. Aastad, mis vahelduvad seal kroonikalise järjekindlusega, kuid kannavad endas torme ja revolutsioone ... Kodutaevas. Sa ulatud nüüd mitte metsast metsani, vaid Läänemerest nii kaugele, kuhu ma ise veel sammugi pole saanud. Ja seepärast ei hakkagi kellegi meist sinu all kunagi kitsas ...

SISUKORD

Sissejuhatuseks	3
Kaks natuuri	5
Punased tulbid	12
Stepp ja inimesed	27
Kuidas suri rüütel	79
Igavene tuli	87
Eh neid varblasi, uulitsapoisse	98
Kodutaevas	110

Карл Тамберг

ВЕЧНЫЙ ОГОНЬ

На эстонском языке

Иллюстрации У. Кюль

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja H. Väik. Kunstiline toimetaja R. Pangsepp.

Tehniline toimetaja O. Kasemets.

Korrektorid H. Kahar ja V. Antje.

Ladumisele antud 26. VIII 1958. Trükkimisele antud 17. X 1958.

Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 7,25. Formaadile 60×92 kohalda-

tud trükipoognaid 5,95. Arvutuspoognaid 6,14. Trükiarv 5000.

MB-07465. Tellimise nr. 1439.

Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tän. 54/58.

Hind rbl. 3.35

RBL 3.35

0.34